

Vechten voor windmolens

Over windcoöperaties in Nederland

Scriptie in het kader van de doctoraalstudie Milieumaatschappijwetenschappen

L.G.M. van Loenen

Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen
Universiteit Utrecht

Januari 2003

Begeleiders:
Prof. dr. P. Glasbergen
Drs. S. Agterbosch

Voorwoord

En dan nu..... na redelijk veel gezwoeg en geploeter, maar toch vooral ook veel plezier en interessante hoofdbreek-momenten ligt voor U... mijn pracht van een scriptie over windcoöperaties. Ik denk niet dat ik een interessanter onderwerp had kunnen kiezen, waar ik (vooral de laatste zes maanden) zo fanatiek aan had kunnen werken. Ik ben er heel blij mee, dat uit de gesprekken met de mensen van windcoöperaties bleek, dat er heus nog wel veel idealistisch gemotiveerde mensen zijn, die zich inzetten voor een milieuvriendelijkere samenleving. In deze tijd waarin ik toch vooral mensen zie, die wegkruipen in hun eigen schulp van gemakzucht en egocentrisme en daardoor veel sociale en milieuproblemen veroorzaken, is het erg prettig om ook andere mensen tegen te komen, die dit niet of in veel mindere mate doen. Deze mensen ben ik het laatste jaar genoeg tegengekomen bij windcoöperaties. Ook vind ik het erg prettig om te zien dat er mensen zijn die blijven staan voor datgene waar ze in geloven, zelfs als het ze heel moeilijk wordt gemaakt. Dus windcoöperaties... naar mijn mening doen jullie fantastisch werk en vooral zo doorgaan!

Loes van Loenen

Januari 2003.

Samenvatting

In Nederland blijkt vechten voor windmolens steeds weer een gevecht tegen windmolens te zijn. Ondanks de inspanningen van veel verschillende organisaties, bedrijven en particulieren op het gebied van windenergie blijft Nederland achterlopen op landen als Denemarken, Duitsland en Spanje, wat de opwekking van windenergie betreft.

Vooraf in Denemarken en Duitsland hebben windcoöperaties een rol van betekenis gespeeld bij de opbouw van een bloeiende windenergiesector. Over de rol van Nederlandse windcoöperaties bij de totstandkoming van een duurzame energievoorziening in Nederland is weinig tot niets bekend.

Het doel van deze scriptie is dan ook duidelijkheid te geven over het fenomeen windcoöperatie in Nederland. Een tweede doel is aangeven op welke manier(en) de huidige betekenis van windcoöperaties voor de Nederlandse duurzame energievoorziening kan worden vergroot.

Een windcoöperatie is een coöperatie met als hoofddoel het produceren van windenergie ten behoeve van haar leden, waarbij het hoofdmotief is het leveren van een bijdrage aan duurzame vormen van energieopwekking.

Windcoöperaties bestaan sinds 1980 in Denemarken en zijn voor het eerst in 1986 aan de Nederlandse kusten opgericht. Ook in het binnenland, in de provincies Utrecht en Noord-Brabant, zijn enkele windcoöperaties opgericht.

Het merendeel van de huidige veertien windcoöperaties in Nederland werkt volledig met vrijwilligers. Een viertal coöperaties heeft mensen aangesteld in een vast dienstverband. De activiteiten van een windcoöperatie bestaan in hoofdzaak uit het plaatsen van windmolens in de eigen omgeving. Daarnaast zijn activiteiten ook gericht op het werven van financiers (leden), het geven van voorlichting en op het beïnvloeden van de plaatselijke en landelijke politiek.

De huidige betekenis van windcoöperaties is wat betreft de directe bijdrage die ze leveren aan de duurzame energievoorziening gering. Windcoöperaties bezitten gezamenlijk zo'n 6 % van het totaal aantal geplaatste windmolens in Nederland. Het vermogen van deze windmolens is gezamenlijk 36 MW, wat neerkomt op 5,7% van het totaal aantal geplaatst windvermogen. Windcoöperaties zijn in totaal verantwoordelijk voor de productie van 4,2% van het totale aanbod Nederlandse windenergie.

Windcoöperaties hebben naast de directe productie van energie echter ook een indirecte betekenis voor de duurzame energiesector. Door de voorlichtings- en lobbyactiviteiten van windcoöperaties wordt windenergie onder de aandacht gebracht van zowel de bevolking als de politiek. Daarnaast zijn windcoöperaties een continue speler in de duurzame energiewereld. Door hun ideële doelstelling zullen windcoöperaties ook doorgaan met de productie van windenergie en met het plaatsen

van windmolens indien het economisch klimaat minder gunstig wordt. Of andere projectontwikkelaars hun activiteiten doorzetten bij verminderde rentabiliteit is nog maar de vraag.

Meer dan de helft van de windcoöperaties heeft de laatste zes jaar geen windmolen(s) meer geplaatst. De belemmeringen die windcoöperaties ondervinden bij de plaatsing van molen(s) zijn zowel terug te leiden tot (het ontbreken van) overheidsmaatregelen als tot de eigen organisatie.

De grootste externe belemmeringen zijn het niet verkrijgen van subsidies, zoals de EIA en de VAMIL subsidie, waardoor oneerlijke concurrentie optreedt en het ontbreken van een maatschappelijk en bestuurlijk draagvlak voor de plaatsing van windmolens.

De grootste interne belemmeringen zijn gebrek aan voldoende menskracht en verkeerde organisatorische keuzes.

Windcoöperaties kunnen mogelijk een grotere betekenis krijgen indien er zowel binnen de eigen organisatie alsook vanuit de overheid bepaalde maatregelen genomen worden. Zo zouden windcoöperaties zelf meer kunnen doen aan actieve ledenwerving, waardoor het activisme binnen de coöperatie vergroot wordt. Ook zouden windcoöperaties de mogelijkheid van professionalisering eens voorbij kunnen laten komen om het gebrek aan menskracht definitief op te lossen. Samenwerking tussen windcoöperaties zou uitgebreider en beter kunnen: doordat niet alle windcoöperaties samenwerken met andere windcoöperaties wordt het wiel vaker dan één keer uitgevonden, wat zorgt voor onnodige verspilling van moeite in schaars bezette windcoöperaties.

Alle windcoöperaties zouden sowieso moeten zorgen voor een groter draagvlak in de eigen regio, aangezien de bevolking dan nog meer betrokken raakt bij het windproject.

Overheden kunnen ervoor zorgen dat windcoöperaties een grotere rol van betekenis krijgen in de duurzame energievoorziening door ervoor te zorgen dat een betere afstemming plaatsvindt tussen landelijke, provinciale en gemeentelijke overheden. Indien gemeenten minder autonoom worden ten aanzien van het lokale windenergiebeleid krijgen windcoöperaties en andere projectontwikkelaars meer mogelijkheid om molens te plaatsen. Hierdoor wordt de bevolking meer betrokken bij windenergie en beleid en worden overheidsdoelstellingen op het gebied van windenergie mogelijk wel gehaald.

Door financiële stimuleringsmaatregelen op dezelfde hoogte te laten gelden voor windcoöperaties kan de landelijke overheid ervoor zorgen dat oneerlijke concurrentie tussen windcoöperaties en kapitaalkrachtige projectontwikkelaars wordt verminderd of weggenomen.

Contact:

Loes van Loenen
Utrechtseweg 305
3731 GA De Bilt
030-2203732
lodovar@hotmail.com

Inhoudsopgave

Inleiding

1	Opzet van het onderzoek	1
1.1	Doelstelling, probleemstelling en onderzoeksvragen	1
1.2	Onderzoekseenheden	2
1.3	Wijze van gegevensverzameling	3
1.3.1	<i>Enquête</i>	3
1.3.2	<i>Interview</i>	4
2	Typering van windcoöperaties	7
2.1	Het verschijnsel coöperatie	7
2.1.1	<i>Definitie</i>	7
2.1.2	<i>Geschiedenis</i>	8
2.1.3	<i>Kenmerken</i>	9
2.1.4	<i>Conclusie</i>	12
2.2	Het verschijnsel windcoöperatie	13
2.2.1	<i>Definitie en doelstelling</i>	13
2.2.2	<i>Geschiedenis</i>	14
2.3	Windcoöperaties als coöperaties?	17
3	Stand van zaken: windcoöperaties	19
3.1	Windcoöperaties in Nederland	19
	Organisatie	21
3.2.1	<i>Bestuurlijke organisatie</i>	22
3.2.2	<i>Juridische organisatie</i>	24
3.2.3	<i>Financiële organisatie</i>	25
3.2.4	<i>Samenwerking tussen windcoöperaties</i>	29
3.3	Leden	30
3.4	Activiteiten	33
3.4.1	<i>Productie activiteiten</i>	33
3.4.2	<i>Non-productie activiteiten</i>	34
4	Betekenis van windcoöperaties	39
4.1	Directe betekenis	39
4.1.1	<i>Windenergie</i>	40
4.1.2	<i>Zonne-energie</i>	42
4.2	Indirecte betekenis	43
4.2.1	<i>Pioniersfunctie</i>	43
4.2.2	<i>Voorlichting</i>	44
4.2.3	<i>Deskundigheid</i>	45
4.2.4	<i>Continuïteit</i>	45
5	Invloedrijke factoren op de plaatsing van windmolens	47
5.1	Externe factoren	48
5.1.1	<i>Technische knelpunten</i>	48
5.1.2	<i>Economische knelpunten</i>	48
5.1.3	<i>Sociale knelpunten</i>	50
5.1.4	<i>Beleidsmatige knelpunten</i>	54
5.2	Interne factoren	56
5.2.1	<i>Menskracht</i>	56
5.2.2	<i>Organisatie</i>	59
6	Conclusies	61
6.1	Beantwoording van de onderzoeksvragen	61

6.1.1	<i>Hoe zijn windcoöperaties in Nederland te typeren?</i>	61
6.1.2	<i>Wat is de huidige stand van zaken van Nederlandse windcoöperaties?</i>	61
6.1.3	<i>Wat is de betekenis van Nederlandse windcoöperaties voor de duurzame energie voorziening?</i>	63
6.1.4	<i>Welke factoren beïnvloeden de uitvoering van windprojecten door windcoöperaties?</i>	64
6.2	Beantwoording van de probleemstelling	67
6.2.1	<i>Aanbevelingen voor het wegnemen of verminderen van interne belemmerende factoren</i>	67
6.2.2	<i>Aanbevelingen voor het wegnemen of verminderen van externe belemmerende factoren</i>	72

Bijlagen

Inleiding

In Nederland blijkt vechten voor windmolens steeds weer een gevecht tegen windmolens te zijn. Veel verschillende organisaties en bedrijven zijn bezig met het opwekken van windenergie in Nederland. Zo zijn er samenwerkingsverbanden gevormd tussen agrariërs voor de plaatsing van één of meerdere molens. Ook zijn energiebedrijven en andersoortige bedrijven aan de slag gegaan met de exploitatie van windenergie op land en op zee. Ondanks de inspanningen van deze organisaties en bedrijven blijft Nederland ver achter op landen als Denemarken, Duitsland en Spanje, wat de opwekking van windenergie betreft. En dat terwijl Nederland in het verleden juist bekend stond om zijn windenergie.

Erger nog: de laatste jaren haalt Nederland zelfs zijn eigen doelstellingen niet met betrekking tot windenergie op land. Begin jaren negentig had de Nederlandse overheid zich ten doel gesteld in het jaar 2000 zo'n 1000 megawatt aan windvermogen op land geplaatst te hebben. Ondanks het feit dat er veel mensen bezig zijn met de exploitatie van windenergie in Nederland, is er anno 2003 slechts 640 megawatt aan windenergievermogen gerealiseerd, terwijl er voor 2010 weer nieuwe doelstellingen zijn geformuleerd. In 2001 heeft de Nederlandse overheid zich namelijk in de Bestuursovereenkomst Landelijke Ontwikkeling Windenergie (BLOW) ten doel gesteld in 2010 voor 1500 megawatt aan windvermogen geplaatst te hebben op land. Of die doelstelling bereikt kan worden is nog maar de vraag.

Als ik lees en hoor hoe slecht Nederland zijn doelstellingen haalt, vraag ik me af waarom het zo moeilijk is om in Nederland windmolens te plaatsen. Deze vraag heb ik willen beantwoorden door te onderzoeken welke knelpunten exploitanten van windenergie tegenkomen. Ik heb me daarbij beperkt tot windcoöperaties. Het mooie van mensen die zich verenigen in windcoöperaties vind ik dat ze zich uit ideële overwegingen inzetten om windenergie op te wekken. Zij zijn van mening dat de uitstoot van schadelijke stoffen als gevolg van de verbranding van fossiele brandstoffen, en de risico's en afvalstoffen van kernenergie moeten worden teruggedrongen. Ook zijn ze van mening dat de exploitatie van windenergie ten goede moet komen aan de samenleving en dat iedereen moet kunnen meeprofiteren met de voordelen daarvan. Op basis van deze overtuiging zijn windcoöperaties in collectief verband windenergie gaan opwekken.

Van windcoöperaties in Denemarken en Duitsland is bekend dat ze een rol hebben gespeeld in de totstandkoming van een bloeiende windindustrie. Over windcoöperaties in Nederland is weinig tot niets bekend. In dit onderzoek heb ik mij ten eerste ten doel gesteld het fenomeen windcoöperatie in Nederland te duiden. Ten tweede heb ik een steentje bij willen dragen aan de duurzame energievoorziening in Nederland door aan te geven op welke manier de bijdrage van de Nederlandse windcoöperaties kan worden vergroot.

Vanuit deze doelstelling heb ik de volgende probleemstelling geformuleerd: *'Op welke manier kunnen windcoöperaties een grotere betekenis hebben voor de duurzame*

energievoorziening in Nederland?' Aan de hand van vier onderzoeksvragen wil ik antwoord geven op deze probleemstelling:

1. Hoe zijn windcoöperaties in Nederland te typeren?
2. Wat is de huidige stand van zaken van Nederlandse windcoöperaties?
3. Wat is de betekenis van Nederlandse windcoöperaties voor de duurzame energievoorziening?
4. Welke factoren beïnvloeden de uitvoering van windprojecten door windcoöperaties?

De scriptie is aan de hand van deze vier onderzoeksvragen opgebouwd, waarbij ik aan elke onderzoeksvraag een hoofdstuk heb gewijd. Hieronder wordt beschreven hoe de scriptie precies is ingedeeld.

In hoofdstuk 1 wordt de onderzoeksopzet beschreven. Hierin komen de doelstelling, probleemstelling en onderzoeksvragen aan de orde, alsook een definiëring van het onderzoeksobject en een beschrijving van de wijze waarop ik mijn gegevens heb verzameld.

Hoofdstuk 2 beantwoordt de eerste onderzoeksvraag: *'Hoe zijn windcoöperaties in Nederland te typeren?'* Aan de hand van literatuur over coöperaties bepaal ik in hoeverre windcoöperaties te typeren zijn als coöperaties. Ook beschrijft dit hoofdstuk wat de definitie is van een windcoöperatie en hoe windcoöperaties in Nederland zijn ontstaan.

Hoofdstuk 3 is beschreven aan de hand van de tweede onderzoeksvraag: *'Wat is de huidige stand van zaken van Nederlandse windcoöperaties?'* In dit hoofdstuk wordt duidelijk hoeveel windcoöperaties er in Nederland zijn en waar ze te vinden zijn. Ook zet ik uiteen hoe windcoöperaties georganiseerd zijn, hoeveel leden ze hebben en welke activiteiten ze ontplooien.

Hoofdstuk 4 behandelt de derde onderzoeksvraag: *'Wat is de betekenis van Nederlandse windcoöperaties voor de duurzame energievoorziening?'* Zowel de betekenis van de producerende activiteiten van windcoöperaties, als de betekenis van de niet-producerende activiteiten wordt duidelijk in dit hoofdstuk.

De laatste onderzoeksvraag wordt behandeld in hoofdstuk 5: *'Welke factoren beïnvloeden de uitvoering van windprojecten door windcoöperaties?'* Om te kunnen aangeven hoe de betekenis van windcoöperaties voor de Nederlandse duurzame energievoorziening vergroot kan worden, moet duidelijk zijn welke factoren van invloed zijn op het uitvoeren van windprojecten door windcoöperaties. Al deze factoren komen in dit hoofdstuk aan de orde.

Hoofdstuk 6 bevat de conclusies. In dit hoofdstuk beantwoord ik de vier onderzoeksvragen en formuleer ik op basis van de probleemstelling een aantal aanbevelingen.

Ik wens u veel leesplezier.

1. Opzet van het onderzoek

1.1 Doelstelling, probleemstelling en onderzoeksvragen

Over de Nederlandse windcoöperaties is weinig bekend, terwijl er over windcoöperaties in bijvoorbeeld Denemarken en Duitsland veel meer literatuur voorhanden is. In Denemarken hebben windcoöperaties bijvoorbeeld een belangrijke rol gespeeld in de toename van de energieproductie door windenergie, omdat burgers massaal gingen participeren in windprojecten van coöperaties (Nielsen, 2002 en Soren Krohn, 2000). Ook in Duitsland is het fenomeen 'windcoöperatie' veel bekender dan in Nederland. Dit onderzoek met betrekking tot de Nederlandse windcoöperaties heeft ten eerste tot doel een duidelijk beeld te scheppen van windcoöperaties in Nederland. Ten tweede heeft het tot doel een bijdrage te leveren aan de duurzame energievoorziening in Nederland door aan te geven op welke manier de bijdrage van de Nederlandse windcoöperaties kan worden vergroot.

In dit onderzoek wordt onder de duurzame energievoorziening, die energievoorziening verstaan waarvan de milieueffecten zodanig zijn dat zij het ecologische draagvlak, nu en in de toekomst niet te boven gaan. Duurzame energievoorziening richt zich op de benutting van natuurlijke energiestromen en vermijdt daarmee het gebruik van fossiele en nucleaire brandstoffen (Becht, 1984).

Om de doelstelling te bereiken is de volgende probleemstelling geformuleerd:
'Op welke manier kunnen windcoöperaties een grotere betekenis hebben voor de duurzame energievoorziening in Nederland?'

De betekenis van windcoöperaties voor de duurzame energievoorziening is gescheiden naar hun directe en hun indirecte betekenis. De directe betekenis is de betekenis van de producerende activiteiten van windcoöperaties, zoals bijvoorbeeld het aantal geproduceerde windenergie. De indirecte betekenis is de betekenis van de activiteiten van windcoöperaties die niet energieproducerend van aard zijn, zoals bijvoorbeeld lobby of voorlichting.

De probleemstelling wordt beantwoord met de hulp van de volgende vier onderzoeksvragen:

1. Hoe zijn windcoöperaties in Nederland te typeren?
2. Wat is de huidige stand van zaken van Nederlandse windcoöperaties?
3. Wat is de betekenis van Nederlandse windcoöperaties voor de duurzame energievoorziening?
4. Welke factoren zijn van invloed op de uitvoering van windprojecten door windcoöperaties?

De typering van Nederlandse windcoöperaties vindt plaats aan de hand van een reeks deelvragen:

- Wat is de definitie van een windcoöperatie? (§0)
- Wat is of zijn de doelstelling(en) van windcoöperaties? (§0)
- Wanneer zijn windcoöperaties ontstaan? (§0)
- Hoeveel windcoöperaties zijn er sinds het ontstaan geweest? (§0)
- Wat was de aanleiding voor het ontstaan van windcoöperaties? (§0)
- Wie toonde(n) het initiatief tot oprichting? (§0)
- Hoeveel windcoöperaties zijn er op 1 januari 2002 in Nederland? (§0)
- Waar zijn windcoöperaties in Nederland te vinden? (§0)
- Waar staan de turbines van de windcoöperaties? (§0)
- Hoe zijn windcoöperaties georganiseerd? (§0)
- Hoe vindt communicatie tussen windcoöperaties plaats? (§0)
- Hoeveel leden hebben windcoöperaties? (§0)
- Wie zijn lid van windcoöperaties? (§0)
- Wat is het motief van leden om lid te worden (§0)
- Hoe is de ontwikkeling in ledenaantal sinds het ontstaan van windcoöperaties? (§0)
- Welke energiebronnen worden door windcoöperaties benut? (§0)
- Welke productie en non-productie activiteiten hebben windcoöperaties? (§0)

1.2 Onderzoekseenheden

De onderzoekseenheden van het onderzoek zijn ten eerste de windcoöperaties, die op 1 januari 2002 bekend staan als Nederlandse windcoöperatie bij de overkoepelende organisatie van windcoöperaties: de Organisatie voor Duurzame Energie (ODE) in Utrecht. Dit betekent dat andersoortige organisaties, die raakvlakken vertonen met windcoöperaties, zoals bijvoorbeeld samenwerkingsverbanden tussen agrariërs op het gebied van windenergie of PV-verenigingen (zogenaamde zonne-energie coöperaties), niet worden meegenomen in dit onderzoek. Ook de zogenaamde dorpsmolenverenigingen in Friesland worden niet bij het onderzoek betrokken. Hier is voor gekozen, omdat deze andersoortige coöperaties of samenwerkingverbanden fundamenteel van windcoöperaties verschillen wat betreft hun doelstelling en/of hun opzet van de organisatie. Samenwerkingsverbanden van agrariërs en dorpsmolenverenigingen hebben in de eerste plaats een economische en niet ideële doelstelling. PV-verenigingen richten zich niet op de productie van windenergie, maar op de productie van zonne-energie. Wat betreft opzet verschillen deze organisaties van windcoöperaties, met uitzondering van de PV-verenigingen, door het feit dat het lidmaatschap slechts voor een zeer beperkt aantal mensen geldt. Aangezien er weinig bekend is over Nederlandse windcoöperaties wordt het onderzoek geconcentreerd op windcoöperaties en niet op de (enigszins) soortgelijke organisaties.

Ten tweede zijn de onderzoekseenheden van dit onderzoek de windcoöperaties die sinds 1999 zijn opgegeven. Hiervoor is gekozen omdat deze windcoöperaties

mogelijk belangrijke informatie kunnen verschaffen over knelpunten die windcoöperaties ervaren bij de uitvoering van windprojecten.

Ten derde worden gemeenten en andere personen of organisaties die met windenergie te maken hebben onderzocht. Hiervoor is gekozen om het verhaal van de windcoöperaties ook enigszins van een andere kant te kunnen bekijken.

1.3 Wijze van gegevensverzameling

De methoden die gebruikt zijn voor de dataverzameling zijn enquête en interview. Voor de enquête is gekozen, omdat met die methode van alle windcoöperaties op een eenvoudige en snelle manier veel uniforme informatie kan worden verkregen. Voor aanvullingen op de gegevens uit de vragenlijsten is de methode van diepte-interview gebruikt. Hiertoe is besloten omdat uit een pilotstudy met de coöperatie 'Win Duurzame Energie' is gebleken dat de methode van interview voor veel aanvullende informatie over windcoöperaties zorgde. Door middel van interviews kan meer diepgang over bepaalde onderwerpen worden verkregen, welke in een enquête niet volledig naar voren kunnen komen. Naast de gegevens uit de vragenlijsten en de open interviews zijn ook de websites van de windcoöperaties geraadpleegd. Hierop was veel informatie voorhanden.

1.3.1 Enquête

Op 1 januari 2002 telt Nederland 14 windcoöperaties (bijlage I). In de periode tussen 1999 en december 2001 zijn vier windcoöperaties opgeheven of overgegaan in een andere coöperatie (bijlage II). Aan 13 van de 14 operationele windcoöperaties en aan de vier onlangs opgeheven windcoöperaties zijn vragenlijsten toegestuurd in de periode februari-maart 2002. Aan coöperatie Zeeuwind is geen vragenlijst toegestuurd, omdat er over deze coöperatie al veel bekend was uit een door Agterbosch gehouden interview (Agterbosch, 2002). De vragenlijsten zijn opgesteld aan de hand van verzamelde literatuur uit tijdschriften en van internet en hebben betrekking op de organisatie van de windcoöperatie (bijlage III). De onlangs opgeheven windcoöperaties hebben een enigszins aangepaste versie toegestuurd gekregen, omdat sommige vragen voor hen niet van toepassing waren (bijlage IV).

Van de 17 verstuurdde vragenlijsten zijn er 14 geretourneerd, waarvan 10 van de bestaande en 4 van de opgeheven windcoöperaties (bijlage V). De vragenlijst van coöperatie Zeeuwind is ingevuld aan de hand van het interview en telefonische toelichting. De non-respons kwam hierdoor uit op 17%, maar is uiteindelijk 0% geworden, omdat uiteindelijk alle coöperaties telefonisch of per e-mail zijn bevraagd (bijlage V).

In plaats van een interview hebben twee windcoöperaties, namelijk 'De Eendragt' en de Westfriese Windmolen Coöperatie, een open vragenlijst toegestuurd gekregen per e-mail. Hiervoor is gekozen, omdat met deze windcoöperaties geen tijdstip geschikt kon worden voor een interviewafname. Door de afname van deze tweede vragenlijst zijn van deze windcoöperaties meer gegevens bekend geworden (bijlage VI).

1.3.2 Interview

De diepte-interviews hebben in de periode juni-juli 2002 plaatsgevonden en zijn gehouden aan de hand van tevoren vastgestelde items (bijlage VII). Niet alle interviews zijn op band opgenomen, omdat enkele respondenten aangaven sommige onderwerpen off-the-record te willen bespreken. De interviews duurden anderhalf tot twee uur, waardoor de respondenten voldoende tijd hadden om op alle onderwerpen in te gaan.

Er zijn zowel interviews met operationele als opgeheven windcoöperaties gehouden als ook met gemeenten en andere betrokkenen. Deze interviews worden apart besproken.

Interviews met windcoöperaties

In totaal zijn er 9 open interviews afgenomen met operationele windcoöperaties en één open interview met de opgeheven windcoöperatie Betuwind (bijlage VIII). In alle gevallen was de respondent iemand die veel in de windcoöperatie bezig was. Bij de geprofessionaliseerde windcoöperaties was het in 75% van de gevallen de betaalde beleidsmedewerker en bij de niet-geprofessionaliseerde windcoöperaties een bestuurslid of een ex-bestuurslid.

De tien operationele windcoöperaties, die de vragenlijst hebben geretourneerd, hebben in de vragenlijst aangegeven dat ze mee wilden werken aan het open interview. Twee van de vier opgeheven coöperaties, Frisse Wind en Amstelmolen, gaven aan niet te willen meewerken aan een interview, omdat ze van mening waren niet veel aanvullende informatie te kunnen verschaffen. De andere twee opgeheven coöperaties wilden wel meewerken.

Waarom de overige zes operationele windcoöperaties en de ene ex-coöperatie niet (persoonlijk) zijn geïnterviewd heeft verschillende oorzaken. Windcoöperatie Zeeuwind was, zoals aangegeven, onlangs geïnterviewd door Agterbosch. Een nieuw interview zou niet tot meer geschikte data leiden. Met de windcoöperaties 'De Eendragt' en de Westfrieze Windmolen Coöperatie konden geen interviews geschikt worden, omdat de respondenten het erg druk hadden en daardoor moeilijk tijd konden vrijmaken voor een interview. De drie windcoöperaties die de vragenlijst niet hadden geretourneerd; Delft, Meerwind en Waterland, waren telefonisch en per e-mail gedurende de hele periode van interviewafname onbereikbaar door verhuizingen, bestuurswisselingen en andere tijdelijke ongemakken. Door telefonisch en e-mailcontact zijn enkele gegevens van deze coöperaties nog wel duidelijk geworden. Ook hadden geïnterviewde windcoöperaties informatie over de niet-geïnterviewde windcoöperaties, welke in het onderzoek kon worden gebruikt.

Met de opgeheven coöperatie de 'Hof van Heden' kon geen tijdstip geschikt worden, waardoor ook met deze ex-coöperatie geen interview is afgenomen.

Interviews met andere betrokkenen

Naast de windcoöperaties zijn de ambtenaren van twee gemeenten geïnterviewd (bijlage VII voor de itemlijst en bijlage VIII voor de respondenten). Deze gemeenten bevinden zich in Noord-Holland en Friesland en zijn geselecteerd, omdat er windprojecten van windcoöperaties in hun gemeenten gepland zijn. De gegevens uit deze interviews zijn niet generaliseerbaar naar alle gemeenten in Nederland, omdat er voor generalisatie een groter aantal gemeenten moet worden onderzocht. Wel belichten gemeenten een aantal zaken van een andere kant, zoals bijvoorbeeld het nut van windenergie in hun gemeente. Tenslotte zijn twee medewerkers van betrokken (overkoepelende) instanties geïnterviewd, namelijk een medewerker van de Organisatie voor Duurzame Energie (ODE) en de voorzitter van de Samenwerkende Groene Energie Producenten (SGEP) (bijlage VIII). Deze respondenten zijn gevraagd voor een interview, omdat ze zich veel met windenergie bezighouden en met windcoöperaties in het bijzonder. Eén van deze respondenten is de voorzitter van 'De Windvogel'. In het interview is echter niet over deze windcoöperatie gesproken en is het gesprek over windcoöperaties in zijn algemeenheid gegaan. Ook door de informatie uit de interviews van deze respondenten wordt een breder beeld verkregen dan wanneer alleen informatie van de windcoöperaties zelf wordt gebruikt.

2. Typering van windcoöperaties

Dit hoofdstuk beoogt de eerste onderzoeksvraag te beantwoorden: *'Hoe zijn windcoöperaties in Nederland te typeren?'* Allereerst wordt in paragraaf 0 ingegaan op het verschijnsel coöperatie. Vervolgens wordt in paragraaf 0 aangegeven hoe windcoöperaties zijn ontstaan en waardoor ze worden gekenmerkt. In paragraaf 0 wordt aangegeven in hoeverre windcoöperaties te typeren zijn als coöperatie.

2.1 Het verschijnsel coöperatie

2.1.1 Definitie

Er bestaan verschillende definities van een coöperatie. Een definitie die vaak gehanteerd wordt, luidt: 'een coöperatie is een onderneming die ten doel heeft voor rekening en risico van zelfstandige subjecten (bedrijfshuishoudingen of particuliere huishoudingen) gezamenlijk bepaalde economische functies van die huishoudingen uit te voeren' (Engelaar 2000). Een coöperatie in die zin is een economisch samenwerkingsverband van leden, gericht op de uitoefening van een bedrijf.

De wettelijke definitie van een coöperatie uit de wet van 16 juni 1988, luidt: 'een coöperatie is een bij notariële akte als coöperatie opgerichte vereniging. Zij moet zich blijkens de statuten ten doel stellen in bepaalde stoffelijke behoeften van haar leden te voorzien krachtens overeenkomsten, anders dan van verzekering, met hen gesloten in het bedrijf dat zij te dien einde te hunnen behoefte uitoefent of doet uitoefenen' (Asser e.a. 1997).

Het eerste element van de wettelijke definitie is dat de coöperatie moet voorzien in de stoffelijke behoeften van haar leden. Aangezien het hoofddoel van de coöperatie van materiële aard is, moet het begrip 'stoffelijke behoeften' worden opgevat als behoeften op het economische vlak. Naast het behartigen van de stoffelijke behoeften mag de coöperatie (in beperkte mate) andere (ideële) belangen van de leden behartigen (Schreurs-Engelaar, 1995).

Het tweede element is de term 'bedrijf'. Deze mag, volgens de wet van 16 juni 1988, in ruime zin worden verstaan. Wel moet het bedrijf gericht zijn op economisch verkeer met de leden.

Het derde element is dat de bedrijfsuitoefening dient te geschieden ten behoeve van de leden. Dit wil zeggen dat de resultaten van de bedrijfsuitoefening op welke wijze dan ook aan de leden ten goede moeten komen. Dit kan zowel direct, bijvoorbeeld via uitkering van de winst, als indirect, bijvoorbeeld doordat de resultaten aan het eigen vermogen van de coöperatie worden toegevoegd en de coöperatie haar diensten daardoor beter of voordeliger kan aanbieden. (Engelaar 2000).

De wet van 16 juni 1988 onderscheidt kleine en grote coöperaties. Grote coöperaties moeten op formeel vlak aan allerlei regels, zoals bijvoorbeeld het opgeven van de

jaarrekening bij het handelsregister, voldoen, waar kleine coöperaties in geen of mindere mate mee te maken hebben. Een coöperatie is wettelijk gezien een grote coöperatie indien (Dijk e.a., 2002):

- de coöperatie een eigen vermogen heeft van tenminste 12 miljoen euro;
- de coöperatie krachtens wettelijke verplichting een ondernemingsraad heeft ingesteld; en
- bij de coöperatie en haar afhankelijke maatschappijen tezamen in de regel tenminste 100 werknemers in Nederland werkzaam zijn.

2.1.2 Geschiedenis

Opkomst en verandering

De eerste coöperaties zijn ontstaan in het midden van de negentiende eeuw (Engelaar, 2000). Deze periode werd gekenmerkt door vrije ruilverkeerhuishouding en 'vrije concurrentie'. Voor veel afnemers en arbeiders was de onwenselijke situatie ontstaan waarin industriële ondernemingen zowel tegenover de consumenten en winkeliers als tegenover de aanbieders van arbeid en landbouwproducten een zekere machtspositie hadden verworven (Engelaar, 2000; Ter Woorst, 1984 en 1988). Coöperaties werden oorspronkelijk opgericht als een middel om tot politieke en maatschappelijke hervormingen te komen. Dit blijkt mede uit de filosofische stroming die in die periode opkwam - het coöperatisme - waarin geloofd wordt dat zeggenschap en eigendom van de productie moeten terechtkomen bij de consument, waardoor een meer billijke verdeling van het maatschappelijk inkomen, een veredeling van het loonstelsel en een verbroedering van de maatschappelijke klassen zal ontstaan (Gool, 1938). Al binnen enkele jaren echter bleek dat bij coöperaties voornamelijk economische - en geen politieke - motieven een rol speelden. De coöperatie was geëvolueerd tot een samenwerkingsvorm, die tot doel had de zwakke economische positie van haar leden door middel van samenwerking te verbeteren (Schreurs-Engelaar, 1995).

In de twintigste eeuw hebben zich verschillende ontwikkelingen in de coöperatieve sector voorgedaan. In het begin waren coöperaties vooral werkzaam op het terrein van de verschaffing van de eerste levensbehoeften aan de consument (verbruikerscoöperaties) en op het terrein van de verschaffing van krediet (kredietverenigingen). In de loop der tijd zijn coöperaties ook op andere terreinen actief geworden, zoals in de agrarische producerende en -verwerkende, dienstverlenende en industriële sector.

Een andere ontwikkeling is de afname van het aantal coöperaties als gevolg van concentraties en fusies. Coöperaties zijn hierdoor uitgegroeid tot grote ondernemingen in met name de land- en tuinbouw. Door hun grotere omvang hebben deze coöperaties een groter draagvlak en hebben ze hun marktpositie zodanig versterkt dat ze kunnen concurreren met andere grote (particuliere) ondernemingen. (Engelaar 1998).

Een verdere ontwikkeling, die zich pas sinds de jaren tachtig voordoet, is dat er coöperaties ontstaan, die zich minder of niet richten op het versterken van de economische positie van de leden, maar meer op het gezamenlijk streven naar een ideaal doel, zoals een beter milieu. Dit zijn bijvoorbeeld de milieucoöperaties en de voedselcoöperaties (voko's). Milieucoöperaties combineren hun economische bedrijfsvoering met een ideële doelstelling. Ze komen voort uit de landbouwsector, als reactie op de toenemende milieuvervuiling door die sector en zijn erop gericht, dat boeren gezamenlijk verantwoordelijkheid nemen voor milieu, natuur en landschap (Glasbergen, 2000). Deze coöperaties worden ook wel innovatiegroepen genoemd (Horlings, 1996). Voedselcoöperaties zijn te vergelijken met de verbruikerscoöperaties uit het midden van de 19^e eeuw. Bij voko's is geen economische doelstelling aanwezig, in die zin dat het maken van winst niet wordt nagestreefd. Bij voko's worden biologische voedingsmiddelen bij de groothandel ingekocht en tegen de laagst mogelijke prijs verkocht aan de leden. Indien er een winstmarge wordt gehanteerd op de voedingsmiddelen, gaat deze winst naar ideële organisaties die een gebrek aan geld hebben. Op deze manier wordt de toegankelijkheid van biologische producten ook voor minder koopkrachtige particulieren vergroot.

Juridische aspecten

Aanvankelijk maakte de coöperatie gebruik van de rechtspersoonsvorm vereniging. In 1876 kwam de eerste wettelijke regeling met betrekking tot coöperaties tot stand: de 'Wet tot regeling der Coöperatieve Vereenigingen'. Deze wet bracht met zich mee dat men kon spreken van twee verenigingsvormen: de gewone vereniging en de coöperatieve vereniging. Op grond van deze wet was het niet mogelijk dat een coöperatie winstuitkeringen deed aan haar leden en daarom werd er in 1925 een nieuwe wet opgesteld, de 'Wet houdende nieuwe wettelijke regeling van de Coöperatieve Vereenigingen', waarin dit wel mogelijk werd. In 1976 ging men, door de invoering van boek 2BW, nog een stap verder door het onderscheid van verenigingen en coöperaties niet alleen op grond van formele criteria zichtbaar te maken, maar naar materiële criteria. De laatste wet op het gebied van coöperaties is de wet van 16 juni 1988, die op 1 januari 1989 in werking trad. Bij die wet werd bepaald dat een coöperatie een zelfstandige rechtsvorm is en niet meer onder de noemer vereniging valt. De term coöperatieve vereniging is sinds de invoering van deze wet vervangen door het woord coöperatie. (Schreurs-Engelaar, 1995). Een groot juridisch verschil tussen coöperaties en verenigingen is dat coöperaties de mogelijkheid hebben om gemaakte winst uit te keren aan haar leden.

2.1.3 Kenmerken

Zowel uit de definities alsook uit de geschiedschrijving en de juridische vormgeving van coöperaties komt een aantal kenmerken van coöperaties naar voren. In onderstaande tekst worden aan de hand van Engelaar en Dijk vijf kenmerken van coöperaties

weergegeven (Engelaar, 2000 en Dijk e.a. 2002). Deze hebben betrekking op de leden, de doelstelling, de besturingsvorm, de activiteiten en de financieringsvorm.

1. Leden

Een coöperatie heeft leden, die een belangrijke plaats innemen in de organisatie. Door middel van de coöperatieve vorm worden de belangen van de leden behartigd. In het algemeen zijn de leden nauw betrokken bij de coöperatie, hetgeen tot uiting komt in de economische binding en de directe zeggenschap die leden met en in de coöperatie hebben.

2. Doelstelling

Een duidelijk kenmerk van de al langer bestaande coöperaties is de economische doelstelling. De coöperatie is opgericht als verlenging van de bedrijfshuishoudingen van de leden en dient ertoe om de economisch zwakke positie van de leden te versterken. Dit wil niet zeggen dat een coöperatie tot doel heeft het maken van zoveel mogelijk winst. De activiteiten van een coöperatie zijn in de eerste plaats gericht op het behartigen van de belangen van haar leden. De winst wordt gebruikt voor het zo laag mogelijk houden van de kosten voor de diensten van de coöperatie. Zoals gezegd zijn de doelstellingen van coöperaties de laatste 20 jaren verbreed: milieucoöperaties hebben naast een economische doelstelling ook een ideële doelstelling. Voor voedselcoöperaties geldt dat deze alleen een ideële en geen economische doelstelling hebben.

Op grond van de verschillende doelstellingen is een onderscheid te maken tussencoöperaties. Er bestaan coöperaties die zijn opgericht om ervoor te zorgen dat de leden een sterkere economische positie krijgen. Daarnaast bestaan er sinds enkele jaren ook coöperaties die zijn opgericht met een ideële hoofddoelstelling. Dit wil niet zeggen dat leden uit zuiver ideële motieven bij de coöperatie betrokken zijn, maar wel dat het ideaal de drijfveer is tot de activiteiten.

3. Organisatie

De grondstructuur voor de organisatie van een coöperatie is eenvoudig. Er zijn altijd (tenminste) twee organen: de algemene vergadering en het bestuur. Omdat leden geld hebben geïnvesteerd in de coöperatie willen ze vaak ook zeggenschap. Deze krijgen de leden in de algemene vergadering, waar de leden kunnen reageren op de gang van zaken binnen de coöperatie. Aan ieder lid van de coöperatie komt op grond van de wet van 16 juni 1988 één stem toe. Op de algemene vergadering wordt het bestuur gekozen. Het bestuur heeft tot doel leiding geven aan het reilen en zeilen van de coöperatie. In grotere coöperaties heb je meerdere organen ter controle van de handelingen van het bestuur zoals een raad van commissarissen. In het algemeen worden coöperaties opgericht door mensen uit een bepaalde sector, zoals bijvoorbeeld de landbouw. Ze worden dan opgericht ter versterking van de eigen bedrijfshuishouding. Een uitzondering hierop is

de voedselcoöperaties. Deze is niet opgericht vanuit een bepaalde sector, maar vanuit burgers.

Er zijn verschillende manieren waarop coöperaties het bestuur geregeld hebben.

Bij veel coöperaties wordt de zogenaamde traditionele bestuursvorm gehanteerd. Hierbij worden de bestuursleden door en uit de leden benoemd. De ledenbestuurders vervullen de bestuursfunctie naast hun eigen bedrijfswerkzaamheden. Voordeel van deze bestuursvorm is dat het bestuur deskundig is zowel met betrekking tot de organisatorische aspecten als met betrekking tot het beheer van het coöperatieve bedrijf. Ook hebben de ledenbestuurders veelal dezelfde belangen als de leden. Nadelig is echter dat niet-professionele bestuurders in veel gevallen de capaciteit missen om de steeds groter wordende coöperaties te kunnen leiden. Ook hebben de ledenbestuurders niet altijd genoeg tijd om de fulltime functie van bestuurslid van een grote coöperatie op zich te nemen.

Er zijn ook veel, met name grotere, coöperaties die een gemengd bestuur hebben, wat bestaat uit zowel ledenbestuurders als uit managers van buitenaf. Voordeel hiervan is dat er professionele bestuurders zijn, die weten hoe ze een groot bedrijf moeten leiden en die het besturen ook als fulltime baan hebben. Ook is het hierbij een voordeel dat er ledenbestuurders aanwezig zijn die veel meer interne kennis bezitten over de coöperatie dan de managers.

Daarnaast zijn er coöperaties die ervoor kiezen het bestuur uit handen te geven aan managers. Meestal wordt door deze coöperaties dan een toezichthoudend orgaan vanuit de leden opgericht, zoals een raad van commissarissen. De leden hebben in dit model minder direct zeggenschap over de gang van zaken dan bij een gekozen bestuur. De zeggenschap gaat dan namelijk via de toezichthoudende raad.

Tenslotte zijn er coöperaties die ervoor kiezen hun bedrijf in een vennootschap onder te brengen. Een vennootschap is een onderneming, die juridisch gezien een zelfstandig geheel vormt met eigen bezittingen en schulden, waarin een scheiding is gemaakt tussen de verschaffers van vermogen en de leiding van de onderneming (De Boer, 1998). Het voordeel van vennootschappen is dat de aansprakelijkheid voor bijvoorbeeld faillissement niet terug te brengen is op de leden. Een nadeel is dat de leden in dit bestuursmodel geen directe bemoeienis meer met hun bedrijf hebben. De leiding van de onderneming ligt namelijk niet meer in hun handen, maar in handen van managers. De leden verschaffen alleen het kapitaal voor de onderneming.

Coöperaties worden van oudsher gerund door vrijwilligers. Met name door de schaalvergroting alsook door de hantering van andere bestuursvormen worden coöperaties tegenwoordig veelal geleid door professionele medewerkers.

4. Activiteiten

Uit de definities wordt duidelijk dat de coöperatie haar basis vindt in het zakelijke verkeer met de leden waarvoor zij het bedrijf uitoefent. De activiteiten van een coöperatie zijn daarmee altijd voor tenminste een deel economisch van aard. Voor de traditionele coöperaties geldt dat de activiteiten puur economisch van aard zijn. Voor een aantal coöperaties geldt echter, zoals ook bij de doelstellingen is aangegeven, dat hun activiteiten meer idealistisch en minder economisch gericht zijn.

De activiteiten van bijna alle coöperaties, op de voedselcoöperaties na, zijn gebaseerd op de bedrijfshuishouding van de leden. Ook is er bij bijna alle coöperaties sprake van een bepaalde mate van geldomloop. De leden investeren geld in de coöperatie en de coöperatie schaft voor dat geld bepaalde goederen aan, die op de een of andere manier ten goede komen aan de leden. Een coöperatie kan haar werkzaamheden ook richten op niet-leden. Volgens de wet van 16 juni 1988 moeten leden de hoofddoelgroep van de coöperatie blijven en niet de niet-leden.

In eerste instantie werkten alle coöperaties zeer regionaal. Door de schaalvergroting is dit regionale karakter enigszins verdwenen. Voor milieucoöperaties en voedselcoöperaties geldt wel nog steeds dat deze een regionaal karakter hebben.

5. Financiering

Van oudsher worden coöperaties gefinancierd door middel van 'zelffinanciering'. Dat wil zeggen dat de coöperatie het risicodragend vermogen dat zij nodig heeft voor haar onderneming, van haar leden krijgt. Doordat coöperaties steeds groter worden komt er door zelffinanciering niet voldoende geld binnen en moeten in steeds grotere mate externe financiers worden gezocht. Die worden gevonden in beleggende instituten of particuliere beleggers. Ook bij de grotere coöperaties zijn leden echter nog steeds van belang voor de financiering.

2.1.4 Conclusie

Coöperaties bestaan al vanaf midden 19^e eeuw. De doelstelling van de coöperaties in die tijd was vooral politiek van aard. Binnen korte tijd werd de doelstelling van de coöperaties echter meer economisch uitgelegd in het versterken van de (zwakke) economische positie van de leden of het behoud ervan. Sinds 1980 bestaan er coöperaties, die naast een economische doelstelling ook een ideële doelstelling nastreven of zelfs alleen een ideële doelstelling nastreven. Wat betreft de doelstellingen bestaan er dus verschillen tussen de coöperaties. Allereerst zijn er de sectorgebonden coöperaties met een economische doelstelling. Dit zijn bijvoorbeeld de 'traditionele' coöperaties in de land- en tuinbouw. Daarnaast zijn er de sectorgebonden coöperaties die een combinatie hebben gemaakt tussen een economische doelstelling en een meer ideologische doelstelling, zoals de milieucoöperaties. Tenslotte zijn er de niet-sectorgebonden coöperaties met een ideologische doelstelling, zoals bijvoorbeeld de voedselcoöperaties.

Kenmerkend aan coöperaties is de belangrijke rol die leden in de coöperatie hebben en de manier waarop coöperaties gefinancierd worden. Leden spelen met name een grote rol in de financiering van de coöperatie en in het bepalen van het beleid van de organisatie. In eerste instantie vond de financiering van de coöperatie geheel plaats vanuit de leden. Sinds de schaalvergroting in de coöperatiewereld is er behoefte aan meer kapitaal dan de leden kunnen opbrengen en wordt er gezocht naar externe financiers. Het kapitaal van de leden blijft echter van belang.

Een ander belangrijk kenmerk van coöperaties is de manier waarop de organisatie plaatsvindt en de manier waarop de zeggenschap in de coöperatie geregeld is. Zoals gezegd spelen de leden een grote rol in de bepaling van het beleid in de coöperatie. De leden kunnen op de algemene vergadering hun stem laten horen en verantwoording eisen van het bestuur. Coöperaties worden op verschillende manieren bestuurd. Van oudsher worden coöperaties bestuurd door de leden, hetgeen op vrijwillige basis gebeurde. Door de schaalvergroting die plaatsvindt bij de coöperaties, worden tegenwoordig steeds vaker managers aangesteld voor de besturing van de coöperatie. Coöperaties worden daarmee steeds vaker door professionals geleid.

Een laatste kenmerk van coöperaties is dat deze winst mogen maken en kunnen uitkeren aan de leden. Dit is een groot juridisch verschil met verenigingen.

2.2 Het verschijnsel windcoöperatie

Nu duidelijk is geworden wat coöperaties zijn, rijst de vraag wat windcoöperaties zijn en in hoeverre windcoöperaties verschillen van andersoortige coöperaties. Voor de beschrijving van het verschijnsel windcoöperatie zijn de volgende zes deelvragen gehanteerd:

- *Wat is de definitie van een windcoöperatie?*
- *Wat is of zijn de doelstelling(en) van windcoöperaties?*
- *Wanneer zijn windcoöperaties ontstaan?*
- *Hoeveel windcoöperaties zijn er sinds het ontstaan geweest?*
- *Wat was de aanleiding voor het ontstaan van windcoöperaties?*
- *Wie toonde(n) het initiatief tot oprichting?*

2.2.1 Definitie en doelstelling

Een windcoöperatie voldoet niet aan de algemene definitie van een coöperatie. Deze veelgebruikte definitie luidt: 'een coöperatie is een onderneming die ten doel heeft voor rekening en risico van zelfstandige subjecten (bedrijfshuishoudingen of particuliere huishoudingen) gezamenlijk bepaalde *economische functies van die huishoudingen* uit te voeren' (Engelaar 2000). Windcoöperaties voeren namelijk niet gezamenlijk bepaalde functies van de huishoudingen van de leden uit. De leden van windcoöperaties komen niet uit dezelfde sector en zijn niet lid geworden van de coöperatie uit economische

motieven: windcoöperaties zijn opgericht vanuit gedeelde interesse en idealisme bij de leden.

Een windcoöperatie voldoet wel aan de wettelijke definitie van een coöperatie, indien de kanttekening wordt meegenomen dat ook coöperaties met een ideële doelstelling een coöperatie zijn. De wettelijke definitie luidt: 'een coöperatie is een bij notariële akte als coöperatie opgerichte vereniging. Zij moet zich blijkens de statuten ten doel stellen in bepaalde stoffelijke behoeften van haar leden te voorzien krachtens overeenkomsten, anders dan van verzekering, met hen gesloten in het bedrijf dat zij te dien einde te hunnen behoeve uitoefent of doet uitoefenen' (Asser e.a. 1997).

Evenals bij voedselcoöperaties en milieucoöperaties het geval is, voorzien windcoöperaties in eerste instantie niet in economische behoeften. De hoofddoelstelling van alle windcoöperaties is het bevorderen van een duurzame energievoorziening door middel van de plaatsing van één of meerdere windturbines. Ook hebben elf van de veertien windcoöperaties zich ten doel gesteld voorlichting over duurzame energie en windenergie in het bijzonder te geven. Eenderde geeft daarbij aan het grootste belang te hechten aan voorlichting over energiebesparing. De productiedoelstellingen worden door windcoöperaties op verschillende manieren ingevuld. Twaalf van de veertien windcoöperaties hebben zich ten doel gesteld zoveel mogelijk windmolens te plaatsen om op die manier zoveel mogelijk duurzame energie te produceren. De overige twee coöperaties hebben zich ten doel gesteld windmolens te plaatsen bij wijze van demonstratieproject. Deze windcoöperaties geven aan dat de exploitatie van windenergie uiteindelijk door andere projectontwikkelaars moet worden overgenomen.

De door windcoöperaties geproduceerde energie is in theorie ten behoeve van de leden, maar wordt in de praktijk aan derden verkocht. Van de opbrengsten worden nieuwe windmolens gekocht of andere activiteiten georganiseerd ten behoeve van duurzame energie.

Op grond van het bovenstaande wordt de volgende definitie van een windcoöperatie geformuleerd: 'Een windcoöperatie is een coöperatie met als hoofddoel het produceren van windenergie ten behoeve van haar leden, waarbij het hoofdmotief is het leveren van een bijdrage aan duurzame vormen van energieopwekking'.

2.2.2 Geschiedenis

Het verschijnsel 'windcoöperatie' is in 1980 in Denemarken opgekomen (Nielsen, 2002) en in Nederland geïntroduceerd door de Organisatie Duurzame Energie (ODE). Dit is zo'n 140 jaar later gebeurt dan het ontstaan van de eerste coöperaties. De eerste windcoöperatie in Nederland werd in 1986 opgericht en bestaat nog steeds, dit is windcoöperatie Delft. Tussen 1986 en 1992 zijn in totaal 25 windcoöperaties opgericht in Nederland (tabel 2.1). Inmiddels zijn 11 coöperaties gefuseerd, dan wel opgeheven, zodat er anno 2002 14 windcoöperaties in Nederland te vinden zijn (zie bijlage I voor de operationele windcoöperaties). Het is niet duidelijk hoeveel windcoöperaties er

tegelijkertijd in Nederland hebben bestaan. Het grootste deel van de verdwenen coöperaties bestaat als gevolg van fusies nog steeds in een andere coöperatie voort.

Dat windcoöperaties aan het eind van de jaren tachtig ontstonden heeft alles te maken met het milieubesef dat sinds het eind van de jaren '60 is opgekomen en de daaruit volgende maatschappelijke kritiek op milieuvervuilende activiteiten. Het milieubesef wat vanaf die tijd ontstond is sterk gestimuleerd door het rapport aan de Club van Rome uit 1972, waarin werd gewezen op het ontstaan van schaarste aan voedsel en natuurlijke hulpbronnen door milieuvervuiling. Daarnaast werden mensen in de tweede helft van de jaren '70 gestimuleerd tot het aandragen van alternatieven voor kernenergie. Overheden gingen namelijk als gevolg van de vraag naar CO₂-vrije brandstoffen hun zinnen zetten op het goedkope alternatief kernenergie (Cramer, 1994). Het ontstaan van windcoöperaties is sterk getekend door de antikernenergiebeweging. ODE, die aan de wieg stond van de oprichting van de windcoöperaties, vindt zijn oprichters in de antikernenergiebeweging. Medewerkers van ODE gingen begin jaren tachtig allerlei verenigingen in Nederland langs om het idee van windcoöperaties uit te leggen en te promoten. In een aantal steden, met name in de windrijke gebieden van Nederland, zijn toen windcoöperaties van de grond gekomen. Bij elke windcoöperatie gold dat de oprichters uit ideële motieven de windcoöperatie oprichtten. Veel oprichters van windcoöperaties gaven aan dat ze tegen kernenergie waren en graag zelf een goed alternatief wilden aandragen, wat in de vorm van windenergie gevonden werd.

Opvallend in de geschiedenis van windcoöperaties is dat er in een periode van zes jaar veel coöperaties zijn ontstaan en dat er na 1992 geen windcoöperaties meer zijn bijgekomen. Dat er na 1992 geen windcoöperaties meer zijn ontstaan heeft de volgende oorzaak.

	Naam Windcoöperatie	Datum oprichting	Regio	Huidige situatie
1	Coöperatie Deltawind u.a.	1989	Goeree-Overflakkee	Operationeel
2	Coöperatieve Vereniging tot Collectief Bezit Windmolens Noord-Brabant u.a.	1987	Noord-Brabant	Operationeel
3	Coöperatieve Vereniging 'De Windvogel'	1991	Nederland (Gouda)	Operationeel
4	Coöperatieve Windenergie Vereniging Kennemerwind u.a.	1988	Alkmaar	Operationeel
5	Coöperatieve Windenergie Vereniging Meerwind u.a.	1989	Haarlemmermeer	Operationeel
6	Coöperatieve Windenergie Vereniging Waterland	1987	Waterland	Operationeel
7	Coöperatieve Windmolen Vereniging Delft	1986	Delft	Operationeel
8	Coöperatieve Windmolen Vereniging Zeeuwind	1987	Zeeland	Operationeel
9	Frisse Wind	1991 - 2001	Amsterdam	Gefuseerd met De Windvogel
10	Heldersche Coöperatieve Windmolen Vereniging De Eendragt u.a.	1989	Den Helder	Operationeel
11	Hof van Heden	1992 - 1999	Utrecht	Gestopt
12	Noordenwind, vereniging tot collectief bezit windmolens in Noord Nederland	1986	Noord-Nederland	Operationeel
13	Alkmaarse Windmolen Coöperatie	1986	Alkmaar	Gefuseerd met Castricum tot Kennemerwind
14	Kennemerland	onbekend	Castricum	Gefuseerd met Alkmaar tot Kennemerwind
15	Vereniging tot Collectief Bezit Windmolens	onbekend	Friesland	Gefuseerd met Groningen tot Noordenwind
16	Noorderwind	onbekend	Groningen	Gefuseerd met Friesland tot Noordenwind
17	Schoonstroom	onbekend	Zoetermeer	Gefuseerd met De Windvogel
18	Haagse Windmolen Vereniging	onbekend	Den Haag	Gefuseerd met De Windvogel
19	Uwind u.a.	1989	Utrecht	Operationeel
20	Vereniging voor Duurzame Energie Betuwind	1989 - 2001	Gelderland	Overgegaan in SGEF
21	Westfriesse Windmolen Coöperatie u.a.	1986	West-Friesland	Operationeel
22	Windenergievereniging De Amstelmolen	1991 - 2002	Ouderkerk a/d Amstel	Gefuseerd met De Windvogel
23	Win Duurzame Energie	1990	Mijdrecht	Operationeel
24	Zaanse Energie Koöperatie u.a.	1988	Zaanstreek	Operationeel
25	Zuidwester	onbekend	Utrecht	Gefuseerd met UWIND

Tabel 2.1 Alle opgerichte windcoöperaties in Nederland

In 1992 waren de kuststreken verdeeld onder de windcoöperaties. Dit had ODE in samenspraak met de coöperaties geregeld. Windcoöperaties in het binnenland werden niet zozeer gestimuleerd, omdat de turbines nog niet van dien aard waren dat ze rendabel in het binnenland konden draaien. In de loop van de jaren '90 was de techniek van windturbines sterk verbeterd en konden windturbines ook in het binnenland rendabel draaien. ODE had toen echter niet meer de financiële en organisatorische mogelijkheid om een nieuwe campagne op te zetten om op die manier het ontstaan van windcoöperaties in andere provincies te bevorderen.

Daarnaast is een klein aantal windcoöperaties van mening dat enthousiaste mensen beter lid kunnen worden van bestaande windcoöperaties waar een gebrek aan enthousiaste bestuurders is, dan dat zij zelf van begin af aan een windcoöperatie gaan opzetten. Over deze kwestie zijn de meningen echter verdeeld.

Evenals coöperaties in de land- en tuinbouw, fuseren ook windcoöperaties (zie tabel 2.1). Deze fusies hebben in de meeste gevallen plaatsgevonden tussen kleine windcoöperaties met een gebrek aan menskracht. Ook vinden fusies vaker plaats tussen windcoöperaties die uit dezelfde regio komen. Het idee hierachter is dat het regionale karakter van de windcoöperatie dan niet verloren gaat. Uitzondering hierop is windcoöperatie 'de Windvogel' die vier keer gefuseerd is met windcoöperaties van buiten de eigen regio.

2.3 Windcoöperaties als coöperaties?

Zijn windcoöperaties te typeren als coöperaties? De kenmerken van coöperaties zijn bij windcoöperaties terug te vinden. Evenals bij andere coöperaties hebben de leden van windcoöperaties een belangrijke rol in de organisatie. Deze leden zorgen of zorgden deels voor de financiering van activiteiten. Ook hebben de leden veel zeggenschap in een windcoöperatie. Windcoöperaties hanteren het traditionele besturingsmodel, wat wil zeggen dat de leden jaarlijks nieuwe bestuurders uit de leden kiezen. Tien van de veertien operationele windcoöperaties hebben een vrijwillige staf. De overige vier windcoöperaties hebben één of meerdere beroepskrachten aangesteld. Evenals andere coöperaties worden windcoöperaties bestuurd door een bestuur en een algemene vergadering. Bij de grotere windcoöperaties zijn nog andere commissies aanwezig, zoals een PR-commissie en een projectgroep. Deze commissies dragen verantwoording af aan het bestuur. Volgens de wettelijke voorwaarden is geen van de windcoöperaties een grote coöperatie. Windcoöperaties hoeven daardoor niet te voldoen aan verscheidene regels en formaliteiten, bijvoorbeeld met betrekking tot het opgeven van een jaarrekening bij het handelsregister. De leden zijn van groot belang voor het draagvlak van de windcoöperatie. Voor de activiteiten van windcoöperaties, namelijk het plaatsen van één of meerdere molens, is het namelijk mogelijk van belang dat veel leden in de naaste omgeving van een windproject wonen.

Windcoöperaties hebben geen economische doelstelling op basis waarvan activiteiten worden uitgevoerd. Ze zijn niet opgericht om de bedrijfshuishouding van de leden te versterken door middel van gezamenlijke acties, maar om een bijdrage te leveren aan de duurzame energievoorziening. Indien er door middel van die bijdrage winst gemaakt kan worden is dit mooi meegenomen, maar dit is geen motief of uitgangspunt voor de activiteiten. Sinds 1980 zijn er meerdere coöperaties geweest die geen puur economische doelstelling voorop hadden gesteld, zoals bijvoorbeeld de milieucoöperaties en de voedselcoöperaties. Ook windcoöperaties hebben een bredere doelstelling, namelijk het bevorderen van een duurzame energievoorziening door de plaatsing van één of meerdere molens en het bewustmaken van burgers en politici over het belang van duurzame energie. Daarnaast zijn windcoöperaties niet sectorgebonden, zoals bijvoorbeeld landbouwcoöperaties of milieucoöperaties. De leden en oprichters van windcoöperaties komen niet voort uit een bepaalde sector en iedere burger kan lid worden van een windcoöperatie.

Wat betreft invloed van leden, financierings- en organisatievorm verschillen windcoöperaties niet van (kleine) coöperaties. Ook wat betreft hun doelstellingen zijn windcoöperaties niet méér afwijkend dan bijvoorbeeld de voedselcoöperaties of de milieucoöperaties. Windcoöperaties zijn aan de hand van de overeenkomende kenmerken dan ook te typeren als coöperatie. Door hun niet-sectorgebonden achtergrond en hun ideële doelstelling zijn windcoöperaties het beste te vergelijken met voedselcoöperaties.

3. Stand van zaken: windcoöperaties

In dit hoofdstuk wordt de tweede onderzoeksvraag beantwoord: *'Wat is de huidige stand van zaken van Nederlandse windcoöperaties?'* Aan de orde komt hoeveel windcoöperaties er in Nederland zijn en waar deze zich bevinden (3.1), hoe ze georganiseerd zijn (3.2), wat de stand van zaken met betrekking tot de leden is (3.3) en welke activiteiten ze hebben (3.4). Een overzicht van alle gegevens per windcoöperatie is te vinden in bijlage XIII.

Voor de beschrijving van de stand van zaken van windcoöperaties worden de volgende deelvragen gehanteerd:

- *Hoeveel windcoöperaties zijn er op 1 januari 2003 in Nederland?*
- *Waar zijn windcoöperaties in Nederland te vinden?*
- *Waar staan de turbines van de windcoöperaties?*
- *Hoe zijn windcoöperaties georganiseerd?*
- *Hoe vindt communicatie tussen windcoöperaties plaats?*
- *Hoeveel leden hebben windcoöperaties?*
- *Wie zijn lid van windcoöperaties?*
- *Wat is het motief van leden om lid te worden?*
- *Hoe is de ontwikkeling in ledenaantal sinds het ontstaan van windcoöperaties?*
- *Welke energiebronnen worden door windcoöperaties benut?*
- *Welke productie en non-productie activiteiten hebben windcoöperaties?*

3.1 Windcoöperaties in Nederland

Op 1 januari 2003 zijn in Nederland 14 windcoöperaties actief (bijlage I). Deze zijn vooral te vinden aan de West- en Noordkant van Nederland (figuur 3.1).

Buiten de kustprovincies zijn er windcoöperaties in Utrecht en Noord-Brabant. In de andere binnenlandse provincies zijn geen windcoöperaties. Die zijn hier ook nooit geweest, met uitzondering van de provincie Gelderland. Zoals ook in hoofdstuk 2.2 is aangegeven heeft ODE, die een grote rol speelt in de oprichting van de Nederlandse windcoöperaties, zich eind jaren tachtig voornamelijk gericht op de kustlijnen. De reden hiervoor was dat de rentabiliteit van windturbines aan de kust vele malen hoger was dan in het binnenland. De windsnelheden aan de kust van Nederland zijn gemiddeld hoger dan in het binnenland, waardoor de opbrengst per molen hoger uitvalt (WSH, 2002). Hierdoor zijn windcoöperaties voornamelijk aan de kustlijnen van Nederland te vinden.

Opvallend is dat er in Noord-Holland en in mindere mate ook in Zuid-Holland veel verschillende windcoöperaties actief zijn, terwijl in Zeeland en Friesland en Groningen één windcoöperatie de hele provincie beheert (bijlage IX). Dit komt doordat de windcoöperaties in Noord-Holland zodanig verschillend van elkaar waren wat betreft doelstellingen en aanpak, dat fusies niet mogelijk waren. In Noord-Holland is één windcoöperatie actief, namelijk de Zaanse Energie Koöperatie, die wat betreft

doelstelling van de andere windcoöperaties verschilt. In tegenstelling tot de andere coöperaties wilde zij alleen als demonstratieproject functioneren. Ook zijn de kleinere windcoöperaties in Noord- en Zuid-Holland heel lokaal gericht. Ze vrezen door middel van fusies hun lokale karakter te verliezen. In deze provincies zijn ook enkele minder sterk regionaal georiënteerde windcoöperaties te vinden, zoals de Windvogel. In de Noordelijke provincies heeft wel een fusie plaatsgevonden tussen twee windcoöperaties. In Zeeland zijn nooit andere windcoöperaties geweest. Mensen die actief bezig wilden gaan met windenergie, sloten zich bij de bestaande windcoöperatie aan en begonnen niet met een eigen windcoöperatie.

Windcoöperaties bezitten samen $85\frac{1}{7}$ windmolen (bijlage X). Coöperatie de Eendragt heeft een percentueel aandeel in windpark Anna Paulowna, waardoor windcoöperaties geen rond aantal molens bezitten. De turbines van de windcoöperaties zijn vooral te vinden aan de kustlijnen van Nederland (figuur 3.2). Vooral in Friesland en Groningen, Noord en Zuid-Holland en Zeeland zijn windmolens geplaatst. Dit volgt logischerwijs uit het gegeven dat de werkgebieden van windcoöperaties voornamelijk in die provincies gevestigd zijn. Zoals gezegd hebben windcoöperaties hun werkgebieden voornamelijk in de buurt van de kusten, omdat de opbrengst van windturbines daar hoger is.

Figuur 3.1 De situering van windcoöperaties in Nederland

Figuur 3.2 Locaties van de windmolens

3.2 Organisatie

De huidige organisatie van windcoöperaties wordt besproken op zowel bestuurlijk, juridisch en financieel vlak. Ook wordt aandacht besteed aan de communicatie tussen windcoöperaties onderling, zoals die tegenwoordig plaatsvindt.

3.2.1 Bestuurlijke organisatie

Evenals andersoortige coöperaties hebben windcoöperaties een bestuur en een algemene vergadering. Tien windcoöperaties worden volledig gerund door vrijwilligers. De overige vier zijn geprofessionaliseerd (zie tabel 3.1). Deze windcoöperaties hebben ervoor gekozen betaalde medewerkers aan te stellen, omdat ze merkten dat vrijwilligers niet altijd de benodigde hoeveelheid tijd in de coöperatie konden stoppen. Hierdoor bleven zaken wel eens langer liggen dan goed voor de coöperatie was. Zoals een respondent aangaf: 'Zo'n professionele kracht heeft toch meer tijd om contacten te onderhouden met gemeenten enzo en daardoor gaan projecten wel meer lopen...'

De bestuurders van de coöperatie zijn uit de leden gekozen door de leden in de algemene vergadering. De algemene vergadering vindt 1 à 2 keer per jaar plaats. Windcoöperaties hanteren grotendeels het traditionele besturingsmodel. Dit wil zeggen dat de bestuurders van de coöperatie uit de leden komen en er geen externe managers worden aangetrokken om de coöperatie te besturen. Eén windcoöperatie, Zeeuwind, geeft aan dat ze gedurende een jaar wel een interim manager hebben aangesteld, die

ervoor moest zorgen dat de organisatie beter ging lopen. De coöperaties zijn niet zodanig groot dat de ledenbestuurders de deskundigheid missen om de coöperatie te leiden. Naast het bestuur zijn er, bij de windcoöperaties waar voldoende menskracht aanwezig is, wel enkele commissies aanwezig. Deze commissies houden zich bezig met nieuwe projecten en met publiciteit en ledenwerving.

De bestuurders zijn in het algemeen mannelijk en gemiddeld ouder dan 50 jaar. Ook zitten de meeste actieve bestuurders (of leden) al sinds de oprichting bij de windcoöperatie of zijn ze er in de beginjaren bijgekomen.

W.C.	Medewerke rs	Uren	Datum
Deltawind	1	20	01-09-00
Kennemerwind	1	32	01-08-98
Noordenwind	2	16 en 24	01-01-96
Zeeuwind	4	32, 30, 24 en 16	In 1989 1 medewerker, snel daarna iemand anders tot 1999. Vervolgens 1 medewerker in 2000 en 2 in 2001.

Tabel 3.1 Geprofessionaliseerde windcoöperaties

Interne communicatie vindt op verschillende manieren en in verschillende mate bij windcoöperaties plaats. Alle windcoöperaties beleggen naast de algemene ledenvergaderingen nog vergaderingen tussen het bestuur en/of het bestuur en de commissies. Dit aantal varieert tussen de twee en vijftien keer per jaar. Windcoöperaties die bezig zijn met projecten of andere activiteiten vergaderen vaker dan windcoöperaties die geen enkele andere activiteit hebben dan het onderhouden van de bestaande molen. Naast contact door middel van vergaderen houden bestuurs- en commissieleden onderling contact per telefoon of e-mail.

De leden worden op de hoogte gehouden door middel van nieuwsbrieven en de website. Een nieuwsbrief verschijnt in schriftelijke of digitale vorm, afhankelijk van de coöperatie. De nieuwsbrieven van de ene coöperatie verschijnen vaker per jaar dan die van de andere. Dit ligt, evenals bij de frequentie van vergaderen, vooral aan de hoeveelheid activiteiten, die binnen de windcoöperatie plaatsvinden. Elf coöperaties hebben een eigen website. Op deze website wordt informatie gegeven over de stand van zaken van de windcoöperatie. Ook vindt er op de site voorlichting over duurzame energie plaats en kunnen mensen contact opnemen met de coöperatie. Alle windcoöperaties hebben één of meerdere molenaars aangesteld, die zicht houden op de werking en het onderhoud van de molen.

3.2.2 Juridische organisatie

Windcoöperaties hebben niet allemaal voor dezelfde juridische organisatievorm gekozen. Zo hebben tien coöperaties zich ingeschreven bij de Kamer van Koophandel als zijnde een coöperatie, met inachtneming van de Wet van 16 juni 1988, waar het concept 'coöperatieve vereniging' gelijkgesteld wordt aan het concept 'coöperatie'. De overige vier windcoöperaties hebben gekozen voor de juridische vorm 'vereniging' (zie tabel 3.2).

Daarnaast hebben acht windcoöperaties de toevoeging 'uitgezonderde aansprakelijkheid'. Dit houdt in dat leden niet aansprakelijk kunnen worden gesteld door schuldeisers van de coöperatie (De Boer, 1998).

Tien windcoöperaties hebben voor de organisatievorm 'coöperatie' gekozen, omdat de leden in die organisatievorm veel betrokkenheid hebben. Ook de vier windcoöperaties die voor de verenigingsvorm gekozen hebben, hebben dit gedaan omdat leden in die vorm veel betrokkenheid hebben.

W.C.	Juridische status
Delft	Coöperatieve vereniging u.a.
Deltawind	Coöperatie u.a.
De Eendracht	Vereniging
Kennemerwind	Coöperatieve vereniging
Meerwind	Coöperatieve vereniging u.a.
Noord-Brabant	Vereniging
Noordenwind	Vereniging
Uwind	Coöperatieve vereniging u.a.
Waterland	Coöperatieve vereniging u.a.
WDE	coöperatie
De Windvogel	Coöperatieve vereniging
WWC	Coöperatieve vereniging u.a.
Zeeuwind	Coöperatieve vereniging u.a.
ZEK	Vereniging u.a.

Tabel 3.2 Juridische status van windcoöperaties

Het grootste juridische verschil tussen een coöperatie en een vereniging is dat verenigingen fiscaal gezien geen winst mogen uitkeren en coöperaties wel. De windcoöperaties met een verenigingsvorm geven aan dat dit verschil geen belemmering vormt voor de uitvoering van projecten. Ook verenigingen kunnen rentegelden aan leden uitkeren (Engelaar, 2000). Een respondent die voor de verenigingsvorm heeft gekozen geeft aan: *'Wij kwamen niet van het platteland en hadden daardoor geen contact met van die boerencoöperaties... wij hebben gewoon gekozen voor een vereniging... dat was toen een logische keus, omdat we verenigingen wel kenden'*. De keuze van later ontstane windcoöperaties is in de meeste gevallen bepaald door

voorgaande windcoöperaties, die al veel uitzoekwerk hadden verricht op juridisch en belastingtechnisch gebied.

Er is geen verschil tussen windcoöperaties op grond van hun juridische status. Windcoöperaties kunnen dezelfde activiteiten ontplooiën in zowel de verenigings- als de coöperatievorm.

Windcoöperaties werken voor het totstandkomen en exploiteren van windprojecten steeds vaker samen met andere projectontwikkelaars, als energiebedrijven of agrariërs. Voor een dergelijke samenwerkingsvorm wordt een vennootschap opgericht, waarin de coöperatie een aandeel houdt. De redenen voor de oprichting van een vennootschap zijn ten eerste dat de coöperatie niet in privé vermogen aansprakelijk voor de schulden is (De Boer, 1998). Ten tweede komen vennootschappen voor andere financiële stimuleringsmaatregelen in aanmerking dan windcoöperaties. Dit wordt duidelijk bij de financiële organisatie.

3.2.3 Financiële organisatie

In het kort gesteld is de financiering van een windcoöperatie als volgt: door leden wordt geld in de windcoöperatie geïnvesteerd. Hiervan worden, tezamen met subsidiegelden en leningen, windmolens aangeschaft en andere activiteiten gefinancierd. De energie die de windmolens produceren, wordt verkocht aan de hoogste biedende afnemer. De opbrengsten worden vervolgens, in de vorm van rente, deels teruggesluisd naar de leden. Het overblijvende geld wordt weer in nieuwe activiteiten geïnvesteerd. Twaalf windcoöperaties geven aan dat leden er echter niet zozeer voor hun materiële investering zijn, als wel voor het draagvlak van de coöperatie. De financiering voor de activiteiten komt toch vooral van banken en financiële stimuleringsmaatregelen van de overheid. De overige twee windcoöperaties hebben duidelijke richtlijnen voor zichzelf gesteld wat betreft de inleg van de leden. Zij geven aan dat er tenminste een bepaald percentage van de projectkosten door de leden moet worden ingelegd, zonder welke het project niet doorgaat. *'Zodra we geen belangstelling van leden kunnen vinden voor een investering in de nieuwe molens, hoeft het voor ons eigenlijk niet'*.

Er is geen enkele coöperatie, die alleen projecten wil realiseren indien die volledig door de leden kunnen worden gefinancierd. De projectkosten zijn dermate groot dat dit ook niet goed mogelijk zou zijn. Alleen windcoöperatie Delft heeft ervoor gekozen om leden aan die windturbine te koppelen waaraan zij hebben meebetaald. Dit wil zeggen dat de opbrengsten van de windturbine naar de leden toegaan, door middel van een (hoge) rente. Dit betekent ook dat er voor nieuw te plaatsen windturbines nieuwe investeerders gezocht moeten worden, omdat de coöperatie zelf geen kapitaal bezit.

Bij alle coöperaties geldt dat de lening van de leden niet compleet wordt afgelost, omdat het ledenaantal anders teveel zou teruglopen. Er blijft een bedrag van tenminste 50 euro

per lid in de coöperatie. Als een lid wil worden uitgeschreven kan dit en wordt het hele bedrag uitgekeerd. Leden krijgen in 2002 gemiddeld 5,4% rente over geleende gelden (zie tabel 3.3). Dit bedrag varieert tussen de 4% en 8%. Eén windcoöperatie, Uwind, geeft geen rente, omdat er nog geen geld van leden is geïnvesteerd in een turbine. De hoogte van de rente is in de loop der jaren gegroeid. In de beginjaren werd door de meeste windcoöperaties geen of een zeer lage rente uitgekeerd. Toen bleek dat de windturbines inderdaad geld gingen opleveren werden de rentebedragen verhoogd. Hoe windcoöperaties ten opzichte van de hoogte van de rente staan, verschilt. Zo is een aantal coöperaties van mening dat de rente hoog moet zijn, om de leden te belonen voor hun inzet. Andere windcoöperaties zijn van mening dat de leden een kleine beloning mogen krijgen, maar het geld toch vooral naar nieuwe projecten moet gaan. De hoogte van de rente is bij elf coöperaties afhankelijk van de jaaropbrengsten. Aan de hand van de winst wordt een hogere of lagere rente afgesproken op de algemene vergadering. Drie windcoöperaties passen hun rente niet aan de jaaropbrengsten aan. Zoals één van deze respondenten aangaf: *'Je hebt wel eens een jaar waarin je minder hebt verdiend, maar dan toch willen we de leden hun hoge rente blijven uitkeren... zo is het ook gegroeid...'*

W.C.	Hoogte rente 2001
Delft	4%
Deltawind	7%
De Eendragt	4%
Kennemerwind	7%
Meerwind	6%
Noord-Brabant	4%
Noordenwind	5%
UWIND	0%
Waterland	7%
WDE	8%
De Windvogel	5%
WWC	6%
Zeeuwind	7%
ZEK	5%
Gemiddeld	5,4%

Tabel 3.3 Hoogte rente per windcoöperatie

Kosten

Alle windcoöperaties hebben in eerste instantie overheadkosten voor het draaiend houden van de organisatie: huur, licht en water, telefoon, drukwerk en bij de vier

geprofessionaliseerde coöperaties ook de niet-vrijwilligers moeten betaald worden. Ook worden de reiskosten van bestuursleden en medewerkers vergoed.

Ten tweede zijn bij windcoöperaties de leden een kostenpost. Deze leden hebben een bepaald bedrag geïnvesteerd in de coöperatie, waarover zij jaarlijks rente ontvangen. Slechts bij één windcoöperatie is dit niet het geval, omdat deze coöperatie nog geen molens heeft en leden nog geen geld in molens hebben geïnvesteerd.

In derde instantie hebben windcoöperaties projectkosten bij de plaatsing van nieuwe windmolens. De prijs van een windturbine is gebaseerd op de grootte van de rotordiameter. Hoe groter die diameter is, hoe duurder de molen is. De kosten van het totale project hangen af van de rotordiameter, de masthoogte, de funderingskosten, elektriciteitskabels en transformator. Verder zijn er nog kosten voor netaansluiting, toegangswegen, verhardingen, telefoonaansluiting en installatie. De totale projectkosten zijn rond de 380 euro per vierkante meter rotoroppervlak, maar zijn sterk afhankelijk van de kosten van de aansluiting op het elektriciteitsnet en de funderingen. (WSH, 2002).

Als vierde kostenpost geldt voor windcoöperaties die al windturbines hebben geplaatst, dat er jaarlijkse aflossingskosten van de molen zijn. Deze kosten hangen af van de hoogte van de lening. Windturbines zijn, afhankelijk van de hoogte van de aflossingskosten, in zo'n 8 tot 15 jaar afgelost (WSH, 2002).

Als vijfde kostenpost hebben windcoöperaties in bepaalde mate onderhouds- en verzekeringskosten van de windmolen(s). Of het onderhoud wordt vergoed of niet hangt af van het contract dat de windturbineleverancier heeft. Windcoöperaties met nieuwe molens hebben in het algemeen minder onderhoudskosten dan windcoöperaties met veel oudere molens, omdat er nog geen ouderdomsverschijnselen aan de molens optreden.

Tenslotte betalen windcoöperaties geld aan de grondeigenaar waar de molen of het park geplaatst wordt. Het verschilt per windproject of dit een symbolisch bedrag is of dat er een flinke hoeveelheid geld geïnvesteerd moet worden. Eén respondent gaf aan: *'Wij geven onze molenaar elk jaar een fles molenbitter... die man vindt het prachtig dat die windmolens er staan, dus hij hoeft er eigenlijk niets voor te hebben...'* Voor hoeveel geld een grondeigenaar zijn grond op de markt wil brengen hangt vaak af van het aantal concurrenten in de omgeving. De prijs stijgt zodra er meer mensen op de locatie azen: *'Opeens wilde de grondeigenaar een veel hoger bedrag voor zijn grond, dan we eerst hadden afgesproken. Toen bleek dat er een andere ontwikkelaar was wezen praten met die boer... en ja, dan gaat de prijs wel omhoog...'*

Opbrengsten

Naast kostenposten hebben windcoöperaties ook van verschillende kanten inkomsten. De winst, die windcoöperaties maken belandt bij dertien windcoöperaties in nieuwe projecten en activiteiten. Slechts één coöperatie, Delft, heeft ervoor gekozen om de winst van een bepaald project in dat project te laten. Deze keuze is door die coöperatie

gemaakt omdat zij vindt dat de molen van de leden is en de leden ook die winst moeten kunnen krijgen. Dit betekent dat er voor nieuwe projecten nieuwe investeerders gezocht moeten worden.

Ten eerste krijgen windcoöperaties opbrengsten uit de door hun geproduceerde energie. De windenergie (en ook zonne-energie) wordt door alle windcoöperaties verkocht aan derden. Een aantal coöperaties is wel bezig met het idee van zelflevering aan de leden, via de Samenwerkende Groene Energieproducenten (SGEP) en de Energieconcurrent, maar dit idee werkt nog niet ideaal. De SGEP is een landelijke vereniging van mensen die met elkaar groene energie produceren voor eigen gebruik (SGEP, 2003). De Energieconcurrent is een bedrijf dat handelt in groene stroom. Sinds de liberalisering van de energiemarkt op 1 juli 2001 is het aantal afnemers van duurzame energie flink vergroot (DTe, 2002). Voor de liberalisering had elke regio zijn eigen energiebedrijf die energie leverde en aan wie de windcoöperaties hun energie verkochten. Sinds de energiemarkt is opengesteld kunnen windcoöperaties de markt op en hun energie aan de hoogste bidder verkopen. De prijs voor de energie wordt door windcoöperaties samen met de afnemer afgesproken. Twee windcoöperaties leveren hun stroom niet aan een energiebedrijf maar aan een particulier bedrijf. Deze keuze is indertijd gemaakt, omdat het energiebedrijf een te lage kWh prijs wilde geven.

Ten tweede krijgen windcoöperaties geld binnen van de leden, die een bepaald bedrag in de coöperatie investeren. De windcoöperaties die een hoge rente aan hun leden verschaffen hebben een bepaald maximum gesteld aan het bedrag dat leden kunnen investeren. Hiervoor is gekozen omdat leden anders een te grote kostenpost voor de coöperatie worden. Windcoöperaties hebben niet dezelfde belastingtechnische voordelen als bijvoorbeeld groenfondsen, waardoor het niet gunstig is om een groot deel van de financiering van projecten uit de leden te halen: *'Het is zo dat we nu 5% aan de leden geven en zelf maar 3% van de bank voor hetzelfde geld krijgen. We draaien dus verlies op de rente als er geen project is waar we het geld gelijk naar door kunnen sluizen...'*

Als derde krijgen windcoöperaties opbrengsten uit subsidies. Er bestaan verschillende subsidies voor duurzame energieprojecten. Windcoöperaties zijn een non-profitorganisatie, omdat ze fiscaal gezien geen winst maken. Voor windcoöperaties geldt dan ook de subsidie voor de non-profit sector, de Subsidieregeling energievoorzieningen in de non-profit en bijzondere sectoren (EINP), die door de landelijke overheid wordt afgegeven (PDE, 2002). Windcoöperaties komen niet in aanmerking voor andere financiële stimuleringsmaatregelen, zoals de Energie-investeringsaftrek subsidie (EIA) en de regeling vrije afschrijving milieu-investeringen (VAMIL), omdat deze alleen worden afgegeven aan winstmakende bedrijven of organisaties (EZ, 2002). Afhankelijk van de contracten die windcoöperaties met energiebedrijven afsluiten kunnen delen van de EIA- en VAMIL-gelden worden doorgesluisd naar de windcoöperatie. Ook kunnen windcoöperaties de EIA- en VAMIL-subsidie wel krijgen in een vennootschap, omdat

een vennootschap, waar een windcoöperatie bijvoorbeeld samenwerkt met een energiebedrijf, fiscaal gezien wel winst kan maken.

Tenslotte verkrijgen drie windcoöperaties geld uit de verhuur van hun turbinemast aan een mobiele telefoniemaatschappij. Deze maatschappij plaatst GSM-antennes op de mast. Ook hebben windcoöperaties inkomsten uit de verkoop van kleine hebbedingetjes op markten en braderieën, bijvoorbeeld kleine windturbines die werken op zonne-energie.

3.2.4 Samenwerking tussen windcoöperaties

Er is een zekere mate van loyaliteit tussen windcoöperaties. Ten eerste is het al verscheidene malen voorgevallen dat windcoöperaties elkaar financieel steunden. In de meeste gevallen vindt dit plaats tussen een windcoöperatie met veel geld en geen nabije toekomstprojecten en een windcoöperatie die om geld verlegen zit en wel een project in de uitvoering heeft. Naast financiële ondersteuning is het contact tussen windcoöperaties vaak gericht op het oplossen van bepaalde knelpunten die zich voordoen bij een coöperatie. Daarnaast werken windcoöperaties in kleine mate samen om tot een sterkere landelijke lobby te komen. Deze lobby vindt steeds via dezelfde personen plaats.

Tussen windcoöperaties bestaan afspraken over het werkgebied. Deze afspraken zijn eind jaren tachtig gemaakt toen de windcoöperaties werden opgestart. Concurrentieproblemen tussen windcoöperaties treden niet op, omdat coöperaties in de eigen regio blijven en zich niet met elkaars projecten bemoeien. Dertien windcoöperaties hebben een duidelijk werkgebied; alleen de Windvogel zegt landelijk te opereren.

Het contact tussen windcoöperaties vindt zowel persoonlijk plaats op vergaderingen en per telefoon alsook schriftelijk via nieuwsbrieven en e-mail. Enkele windcoöperaties hebben excursies of uitjes naar elkaar. De vergaderingen tussen windcoöperaties, de zogenaamde windsectievergaderingen, vinden ongeveer vier keer per jaar plaats, bij het overkoepelende orgaan ODE. Tijdens deze vergaderingen worden de gebeurtenissen op het gebied van windenergie in Nederland en in het buitenland besproken. Daarnaast wordt er veel aandacht besteed aan de problemen, die windcoöperaties tegenkomen bij de uitvoering van hun projecten. Ook worden nieuwe projecten, die windcoöperaties gezamenlijk zouden kunnen uitvoeren veelvuldig besproken. Negen windcoöperaties zijn bijna altijd op deze vergaderingen aanwezig. Drie windcoöperaties zijn nooit aanwezig, omdat ze ofwel een gebrek aan tijd en menskracht hebben, ofwel het nut niet inzien van een overleg tussen windcoöperaties. De overige twee windcoöperaties komen zo nu en dan op een windsectievergadering. Bij deze windcoöperaties speelt ook een gebrek aan tijd en menskracht, waardoor ze niet op alle vergaderingen aanwezig kunnen zijn. Naast contact op vergaderingen hebben windcoöperaties telefonisch contact. Dit contact vindt bij enkele coöperaties meer gestructureerd plaats dan bij andere

coöperaties. De verklaring hiervoor is dat sommige medewerkers van windcoöperaties meer met elkaar te maken hebben, doordat ze bijvoorbeeld bezig zijn met eenzelfde soort project of met dezelfde moeilijkheden kampen. Daarnaast spelen persoonlijke factoren een rol bij de mate van telefonisch contact.

Twaalf windcoöperaties hebben schriftelijk contact met elkaar. Windcoöperaties blijven van elkaar op de hoogte door de nieuwtjes die in het tijdschrift Duurzame Energie van ODE worden gepubliceerd en door de nieuwsbrieven. Tussen bestuursleden en medewerkers vindt e-mailcontact plaats. De mate waarin dit gebeurt hangt af van het verdere contact tussen die windcoöperaties. Tussen sommige windcoöperaties vindt nooit e-mailcontact plaats, omdat deze windcoöperaties daar geen meerwaarde in zien. Tenslotte geven drie windcoöperaties aan dat ze zo nu en dan uitstapjes organiseren naar een andere windcoöperatie, omdat ze het belangrijk vinden te zien hoe een andere windcoöperatie te werk gaat. Ook geven ze aan dat het een goede manier is om een 'collega-windcoöperatie' beter te leren kennen. Deze excursies gebeuren door één windcoöperatie jaarlijks en door de andere twee meer sporadisch.

3.3 Leden

De windcoöperaties hebben in februari 2002 gezamenlijk 5879 leden (zie tabel 3.4 voor de verdeling). Zowel particulieren als gemeenten, scholen, bedrijven, politieke partijen en (milieu)verenigingen zijn lid, maar bij alle windcoöperaties is veruit het grootste aantal leden particulier.

De meeste leden worden uit ideële en niet uit economische motieven lid. De laatste jaren komen er bij sommige windcoöperaties echter wel meer leden die een investering in een windcoöperatie als belegging interessant vinden. Zoals een respondent aangaf: *'We krijgen toch wel vaker mensen binnen, die groot geld willen storten en die willen dan weten of wij een groenfonds zijn en die willen dan de fiscale voordelen bij ons halen in plaats van bij een erkend groenfonds....'* Meerdere coöperaties geven echter aan dat: *'Leden zijn niet alleen lid voor het geld, want als ze het alleen voor het geld doen, kunnen ze beter ergens anders gaan beleggen dan bij ons'*. In de eerste jaren van een coöperatie was er geen zekerheid of energiebedrijven een goede prijs zouden geven voor de door de windcoöperaties geproduceerde energie. Het was niet duidelijk of windcoöperaties zouden kunnen blijven bestaan en daarmee werd het investeren in een windcoöperatie een risicovolle belegging: *'In 1987 toen we begonnen, was er nog helemaal niks duidelijk over windenergie en of het in het binnenland van Nederland wel rendabel was. Al onze leden gaven dus geld uit ideële motieven...'* Voor de beginleden is er daardoor naar alle waarschijnlijkheid geen economisch motief geweest om lid te worden van een windcoöperatie. Voor de leden, die lid zijn geworden toen duidelijk was dat windcoöperaties rendabel kunnen draaien geldt bovenstaand citaat niet. Toch blijkt volgens de coöperaties duidelijk dat ook de nieuwere leden lid zijn uit ideële motieven. Leden laten de rente die ze hebben gekregen vaak overschrijven aan de vereniging of ze laten het bij hun oude bedrag schrijven met de

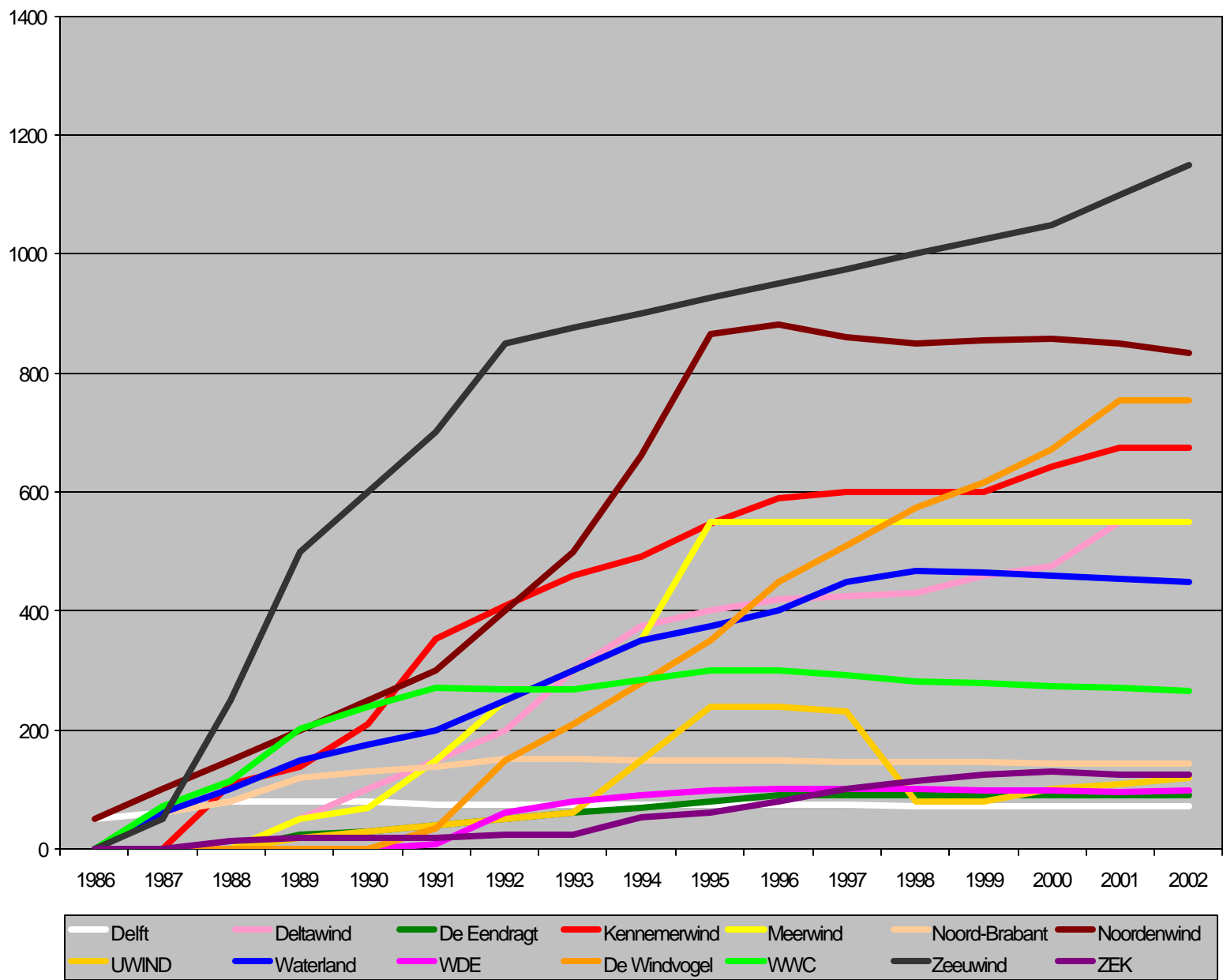
opmerking: 'Doe er iets moois mee'. Dit gegeven geldt wellicht niet voor alle leden, maar het is nog steeds in meerderheid aanwezig bij de leden van windcoöperaties.

W.C.	Aantal leden
Delft	72
Deltawind	550
De Eendragt	90
Kennemerwind	675
Meerwind	550
Noord-Brabant	142
Noordenwind	834
UWIND	120
Waterland	450
WDE	99
De Windvogel	753
WWC	266
Zeeuwind	1150
ZEK	128
Totaal	5879

Tabel 3.4 Ledenaantal per windcoöperatie

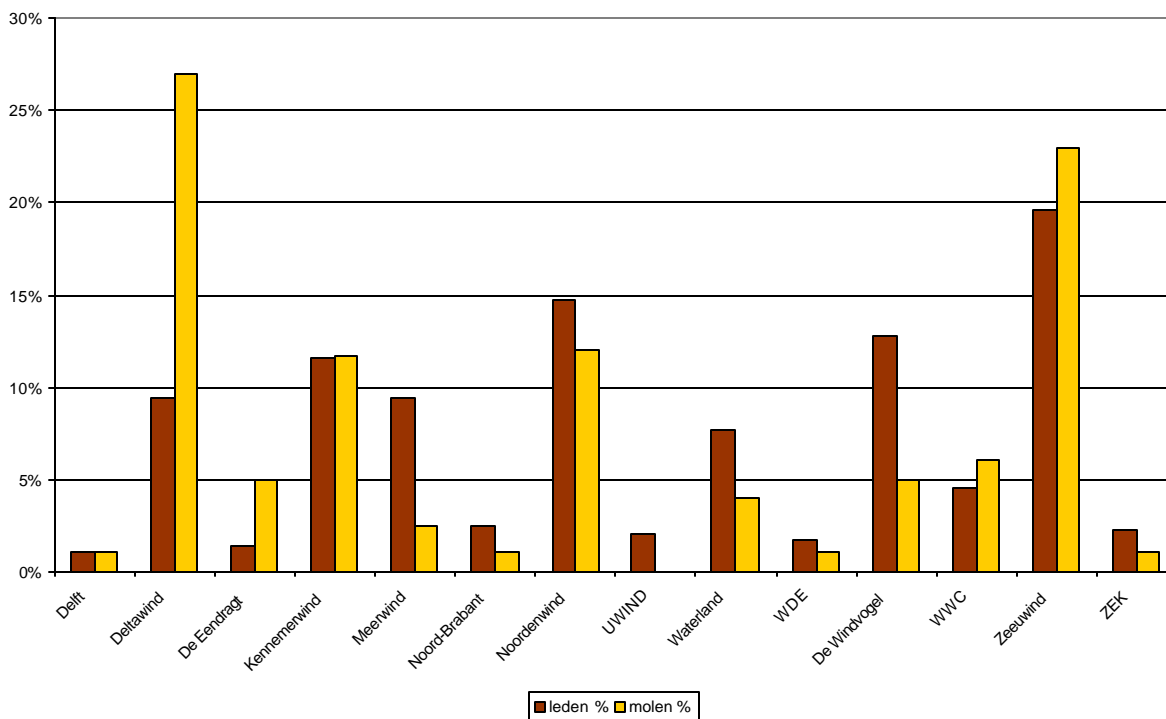
Acht van de veertien coöperaties geven aan dat ze vanaf ca. 1995 een stabiel tot een licht dalend aantal leden hebben. Voor die tijd hadden alle windcoöperaties een stijgend aantal leden. Sinds 1995 komen er bij deze coöperaties nauwelijks leden bij, terwijl er - vaak door overlijden- wel leden wegvallen. Bij coöperatie Waterland en ZEK treedt het wegvallen van de leden pas vanaf respectievelijk 1998 en 2000 op. Bij alle overige windcoöperaties is sprake van een stijging in het aantal leden (figuur 3.3 en bijlage XI).

Drie van de vier windcoöperaties die de meeste leden hebben, hebben een stijgend aantal leden. Alleen Noordenwind blijft vrijwel stabiel wat leden betreft. De geprofessionaliseerde windcoöperaties hebben de meeste leden, met uitzondering van de niet-geprofessionaliseerde coöperatie De Windvogel. Deze heeft veel leden, omdat zij verscheidene malen gefuseerd is. Ook Meerwind en Waterland hebben veel leden. De verklaring hiervoor is dat deze coöperaties veel aan ledenwerving doen.

Figuur 3.3 Verloop ledenaantal per windcoöperatie

Daarnaast blijkt dat de windcoöperaties die het grootste zijn in ledenaantal ook, in verhouding tot het totaal aantal molens dat windcoöperaties hebben, de meeste molens hebben (tabel 3.5 en bijlage XII). Deltawind bijvoorbeeld bezit 27% van het totale aantal dat windcoöperaties hebben. Aangezien alle windcoöperaties aangeven dat leden het eenvoudigst te werven zijn als er nieuwe projecten in zicht zijn, is een mogelijke verklaring voor dit gegeven dat coöperaties met veel projecten ook vaak de mogelijkheid hebben gehad om leden te werven.

Tabel 3.5 Aantal leden en aantal molens per coöperatie ten opzichte van hun totaal

3.4 Activiteiten

Windcoöperaties hebben verschillende soorten activiteiten. Een aantal activiteiten is direct energieproducerend van aard. Er zijn echter ook activiteiten ter ondersteuning van de eigen organisatie of ter kennisoverdracht. Dertien windcoöperaties spitsen hun activiteiten toe op de eigen regio. Alleen de Windvogel heeft heel Nederland tot werkgebied. Deze coöperatie richt haar activiteiten wel op de regio waar de projecten gaan plaatsvinden (zie bijlage IX voor de werkgebieden). Over sommige activiteiten hebben windcoöperaties onderlinge afspraken gemaakt, zoals bijvoorbeeld over landelijke lobbyactiviteiten.

3.4.1 Productie activiteiten

Onder de productie activiteiten vallen de activiteiten die direct energieproducerend van aard zijn, zoals de productie van wind of zonne-energie.

De hoofdactiviteit van alle windcoöperaties is in eerste instantie het produceren van windenergie door het plaatsen van één of meerdere windturbines. Windcoöperaties hebben in totaal 85 ¹/₇ molens, welke zijn geplaatst in 50 projecten. 36 van die molens zijn solitair neergezet. (bijlage X). Slechts één windcoöperatie, Uwind, wijkt van die activiteit af, omdat zij nog geen windmolen(s) hebben kunnen plaatsen. De twee windcoöperaties die als demonstratieproject zijn opgezet, CVCBW Noord-Brabant en de Zaanse Energie Koöperatie, hadden ook tot doel het produceren van windenergie om op die manier te laten zien dat windenergie een rendabele energieopwekkingmethode is. Tien windcoöperaties zijn bezig met het uitbreiden van hun productie activiteiten door te proberen nieuwe windmolens geplaatst te krijgen. De coöperaties WWC, Delft, Noord-Brabant en WDE plaatsen geen molens meer bij. In hun regio of door gebrek aan eigen menskracht blijkt het voor deze windcoöperaties steeds weer een vrijwel onmogelijke opgave om windmolens te plaatsen.

De laatste jaren gaan windcoöperaties, die projecten willen uitvoeren, steeds meer participeren in grote windparken, waarin zij niet alleen de eigenaar zijn. De oorzaak voor deze verandering kan zijn dat gemeenten en provincies de plaatsing van solitaire molens niet meer stimuleren of zelfs tegenwerken: *'Solitaire molentjes willen we niet meer, we hebben liever veel molens op één plek, dan veel plekken met maar één molentje...'* Indien een gemeente vervolgens slechts op één (grote) locatie de plaatsing van meerdere molens toestaat, willen verschillende gegadigden meedoen aan dat windpark. Samenwerking is dan onvermijdelijk.

Naast de exploitatie van windenergie is meer dan de helft, namelijk acht windcoöperaties bezig of bezig geweest met zonne-energie. Dit zowel door eigen productie van zonne-energie als door stimulatie van zonne-energieprojecten. Zeeuwind bijvoorbeeld heeft een subsidieprogramma voor de aanschaf van zonnepanelen door eigen leden opgesteld.

Eén coöperatie, Deltawind, heeft zich ten doel gesteld met andere duurzame energiebronnen, dan met zon en wind, aan de slag te gaan in de nabije toekomst. Andere coöperaties richten zich alleen op windenergie en of zonne-energie.

Niet alleen duurzame energieprojecten in Nederland worden gestimuleerd of op touw gezet, door windcoöperaties. Vier coöperaties stimuleren duurzame (energie) projecten in ontwikkelingslanden met de winst van hun projecten in Nederland: *'...We steunen duurzame projecten in Kenia, omdat we vinden dat er niet alleen op de Nederlandse schaal naar het milieuprobleem moet worden gekeken...'*

3.4.2 Non-productie activiteiten

Onder de non-productie activiteiten vallen de activiteiten die niet direct energieproducerend van aard zijn, maar vaak wel de productie van meer duurzame energie als doel hebben. Ledenwerving, voorlichting, lobby, verkoop van producten, excursies enzovoort behoren tot de non-productie activiteiten. De coöperaties Delft en WWC hebben zowel geen productie activiteiten als geen actieve non-productie

activiteiten. Dit komt voornamelijk door een gebrek aan menskracht, zoals zal worden toegelicht in hoofdstuk 5. De andere twaalf coöperaties hebben wel allemaal een bepaald aantal non-productie activiteiten.

Ledenwerving

Een activiteit die door bijna alle coöperaties op zijn minst passief gebeurt, is ledenwerving.

Passieve ledenwerving vindt plaats via de websites en door mond-op-mond reclame. Elf windcoöperaties hebben een eigen website, waarop mensen zich als lid kunnen opgeven. Ook worden windcoöperaties telefonisch of schriftelijk benaderd door mensen die lid willen worden. Deze mensen hebben dan via andere leden van het bestaan van de windcoöperatie gehoord. In het algemeen werven coöperaties actief leden als er nieuwe projecten uitgevoerd gaan worden. Eén windcoöperatie, Kennemerwind, heeft een vermeerdering van het ledenaantal als doelstelling opgenomen in haar beleidsplan en werft dan ook actief leden zonder het onmiddellijke zicht op nieuwe projecten: *'We denken dat een vergroting van het draagvlak van zodanig belang is dat het niet uitmaakt dat leden ook geld kosten...'*

Eén windcoöperatie, Meerwind, heeft een ledenstop. Deze coöperatie neemt alleen leden aan als er geld nodig is voor nieuwe molens en die molens zijn nu nog niet in zicht. Geïnteresseerde leden kunnen zich bij die coöperatie wel opgeven als aspirantlid en worden lid zodra er nieuwe turbines worden aangeschaft: *'We doen op het moment niet aan ledenwerving, omdat er geen nieuwe projecten in zicht zijn...'*

Actieve ledenwerving vindt plaats door middel van standjes op markten en braderieën waar voorbijgangers uitleg wordt gegeven over de coöperatie en gevraagd wordt mee te doen. Ook worden leden actief geworven via lokale kranten en lokale mailingen door de windcoöperatie.

Twee windcoöperaties, Delft en Deltawind, hebben een beperking wat betreft het lidmaatschap. Bij deze coöperaties mogen alleen mensen uit een bepaalde regio lid worden. Dit heeft vooral te maken met de mate van lokaal karakter van de windcoöperatie: *"Als leden niet op de plekken zijn waar de molens komen te staan is dat eigenlijk niet gunstig, want dan ontstaat op die plek niet de meerwaarde die je als coöperatie hebt, namelijk dat mensen uit de buurt niet alleen de lasten, maar ook de lusten delen'*. De overige twaalf coöperaties kiezen er wel voor om hun lidmaatschap open te stellen. Sommige windcoöperaties worden zelfs gesteund door leden uit Nieuw-Zeeland en Canada. Door deze coöperaties worden ledenwervingsacties wel op de locatie gericht, waar de windmolens gepland zijn. *'...voor dit project richten we al onze acties op deze gemeente. Dat betekent niet dat niemand anders meer lid zou mogen worden, maar het is wel zo dat we hier draagvlak willen creëren en deze bevolking een kans willen geven om aan dit project mee te doen. We gaan dus niet ergens anders met een*

standje staan.' en 'in principe mag iedereen lid worden, maar we richten ons wel op deze regio'.

Deze strategie van een passieve ledenwerving voor iedereen en een actieve ledenwerving in de regio, waar de windcoöperatie opereert, wordt door twaalf windcoöperaties aangehangen.

Voorlichting

Een tweede non-productie activiteit van windcoöperaties zijn voorlichtingsactiviteiten. Elf coöperaties zeggen in een bepaalde mate aan voorlichting over duurzame energie te doen. Drie coöperaties geven ook voorlichting over energiebesparing, omdat het daar voor hen in eerste instantie om gaat. *'Wij willen toch ook de milieudoelstelling in het oog houden. Het is wel windenergie, maar er moet ook zeker wat aan besparing gedaan worden...'*

De voorlichting is zowel op de 'plaatselijke' bevolking als op de politiek gericht. Op die manier proberen windcoöperaties zowel maatschappelijk als bestuurlijk draagvlak te creëren. De publieksvoorlichting over duurzame energie in het algemeen en windenergie in het bijzonder vindt plaats op markten, braderieën en websites plaats, alsook in de plaatselijke kranten, via folders, excursies, manifestaties, deelname aan beurzen en lezingen. De voorlichting aan de politiek vindt voornamelijk plaats via manifestaties, gemeentedagen, lezingen en ook websites. Voorlichting over duurzame energie vindt door vijf coöperaties actief op scholen plaats en heeft daardoor een educatief karakter.

Lobby

Naast voorlichting, lobbyen elf windcoöperaties bij gemeenten en provincies. De landelijke lobby wordt overgelaten aan ODE en de windcoöperaties Kennemerwind en de Windvogel. De overige twaalf coöperaties geven aan zich niet op landelijk niveau met duurzame energie lobby te willen bezighouden, omdat die lobby beter via de kanalen van de twee coöperaties en ODE kan gaan. De lobby op gemeentelijk niveau is gericht op het opnemen van locaties voor duurzame energieprojecten in de bestemmingsplannen van de betreffende gemeenten. Zo ook is de provinciaal gerichte lobby gericht op het opnemen van duurzame energielocaties in de streekplannen van de provincie. De landelijke lobby is vooral gericht op de formulering van beleidsplannen met betrekking tot duurzame energie.

Windcoöperaties staan met hun activiteiten zowel aan de 'actievoerende' kant, in de zin dat ze door middel van manifestaties en voorlichting proberen een gemeente zover te krijgen dat er windmolens geplaatst kunnen worden, als aan de beleidskant. Drie coöperaties hebben meegeschreven aan windnotities van gemeentelijke of provinciale overheidsinstanties. Doordat een aantal windcoöperaties veel deskundigheid in huis hebben wat betreft duurzame energie, worden coöperaties ook door andere organisaties

dan gemeenten benaderd voor deskundigheidsvraagstukken over duurzame en dan met name windenergie.

4. Betekenis van windcoöperaties

De derde onderzoeksvraag: *'Wat is de betekenis van Nederlandse windcoöperaties voor de duurzame energievoorziening?'* komt in dit hoofdstuk aan de orde. Windcoöperaties hebben zowel een directe als een indirecte betekenis voor de duurzame energievoorziening. De directe betekenis komt voort uit de productie activiteiten van windcoöperaties. Deze betekenis is afhankelijk van de hoeveelheid duurzame energie die windcoöperaties feitelijk produceren in relatie tot de totale duurzame energieproductie. De door windcoöperaties geproduceerde energie levert namelijk een directe bijdrage aan de Nederlandse duurzame energiemarkt. De directe betekenis van windcoöperaties wordt behandeld in paragraaf 0.

Windcoöperaties hebben echter een groter scala aan duurzame energie-activiteiten dan alleen de productie van energie. Deze activiteiten variëren van voorlichting tot excursies tot aan het meeschrijven aan beleidsdocumenten. Alle activiteiten van windcoöperaties die niet direct een bijdrage leveren aan de duurzame energievoorziening worden de non-productie activiteiten genoemd. Deze activiteiten hebben mogelijk een indirecte betekenis voor de duurzame energievoorziening, doordat ze bijvoorbeeld leiden tot een maatschappelijke acceptatie van windenergie. Indien projectontwikkelaars op minder weerstand van de bevolking stuiten kunnen windprojecten mogelijk sneller geplaatst worden. De indirecte betekenis van windcoöperaties is minder duidelijk aantoonbaar dan hun directe betekenis, maar zal ook worden meegenomen in de beantwoording van de onderzoeksvraag. De indirecte betekenis wordt beschreven in paragraaf 0.

Voor de beschrijving van de betekenis van windcoöperaties worden de volgende deelvragen gehanteerd:

- *Wat is de betekenis van de productie activiteiten van windcoöperaties voor de duurzame energievoorziening? (directe betekenis)*
- *Wat is de betekenis van de non-productie activiteiten van windcoöperaties voor de duurzame energievoorziening? (indirecte betekenis)*

4.1 Directe betekenis

De directe betekenis van windcoöperaties wordt afgeleid van de hoeveelheid geproduceerde duurzame energie en de hoeveelheid geplaatst vermogen. De doelstelling van windcoöperaties is in het bijzonder gericht op windenergie, waardoor er vooral wordt gekeken naar de betekenis die windcoöperaties hebben op het gebied van windenergie. Aangezien acht windcoöperaties zich ook met zon bezighouden, wordt er echter ook gekeken naar de directe betekenis van de zonne-energieproductie door windcoöperaties.

4.1.1 Windenergie

De windcoöperaties bezitten in totaal $85\frac{1}{7}$ molen (tabel 4.1 en bijlage X). In Nederland staan 1447 windturbines, dus windcoöperaties bezitten 5,9% van het totaal aantal windmolens in Nederland (Kema, 2003).

W.C.	Aantal turbines	Vermogen in kW	KWh in 2001*
Delft	1	75	44.610
Deltawind	23	24460	8.500.000
De Eendragt	$4\frac{1}{7}$	471	3.000.000
Kennemerwind	10	700	1.600.000
Meerwind	2	475	720.000
Noord-Brabant	1	75	60.780
Noordenwind	10	1055	2.000.000
Uwind	0	0	0
Waterland	3	750	1.371.007
WDE	1	80	117.993
De Windvogel	4	840	1.250.000
WWC	5	385	536.000
Zeeuwind	20	6640	15.178.000
ZEK	1	80	148.000
Totaal	$85\frac{1}{7}$	36.086	34.526.390 <i>kWh</i>

Tabel 4.1 Aantal turbines, vermogen en productie windenergie 2001

De molens van de windcoöperaties hebben gezamenlijk een vermogen van ruim 36 MW (Tabel 4.1). De totale capaciteit van de Nederlandse windmolens is 638,2 MW (Kema, 2003). Windcoöperaties hebben een aandeel van 5,7% in het totaal aantal geplaatst windvermogen.

In het jaar 2001 hebben windcoöperaties 34.526.390 kWh aan windenergie geproduceerd. In dat jaar is er 825 gWh aan windenergie geproduceerd (Kema, 2002). Windcoöperaties produceren dus jaarlijks ongeveer 4,2% van het totale aanbod Nederlandse windenergie.

In 1987 werd door windcoöperaties 44.610 kWh geproduceerd, door de eerste molen van windcoöperatie Delft. Volgens de cijfers van Wind Service Holland verbruikt een gemiddeld Nederlands gezin tegenwoordig ca. 3.300 kWh per jaar (WSH, 2002). Met in het achterhoofd gehouden dat er mogelijk in 1987 een ander energieverbruik was dan in 2001, leert een rekensom ons dat windcoöperaties in 1987 14 gezinnen van

* 2001 was een erg slecht windjaar (WSH, 2002).

stroom voorzagen. Met de in 2001 geproduceerde energie door windcoöperaties zijn 10.463 huishoudens in Nederland voorzien van hun elektrische stroom. Nederland heeft 6,6 miljoen huishoudens, dus windcoöperaties voorzien 0,16% van de Nederlandse huishoudens van elektriciteit (CBS, 2002).

Als alleen de cijfers en de percentages in beschouwing worden genomen zijn windcoöperaties van erg kleine directe betekenis op de duurzame energieproductie in Nederland. Windcoöperaties leveren wel een bijdrage, maar zitten duidelijk in de marge wat betreft de productie van windenergie.

Elf windcoöperaties zijn op de één of andere manier bezig met nieuwe projecten. Sommige van deze toekomstprojecten zijn in een ver gevorderd uitvoeringsstadium, terwijl andere projecten nog in de allereerste gespreksfasen met de gemeenten en grondeigenaars zitten. Drie coöperaties hebben geen nieuwe projecten in zicht. Op dit moment houden ze alleen de bestaande molen draaiende.

In tabel 4.2 is te zien op welke locaties toekomstige projecten gepland zijn en om hoeveel vermogen het ongeveer gaat. Veel gegevens zijn onbekend of niet nauwkeurig, omdat de projecten nog te weinig concreet zijn.

W.C.	Toekomstproject(en)	Vermogen
Delft	met project bezig	nog onbekend
Deltawind	Opschaling nieuwste windpark	+ 1,2 MW
De Eendragt	opschaling windpark Anna Paulowna	aandeel in 750 kW
Kennemerwind	opschaling bouw van nieuw park	nog onbekend 6 MW
Meerwind	participatie in park van 6 of 8 molens	9 MW
Noord-Brabant	geen	nvt
Noordenwind	6 mogelijke locaties voor parken worden onderzocht	200 MW in totaal mogelijk
Uwind	windpark in Houten	nog onbekend
Waterland	aandeel in windpark van max. 9 turbines	max. 13 MW
WDE	geen	nvt
De Windvogel	met 23 projecten bezig	nog onbekend
WWC	geen	nvt
Zeeuwind	aandeel in windpark Annapolder	3 MW
ZEK	2 mogelijke locaties voor enkele molens plaatsing van zonnecollectoren	nog onbekend

Tabel 4.2 Toekomstprojecten van windcoöperaties

De directe betekenis van windcoöperaties zal, indien wordt gekeken naar de projecten die windcoöperaties in de pijpleiding hebben zitten, niet verdwijnen. Naar alle waarschijnlijkheid wordt de directe betekenis ook niet groter, omdat ook andere projectontwikkelaars windenergieprojecten in de pijpleiding hebben zitten. In verhouding blijven windcoöperaties waarschijnlijk slechts een klein deel van de in totaal geproduceerde duurzame energie produceren.

4.1.2 Zonne-energie

Zoals gezegd zijn acht windcoöperaties bezig met zonne-energie, waarvan er zes zelf zonnestroom produceren (tabel 4.3). De directe betekenis van windcoöperaties op het gebied van zonne-energie wordt afgelezen aan de hand van de hoeveelheid kWh die hun zonnepanelen hebben geproduceerd in 2001.

W.C.	kWh in 2001
Deltawind	1.987
De Eendragt	5000
Meerwind	6120
Noordenwind	140
Uwind	500
WDE	480
Totaal	14227

Tabel 4.3 Productie zonne-energie 2001

Windcoöperaties hebben in totaal in het jaar 2001 14.227 kWh aan zonne-energie geproduceerd. In totaal is er in 2001 13,06 gWh_e zonne-energie geproduceerd (Novem, 2003). Windcoöperaties produceren dus jaarlijks ongeveer 0,09% van de totale hoeveelheid zonne-energie die in Nederland geproduceerd wordt. De directe betekenis van windcoöperaties voor de energievoorziening door middel van zonnestroom is daarmee bijna nihil.

4.2 Indirecte betekenis

Met de indirecte betekenis die windcoöperaties hebben voor de duurzame energievoorziening in Nederland, wordt de betekenis bedoeld die ze mogelijk hebben op het gebied van voorlichting en hun mogelijke pioniersfunctie inzake windenergie of andersoortige duurzame energie. Deze betekenis is niet direct meetbaar en zichtbaar in bijvoorbeeld productiecijfers en daardoor moeilijker aan te geven.

4.2.1 Pioniersfunctie

Windcoöperaties zijn zelf van mening dat zij een pioniersfunctie op het gebied van windenergie hebben vervuld. Hiermee willen ze zeggen dat commerciële instellingen zich pas op het windenergievlak begaven, nadat door de windcoöperaties was aangetoond dat windenergie rendabel geëxploiteerd kon worden. Uit informatie van Kema blijkt echter dat er voor de oprichting van de eerste windcoöperatie in 1986 al 142 windmolens waren geplaatst in Nederland door 140 particulieren of bedrijven (Van der Zwaan, 2003). Windcoöperaties zijn dus duidelijk niet de eersten die met windenergie zijn begonnen in Nederland. Ook is niet duidelijk of windcoöperaties mogelijk de eersten zijn geweest die vanuit een idealistische en niet bedrijfsgerichte motivatie windmolens gingen plaatsen. In de beginjaren was namelijk nog voor niemand duidelijk of windenergie rendabel zou zijn en toch zijn er in die tijd 142 molens geplaatst.

De laatste jaren houden acht windcoöperaties zich naast windenergie ook bezig met zonne-energie. Het is onduidelijk in hoeverre windcoöperaties een rol hebben gespeeld in de opkomst van zonne-energie productie in Nederland.

Aannemelijk is dat de PV-verenigingen, zogezegd de windcoöperaties op het gebied van zonne-energie, er een grotere rol in hebben gespeeld. Deze verenigingen leggen namelijk meer nadruk op de productie van duurzame energie door zon, terwijl windcoöperaties de nadruk leggen op windenergie (ODE, 2002).

4.2.2 Voorlichting

De indirecte betekenis van windcoöperaties uit zich dus niet in hun pioniersrol, omdat ze deze niet hebben vervuld. Wel hebben windcoöperaties een functie op het gebied van voorlichting over duurzame energie. In de eigen regio zijn elf windcoöperaties actief bezig met voorlichting. Zoals aangegeven vindt deze voorlichting zowel persoonlijk plaats op bijvoorbeeld markten en braderieën als ook schriftelijk via nieuwsbrieven, websites en kranten. Doordat er verschillende manieren van voorlichting geven worden gehanteerd, bestaat er een grotere kans dat meer mensen in aanraking komen met de informatie. In hoeverre mensen de informatie over duurzame energie overnemen of opnemen is niet duidelijk. Wel blijkt dat zodra windcoöperaties actief leden werven er leden bijkomen.

Uit de interviews blijkt dat windcoöperaties het idee hebben dat burgers positiever ten opzichte van windcoöperaties staan, dan ten opzichte van andere particuliere projectontwikkelaars. De reden die zijzelf hiervoor geven is dat omwonenden zelf kunnen participeren in de windprojecten, waardoor ze niet alleen de lasten maar ook de lusten ervaren. Daarnaast geven windcoöperaties aan dat hun lokale voorlichtingsavonden erg gewaardeerd worden door de (plaatselijke) bevolking. Aangezien er in dit onderzoek alleen vanuit de windcoöperaties kan worden geredeneerd is niet duidelijk in hoeverre omwonenden echt positiever tegenover windcoöperaties staan dan ten opzichte van andersoortige projectontwikkelaars. De indirecte betekenis die windcoöperaties mogelijk hebben met betrekking tot het draagvlak van de bevolking ten opzichte van windenergie blijft in die zin dan ook onduidelijk. Aannemelijk is echter wel dat huishoudens die lid zijn van een windcoöperatie op een andere manier naar de windmolens kijken, dan huishoudens die helemaal niets te maken hebben met de windmolens.

De 5879 leden komen natuurlijk sowieso met windcoöperaties in aanraking. Deze leden zijn actief bezig of actief bezig geweest met de duurzame energievoorziening in Nederland. Door hun economische en ook sociale betrokkenheid bij het onderwerp windenergie geven de leden aan dat windenergie gewenst is in Nederland. Het percentage van de Nederlandse bevolking dat lid is van een windcoöperatie is zo'n 0,05% (Greenprices, 2002). Hierbij moet de kanttekening worden gemaakt dat windcoöperaties lokaal opereren, waardoor alleen inwoners van gebieden waar windcoöperaties actief zijn, met het verschijnsel windcoöperatie in aanraking komen. Het percentage leden in de gebieden waar windcoöperaties actief zijn, ligt naar alle waarschijnlijkheid dan ook hoger. Naast de leden die direct in aanraking komen met de windcoöperaties, zijn er ook andere mensen die direct of indirect te maken hebben met

windcoöperaties. Dit zijn de omwonenden van een (gepland) windproject als ook familie, vrienden en kennissen van de windcoöperatieleden.

4.2.3 Deskundigheid

Windcoöperaties hebben een bepaalde mate van deskundigheid over windmolens en de plaatsing ervan. Door deze kennis kunnen ze een indirecte betekenis hebben voor de duurzame energiesector. Zo heeft de Zaanse Energie Koöperatie bijvoorbeeld meegeschreven aan het opstellen van een nieuwe windnota, omdat de bestaande sterk verouderd was. Doordat hun kennis door de gemeente Zaandam gebruikt kon worden, zijn er mogelijk andere en betere locaties uitgekomen, dan wanneer de gemeente het zonder hulp van de ZEK had gedaan. Een ander voorbeeld voor een mogelijk indirecte betekenis die windcoöperaties door hun specialistische kennis kunnen hebben is Kennemerwind. Deze coöperatie heeft plaatsgenomen in groene netwerken in Alkmaar en Heerhugowaard. Een groen netwerk is een platform waarin allerlei organisaties samenscholen, die zich op de een of andere manier met natuur en milieu bezighouden. In dit lokale netwerk is de kennis van Kennemerwind gebruikt voor het totstandkomen van een duurzaam industrieterrein, waar windmolens geplaatst worden.

4.2.4 Continuïteit

Tenslotte hebben windcoöperaties een rol van indirecte betekenis op het gebied van de continuïteit van windenergie in Nederland. Door sommige respondenten wordt gezegd dat de rol van windcoöperaties is uitgespeeld, omdat grote projectontwikkelaars het windenergiegebeuren nu hebben overgenomen. Een kanttekening, die bij deze gedachtegang geplaatst moet worden, is dat de grote projectontwikkelaars waarschijnlijk met de grootschalige productie van windenergie zullen stoppen, zodra deze productie minder rendabel wordt dan hij nu is. Windcoöperaties spelen in die zin een grote rol van betekenis in de continuïteit van de productie van windenergie in Nederland, omdat windcoöperaties niet zullen stoppen met de productie van windenergie zodra het economisch klimaat daarvoor minder gunstig wordt. Concluderend kan gesteld worden dat de indirecte betekenis die windcoöperaties hebben voor de duurzame energievoorziening in Nederland niet goed te duiden is. Wel is duidelijk dat windcoöperaties voorlichting verschaffen aan burgers over windenergie en deze voorlichtingsavonden goed bezocht worden. Windcoöperaties geven daarnaast aan dat omwonenden vaker positiever tegenover de windmolens van de coöperatie staan dan tegenover andere projectontwikkelaars. Tenslotte zorgen windcoöperaties, door hun voornamelijk ideële motivatie, voor een continuïteit van de windenergieproductie.

5. Invloedrijke factoren op de plaatsing van windmolens

Voor negen van de veertien windcoöperaties geldt dat de knelpunten die ze ondervinden bij de uitvoering van hun projecten, dermate groot zijn dat ze al meer dan zes jaar geen molen(s) meer hebben geplaatst (zie tabel 5.1). De laatste jaren liggen de meeste windcoöperaties dus een beetje stil wat de uitvoering van projecten betreft. In dit hoofdstuk wordt aangegeven waaraan het zou kunnen liggen dat windcoöperaties geen projecten meer hebben kunnen plaatsen.

Windcoöperatie	Laatste molen
Delft	september 1987
Noord-Brabant	april 1991
WDE	november 1992
Waterland	januari 1994
ZEK	oktober 1994
WWC	februari 1995
Noordenwind	december 1995
Kennemerwind	maart 1996
Meerwind	oktober 1996
De Windvogel	januari 2000
Zeeuwind	maart 2000
De Eendragt	oktober 2002
Deltawind	februari 2003

Tabel 5.1 Datum laatst geplaatste windmolen

Het hoofdstuk behandelt de laatste onderzoeksvraag: *'Welke factoren zijn van invloed op de uitvoering van windprojecten door windcoöperaties?'* Uit de interviews met de windcoöperaties blijkt dat windcoöperaties bij de uitvoering van hun projecten bepaalde belemmeringen ervaren. Dit hoofdstuk gaat vooral in op de factoren die windcoöperaties belemmeren bij de uitvoering van hun projecten anno 2002. Omdat uit de interviews ook blijkt dat bepaalde windcoöperaties juist minder belemmeringen ervaren, wordt ook aandacht besteed aan factoren die de uitvoering van windprojecten voor windcoöperaties vergemakkelijken. Factoren die van invloed zijn op de uitvoering van windprojecten zijn gescheiden naar belemmeringen die door externe factoren worden veroorzaakt (O) en naar belemmeringen die door interne factoren worden veroorzaakt (O). In deze paragrafen worden ook de factoren aangegeven die de uitvoering van projecten voor coöperaties vergemakkelijken.

5.1 Externe factoren

Externe belemmeringen zijn belemmeringen die afkomstig zijn van factoren die buiten de eigen organisatie liggen. Verschillende externe belemmeringen kunnen ervoor zorgen dat de uitvoering van een windproject niet doorgaat of (veel) vertraging oploopt. Er is een onderscheid gemaakt tussen technische, economische, sociale en beleidsmatige knelpunten, welke in deze paragraaf worden besproken.

Technische knelpunten zijn belemmeringen, die zuiver technisch van aard zijn, waardoor projecten niet van de grond komen.

Economische knelpunten zijn belemmeringen, die te maken hebben met de financiering van een activiteit, waardoor windcoöperaties hun projecten niet of minder snel kunnen uitvoeren.

Sociale knelpunten zijn belemmeringen, die voortvloeien uit het gebrek aan draagvlak op zowel maatschappelijk als bestuurlijk terrein en uit de steeds groter wordende concurrentie tussen projectontwikkelaars op het gebied van windenergie.

Beleidsmatige knelpunten zijn belemmeringen, die voortvloeien uit de wet- en regelgeving en de wijze waarop die wet- en regelgeving wordt gehanteerd door de uitvoerende overheden op zowel landelijk, provinciaal als gemeentelijk niveau.

5.1.1 Technische knelpunten

Er zijn tegenwoordig geen technische factoren meer die ervoor zorgen dat windcoöperaties projecten niet kunnen uitvoeren. Bepaalde technische factoren zorgen er wel voor dat windprojecten duurder worden. Deze factoren worden besproken bij de economische belemmeringen.

Eind jaren tachtig waren er wel technische belemmeringen voor windcoöperaties in het binnenland. De techniek van windmolens was toendertijd nog niet zodanig ontwikkeld dat molens rendabel in het binnenland konden produceren. Tegenwoordig is de techniek zover voortgeschreden dat er voldoende windturbines zijn die dit wel kunnen.

5.1.2 Economische knelpunten

Alle windcoöperaties ondervinden in een bepaalde mate economische belemmeringen. Tegenwoordig zijn deze belemmeringen echter voor geen enkele coöperatie zo groot dat windprojecten er niet door kunnen worden uitgevoerd. Wel zorgen economische belemmeringen voor vertraging bij de uitvoering van windprojecten. Deze vertraging wordt vooral opgelopen door windcoöperaties die ook te maken hebben met interne belemmeringen.

In de beginjaren van de windcoöperaties waren economische belemmeringen wel de oorzaak voor het niet doorgaan van projecten of zelfs voor de opheffing van coöperaties. Dit had vooral te maken met het feit dat de terugleververgoeding van energiebedrijven zo laag was, dat rendabele exploitatie van windmolens niet mogelijk was. Daarnaast was het zo dat windcoöperaties voor de liberalisering van de duurzame

energiemarkt in 2001 sterk afhankelijk waren van het regionale energiebedrijf. Terugleververgoedingen waren met name in de jaren tachtig zo laag, omdat energiebedrijven windenergie als een onbetrouwbare energiebron zagen en ze zelf de hoogte van de vergoeding konden bepalen (Kamp, 2002). Door het Centrum voor Energiebesparing werden wel tarieven voor windenergie aangedragen, maar deze tarieven werden niet verplicht gesteld. De enige coöperatie die in haar beginjaren een goede terugleververgoeding kreeg was windcoöperatie Zeeuwind. Het Zeeuwse energiebedrijf gaf een vergoeding voor windenergie die gelijk lag aan het door het centrum voor energiebesparing vastgestelde tarief (Kamp, 2002). Sinds de liberalisering van de duurzame energiemarkt hebben alle windcoöperaties de mogelijkheid gekregen om buiten de eigen regio op zoek te gaan naar de hoogste bidder voor hun groene stroom. Windcoöperaties hebben daardoor meer invloed gekregen op de terugleververgoeding van energiebedrijven.

De economische belemmeringen die windcoöperaties tegenwoordig ondervinden zijn divers.

Financiële stimuleringsmaatregelen

Alle windcoöperaties ondervinden belemmeringen bij het krijgen van bepaalde subsidies, zoals de EIA en de VAMIL (zie ook 5.1.4 en hoofdstuk 3). Windcoöperaties voldoen niet aan de fiscale voorwaarden om deze subsidies te krijgen. Afhankelijk van de afspraken in het contract tussen windcoöperaties en de afnemer worden deze subsidies doorgesluisd. Zoals twee respondenten aangaven: *'...windcoöperaties zijn zo stom geweest dat ze niet zoveel geld verdienen dat ze van de fiscale instrumenten voldoende gebruik kunnen maken, dus het gaat via een omweg en de rijken worden rijker en rijker...'* en *'we hebben de fout in het verleden gemaakt om niet genoeg winst te maken, zodat we nu niet in aanmerking komen voor de subsidies voor duurzame energie... dat hadden we anders moeten aanpakken...'* Niet alle windcoöperaties zijn deskundig genoeg om goede afspraken met de afnemer van hun energie te maken.

Grondprijzen

Vier windcoöperaties geven aan dat ze problemen hebben met de hoger wordende grondprijzen van windmolenlocaties. Het is niet zo dat deze windcoöperaties door de hogere kosten in de problemen komen. Wel moeten ze om deze reden meer investeerders zoeken of hogere leningen afsluiten. In de beginjaren van de coöperaties werd er voor de grond vaak een symbolisch bedrag gevraagd. Door een toenemende vraag naar locaties, gaan grondeigenaren tegenwoordig steeds hogere prijzen vragen. Zoals een respondent aangeeft: *'...veel boeren willen wel met ons in zee, omdat ze vertrouwen in ons hebben, maar daar is een kentering in te constateren, omdat ze geconfronteerd worden met mensen die ze gouden bergen beloven'*.

Levensduur molens

Steeds meer windcoöperaties krijgen te maken met ouderdomsverschijnselen van hun molens. Twee windcoöperaties geven aan dat hun molens als gevolg van ouderdom vaak in storing staan, waardoor ze inkomsten mislopen. Tien windcoöperaties hebben één of meerdere molens die ouder zijn dan tien jaar (tabel 5.2). Deze molens brengen in het algemeen meer onderhoudskosten met zich mee dan nieuwere molens. Ook zijn bij de oudere molens de onderhoudscontracten afgelopen, waardoor de coöperatie zelf voor alle kosten moet opdraaien.

Windcoöperatie	Oude Molens	Datum van plaatsing
Delft	1	september-87
Deltawind	1	juni-90
Deltawind	1	december-90
Kennemerwind	1	januari-90
Kennemerwind	3	maart-92
Noord-Brabant	1	april-91
Noordenwind	1	januari-88
Noordenwind	1	juni-88
Noordenwind	1	oktober-88
Noordenwind	1	augustus-89
Noordenwind	1	april-90
Noordenwind	1	april-90
Noordenwind	1	augustus-90
Waterland	1	januari-92
WDE	1	november-92
De Windvogel	1	juli-92
WWC	2	januari-89
WWC	1	januari-90
Zeeuwind	1	februari-90
Zeeuwind	1	februari-91
Zeeuwind	2	april-92

Tabel 5.2 Aantal molens ouder dan 10 jaar

5.1.3 Sociale knelpunten

Alle windcoöperaties geven aan dat de grootste belemmering voor het niet realiseren van een windproject ligt in het gebrek aan maatschappelijk en/of bestuurlijk draagvlak. Door weerstand van de bevolking, natuur- en milieuorganisaties en/of de plaatselijke bestuurders worden vergunningen geweigerd of wordt niet meegewerkt aan de plannen.

Wet- en regelgeving op het gebied van ruimtelijke ordening, waaronder de voor plaatsing van een windmolen benodigde vergunningen, biedt ruime mogelijkheden om bezwaren in te brengen (Blom e.a., 2002). De vergunningprocedure, die gehanteerd wordt bij de aanvraag voor de plaatsing van windturbines zit als volgt in elkaar (Novem, 2002). Voor alle windturbines geldt dat een bouwvergunning vereist is. Windparken die groter zijn dan 15 MW moeten naast de bouwvergunning ook een milieuvergunning aanvragen. Parken die kleiner zijn dan 15 MW kunnen volstaan met een meldingsplicht volgens de AmvB. Daarnaast zijn windparken die groter zijn dan 10 MW wettelijk verplicht tot het opstellen van een milieu-effect rapportage (MER). Elke locatie van een windturbine moet passen in het streekplan van de provincie en in het bestemmingsplan van de gemeente. In de meeste gevallen hoeft het bestemmingsplan niet eerst gewijzigd te worden, maar is een intentieverklaring van de gemeente om dit te gaan doen, voldoende (de zgn. artikel 19-procedure van de Wet op de Ruimtelijke Ordening). Tenslotte moeten windturbines of windparken voldoen aan de natuurbeschermingswet en de flora en fauna wet. In alle genoemde procedures hebben burgers en andere organisaties recht op inspraak, waarbij zij bezwaren kunnen indienen.

De belemmeringen met betrekking tot het maatschappelijk en het bestuurlijk draagvlak worden hieronder afzonderlijk behandeld.

Maatschappelijk draagvlak

Een groot knelpunt dat alle projectontwikkelaars en dus ook windcoöperaties ondervinden, is tegenstand van de bevolking bij plannen voor plaatsing van windmolens. Windcoöperaties stuiten mogelijk op minder tegenstand dan andere projectontwikkelaars, omdat zij burgers de kans geven te investeren in de windturbines, maar dit is aan de hand van de verkregen gegevens uit dit onderzoek niet met zekerheid te zeggen. Ook bij projecten van windcoöperaties dienen omwonenden of natuur- of milieuorganisaties bezwaren in. De redenen voor weerstand van de bevolking lopen erg uiteen en worden hieronder aan de hand van Maarten Wolsink weergegeven (Wolsink, 2000).

Het belangrijkste bezwaar tegen windmolens van burgers betreft de visuele aspecten van windturbines en hun geluidsproductie. Windmolens zijn nieuwe elementen in het landschap en in de meeste gevallen zijn ze goed te zien. Naast de directe zichtbaarheid leveren ook lichtschitteringen en schaduwen een visuele verandering in de omgeving op. Of windmolens door omwonenden positief dan wel negatief worden beoordeeld is gebaseerd op een subjectieve keuze. Sommige mensen vinden windmolens bijvoorbeeld prachtig, terwijl de buurman het bouwwerk afzichtelijk vindt.

Een tweede belangrijk hinderaspect van windturbines is de geluidsproductie van de turbines. Het geluidsniveau is afhankelijk van het type windturbine, van de afstand tot de bebouwing en de grond, en van de wind.

Andere bezwaren van burgers, waardoor windcoöperaties op tegenstand van de bevolking stuiten, zijn de risico's die aan windturbines verbonden zijn. Deze risico's bestaan uit losgeraakte wieken of stukken daarvan en losgeslingerde stukken ijs. Ook kunnen de roterende bladen van een windturbine elektromagnetische storingen veroorzaken, waardoor diensten die gebaseerd zijn op radiosignalen gestoord kunnen worden.

De belangrijkste redenen voor bezwaar van natuur- of milieuorganisaties tegen de komst van windmolens in een bepaalde regio hebben te maken met hinder die de molens voor vogels kunnen opleveren. Deze hinder bestaat uit onrust, bijvoorbeeld door de geluidsproductie, en het gevaar van botsingen. Door deze hinder kan het vogellevens in een bepaald gebied verstoord worden. (Wolsink, 2000). Ook kan andere fauna deze hinder ondervinden van een bepaalde situering van de windturbine. Over de schade die windmolens daadwerkelijk toebrengen aan vogels bestaat geen eenduidigheid. Een ander probleem met betrekking tot het maatschappelijk draagvlak is dat grondeigenaren niet altijd willen meewerken aan de komst en bouw van een windmolen. Hierdoor kan het voorkomen dat er een geschikte locatie is voor een windpark, die ook door de gemeente wordt goedgekeurd, maar niet kan worden gebruikt omdat de grondeigenaar niet mee wil werken. Grondeigenaren kunnen de visuele en geluidseffecten van windmolens zo negatief vinden, dat ze om die reden geen windmolens op hun land willen. Ook geloven grondeigenaren in sommige gevallen niet in windcoöperaties, omdat deze naar hun idee te klein zijn: *'De grondeigenaar gaf aan: jullie zijn wel de juiste partij voor de planologische voorbereiding, de vergunning verwerving, maar niet voor de exploitatie. Daar hebben we een heel kapitaalcrachtige onderneming voor nodig...'*

Bestuurlijk draagvlak

Windcoöperaties stuiten niet alleen op weerstand van de bevolking, maar ook op weerstand van de bestuurders. Gemeenten hebben veel invloed op de totstandkoming van een windproject, omdat voor de plaatsingsmogelijkheden voor windenergie op gemeentelijk niveau het bestemmingsplan moet worden gewijzigd (Blom e.a., 2002). Zowel de bouw- als de milieuvergunning worden door de gemeente afgegeven, indien het project in het bestemmingsplan past. Voor een bouwvergunning wordt afgegeven, moet dus eerst het bestemmingsplan worden aangepast of moet de intentie om dat te gaan doen zijn uitgesproken in een zogenaamd 'voorbereidingsbesluit'.

Alle windcoöperaties geven aan dat de plaatsing van windprojecten wel eens is stukgelopen op de onwelwillendheid van gemeenten om er aan mee te werken. Ook de onlangs opgeheven windcoöperaties gaven aan dat dit de reden voor opheffing was. Gemeenten zijn verplicht om na te gaan of een vergunning mag worden afgegeven voor de bouw van een windmolen, maar in bijna alle gevallen is er in het bestemmingsplan geen ruimte voor windenergie. Een vergunning op grond van het bestemmingsplan mag

dan niet worden afgegeven. Het ontbreken van een duidelijk gemeentelijk of provinciaal beleid met betrekking tot windenergie zorgt voor een grote vertraging bij de aanvraag van één of meerdere windturbines door een windcoöperatie: *'Er komen geen molens meer bij, omdat de gemeente steeds nee zegt tegen locaties, omdat ze het nog niet hebben opgenomen in gemeentelijk beleid'*.

Windcoöperaties geven aan dat het erg belemmerend werkt als burgemeesters en wethouders niet meewerken aan windenergie in hun gemeente. *'Het is aan de politiek om aan te wijzen waar windenergie geplaatst kan worden. Wij willen graag helpen met het komen tot de beoogde duurzame energieproductie, maar de gemeenten moeten wel meewerken...'* en ook *'We zouden zeker windmolens gaan exploiteren als de gemeente aangaf waar ze mogen staan en we niet de hele tijd tegen onwillige ambtenaren aanbotsen. Zo lukt het niet...'*

Windcoöperaties geven ook aan dat het slagen van een windproject afhangt van de juiste mensen op de juiste plek. Zo geeft een respondent aan: *'Je moet ergens wel geluk hebben met de mensen die op een belangrijke plek zitten. Als je bijvoorbeeld een wethouder of een burgemeester van de gemeente waar je een windmolen wil neerzetten mee hebt, dan heb je al een groot deel van de moeilijkheden voorbijgestreefd'*. Een ander zegt: *'Vaak zie je dat er een wethouder is die echt de trekker is van windenergie in een gebied en dat die dan later helaas geen wethouder is, waarna de gemeente zich opeens veel moeilijker opstelt ten aanzien van windenergie'*.

Waarom gemeenten niet meewerken aan windprojecten van windcoöperaties kan liggen aan het feit dat gemeenten windcoöperaties niet voor vol aan zien: *'...de gemeente wilde niet met ons in zee, omdat we volgens hen dat grote project nooit alleen konden doen...'*

Naast de onwelwillendheid van gemeentebesturen om mee te werken aan windenergieprojecten geldt dat ook de ondeskundigheid van ambtenaren met betrekking tot windenergie voor belemmeringen zorgt. Gemeenten worden niet dagelijks geconfronteerd met aanvragen voor windmolens, waardoor de benodigde kennis van het hoe, wat en waarom van windturbines niet altijd bij de betrokken ambtenaren aanwezig is. Ook andere onderzoekers geven dit aan. De besluitvorming met betrekking tot het windpark in de Anna Mariapolder is vertraagd doordat er een procedurele fout gemaakt is door de gemeente en doordat de gemeente geen beschikking had over objectieve vogeldata (Blom e.a., 2002). Door deze en andere onwetendheden lopen projecten veel vertraging op.

Daarnaast weten gemeenten in sommige gevallen niet waar aanvragen voor windmolens terecht moeten komen. Een respondent gaf aan: *'Eerst had de gemeente windenergie bij stadsontwikkeling, nou die ambtenaar daar begreep er niks van, het hoort bij milieu natuurlijk...'* Ook dit zorgt voor vertraging.

Eind jaren tachtig, toen windenergie opkwam, hadden windcoöperaties meer dan nu te maken met vooroordelen van gemeenten met betrekking tot windmolens en de rentabiliteit daarvan. Een aantal windcoöperaties die in het binnenland ontstonden zijn opgeheven, omdat ze geen voet aan de grond kregen voor de plaatsing van windmolens (ODE, 2002).

Concurrentie

Een laatste knelpunt is dat windcoöperaties concurrentie op locaties ondervinden van andere projectontwikkelaars. Zes windcoöperaties geven aan dat deze concurrentie de uitvoering van hun projecten belemmert. De concurrentie werkt bij sommige projecten zodanig belemmerend dat de projecten daardoor niet uitgevoerd worden. De concurrerende exploitanten hebben in veel gevallen meer menskracht en meer kapitaal dan de windcoöperaties en hebben daardoor meer mogelijkheden om een locatie aan zich te binden. De concurrentiestrijd tussen de windcoöperatie en de andere projectontwikkelaar(s) mondt vaak uit in een samenwerkingsverband. Het nadeel hiervan is dat de windcoöperaties daardoor een deel van de inkomsten missen. Want *'Of je nu drie molens in dat park hebt staan of tien, dat maakt niet uit, je zorg voor het park blijft hetzelfde...'* Ook krijgen windcoöperaties daardoor een bepaalde afhankelijke relatie met bijvoorbeeld een energiebedrijf en dan blijkt dat *'...je als windcoöperatie ook altijd onzeker bent of het wel goed zal blijven gaan met zo'n reus. Ze gaan zozeer voor het geld dat je er nooit zeker van zult zijn of ze je niet zullen naaien'*.

Van andere windcoöperaties ondervinden windcoöperaties geen concurrentie, dit mede door de afspraken over werkgebieden. Alleen de Windvogel heeft Nederland tot werkgebied, waardoor ze concurrerend zou kunnen optreden ten aanzien van andere windcoöperaties.

5.1.4 Beleidsmatige knelpunten

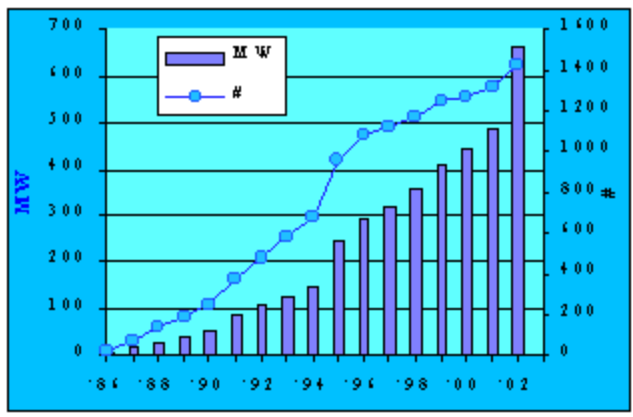
Windcoöperaties ondervinden knelpunten in het beleid met betrekking tot de stimuleringsmaatregelen voor duurzame energie. Daarnaast ondervinden ze knelpunten door slechte afstemming van beleid tussen de verschillende overheden.

Financiële stimuleringsmaatregelen

Voor de stimulering van de productie van windenergie heeft de landelijke overheid enkele subsidies in het leven geroepen. Dit zijn de Energie-investeringsaftrek (EIA), de regeling vrije afschrijving milieu-investeringen (VAMIL), de Subsidieregeling energievoorzieningen in de non-profit en bijzondere sectoren (EINP), de Regulerende Energiebelasting (REB) en de subsidie van het CO₂-reductieplan.

Vooraf door de REB is de productie en afname van windenergie enorm gestimuleerd (PDE, 2003). De REB is zowel een belastingmaatregel die bestemd is voor afnemers van elektriciteit en aardgas als een stimuleringsmaatregel die bestemd is voor afnemers van groene elektriciteit en producenten van duurzame energie. Producenten

kunnen gebruik maken van de REB-afdrachtskorting, welke zelf via het energiebedrijf moet worden aangevraagd. Mede door deze subsidies werd het voor steeds meer mensen en bedrijven rendabel om windenergie te exploiteren, waardoor het geplaatste windenergievermogen de afgelopen jaren is toegenomen (Figuur 5.1).

Figuur 5.1 Aantal geplaatst vermogen en aantal geplaatste turbines per jaar (WSH, 2002)

Windcoöperaties maken geen of dermate weinig winst dat zij geen gebruik kunnen maken van de EIA en de VAMIL. Zij kunnen alleen gebruik maken van de REB en de EINP en afhankelijk van hun project ook van subsidies uit het CO₂-reductieplan. Dit komt omdat de EIA en VAMIL gebaseerd zijn op de profit-sector en daardoor vooral kunnen worden gebruikt door bedrijven die (veel) winst maken. Windcoöperaties kunnen dus minder aanspraak maken op subsidies dan andere projectontwikkelaars. De financiële stimuleringsmaatregelen van de overheid werken belemmerend voor windcoöperaties, omdat ze voor oneerlijke concurrentie zorgen. Niet elke projectontwikkelaar wordt namelijk op dezelfde manier gestimuleerd, waarbij windcoöperaties aan het kortste eind trekken. Een respondent geeft aan over de samenwerking tussen zijn windcoöperatie en het energiebedrijf: *'Wij krijgen minder vergoeding voor onze windenergie, omdat ze ook een deel van de REB aan ons doorsluizen. Als we meer geld hadden zouden we wel voor onszelf kunnen zorgen en hoefden we ons niet zo afhankelijk van hun op te stellen'*. Windcoöperaties komen in een afhankelijke positie van de afnemers van energie te staan, omdat ze voor de doorsluizing van subsidies afhankelijk zijn van hun afnemers. Een energiebedrijf als bijvoorbeeld Nuon, die een windpark exploiteert, ondervindt deze belemmering niet.

Afstemming tussen overheden

Drie windcoöperaties geven aan de laatste jaren te stuiten op de wet van de remmende voorsprong. Dit betekent dat ze in hun eerste jaren behoorlijk 'de wind mee hadden' bij de plaatsing van projecten. Gemeenten plaatsten los van buurgemeenten hun molens, waardoor het landschap uiteindelijk een 'chaotisch' karakter kreeg. De bezwaren van de

bevolking zijn als gevolg van deze landschapsverandering zo groot geworden dat de deur op slot ging voor windenergie. De oorzaak hiervan is deels dat gemeenten hun ruimtelijk beleid niet goed op elkaar afstemmen. Hierdoor wordt naar vele meningen het landschapsbeeld aangetast door her en der geplaatste windmolens, waardoor zowel de bevolking als de gemeente zich afkeren van windenergie. Ook Blom geeft aan dat het huidige trage realisatietempo van windmolens toe te schrijven is aan een gebrek aan afstemming tussen de verschillende onderdelen van de overheid (Blom e.a., 2002).

Nieuwe beleidsplannen

Door het ministerie van Economische Zaken is een nieuw wetsvoorstel ingediend ter stimulering van de milieukwaliteit van de elektriciteitsproductie (MEP). Het wetsvoorstel is een onderdeel van een pakket maatregelen met als doel een kosteneffectieve stimulering van groene stroom (EZ, 2002). De geluiden die in januari 2003 opgaan over deze regeling zijn positief. Of de regeling daadwerkelijk de productie van windenergie zal stimuleren moet in de loop van de komende jaren blijken. Er zijn in het verleden meerdere mooie beleidsdoelen gesteld, zoals bijvoorbeeld in de Bestuursvereenkomst plaatsingsproblematiek windenergie (BPW), waaruit bij nader inzien toch minder resultaten kwamen dan verwacht (Blom e.a., 2002)

5.2 Interne factoren

Interne belemmeringen zijn belemmeringen die veroorzaakt worden door factoren in de eigen organisatie. Twaalf windcoöperaties geven aan dat ze naast externe belemmeringen ook met interne moeilijkheden kampen. Deze interne belemmeringen komen voort uit gebrek aan menskracht en bepaalde organisatorische keuzes. Vaak blijkt dat windcoöperaties problemen hebben met bijvoorbeeld het verkrijgen van bepaalde subsidies, doordat de eigen organisatie niet vlekkeloos verloopt. Factoren van buitenaf kunnen extra belemmerend werken, wanneer de eigen organisatie niet vlekkeloos verloopt. Het is dan ook belangrijk om duidelijk te hebben welke belemmeringen windcoöperaties intern ondervinden. De interne belemmeringen worden onderscheiden naar problemen met menskracht en problemen met betrekking tot de organisatie van de coöperatie.

5.2.1 Menskracht

Voor zeven windcoöperaties geldt dat ze door gebrek aan menskracht niet of bijna niet tot de uitvoering van projecten komen. Drie windcoöperaties, Delft, WWC en WDE, geven aan dat ze door gebrek aan menskracht geen projecten meer kunnen uitvoeren. Naast deze drie windcoöperaties die in hoge mate leiden aan het gebrek aan menskracht zijn er ook vier windcoöperaties waar het gebrek aan menskracht in vrij grote mate belemmerend werkt voor de uitvoering van projecten. Zij staan hierdoor niet op non-actief, maar kunnen minder doen dan ze zouden willen: *'We hebben echt heel veel plannen, die ook wel zouden lukken, als we meer mensen hadden die ervoor willen*

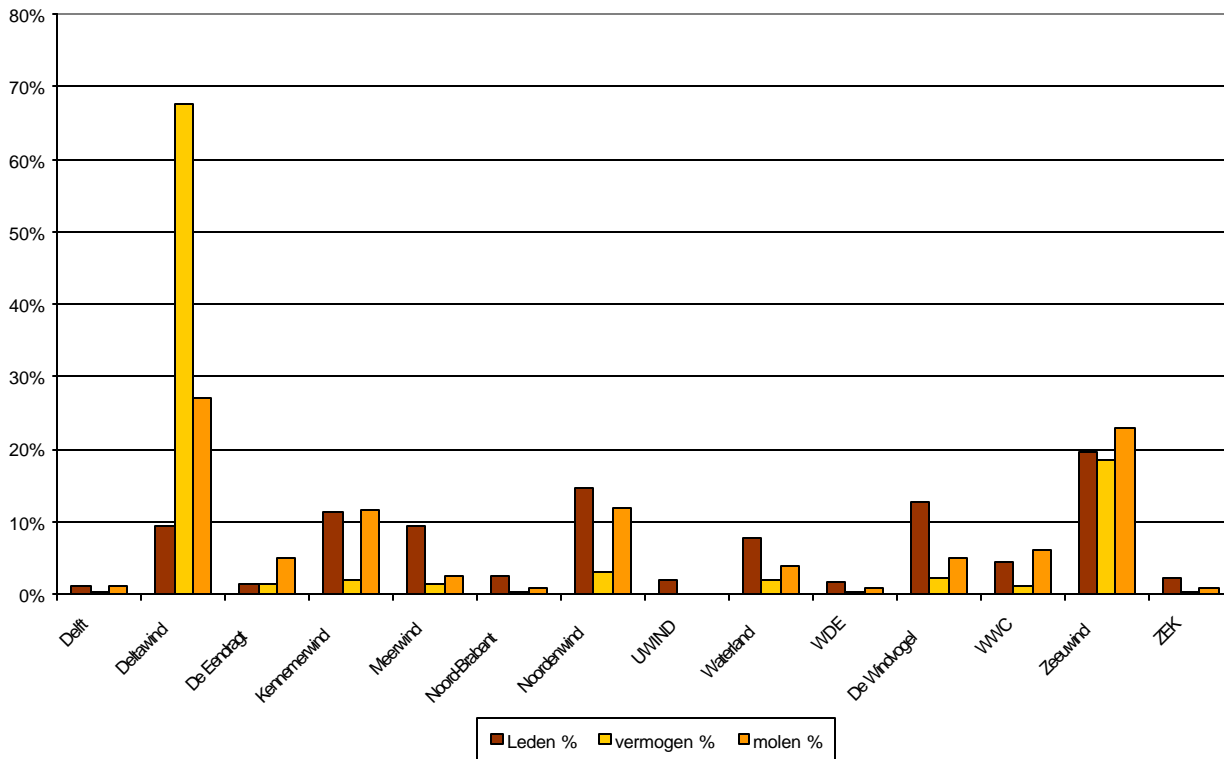
gaan...' Deze zeven coöperaties draaien alle volledig op vrijwilligers. Voor deze windcoöperaties geldt dat de bestuursleden te weinig tijd hebben om de coöperatie te trekken, waardoor projecten minder snel uitgevoerd kunnen worden. De bestuursleden werken in veel gevallen fulltime of zitten in meer organisaties dan alleen de windcoöperatie. Zoals een respondent aangaf: *'Ik werk ook 100% en heb ernaast nog andere liefhebberijen en heb dus bijvoorbeeld ook niet de mogelijkheid om al mijn energie in de coöperatie te stoppen...'* Ook speelt mee dat het enthousiasme van bestuurders minder wordt naarmate ze er langer bij zitten en het daarnaast moeilijk is om enthousiaste bestuurders te vinden: *'Het zijn dezelfde mensen als vroeger, maar vroeger waren we jong en hadden we veel tijd en nu, als dezelfde mensen oud worden, wordt de animo toch minder en ook minder tijd'*.

Naast gebrek aan tijd is het voor bestuursleden van coöperaties door de vele factoren die van invloed zijn op het wel of niet totstandkomen van projecten, een hele opgave om te weten hoe een project het beste op de rails kan worden gezet: *'Je moet toch behoorlijk bedreven zijn op juridisch en politiek niveau om locaties voor elkaar te krijgen.'* Ook kost het windcoöperaties, sinds de liberalisering van de duurzame energiemarkt in 2001, meer tijd (en dus weer meer menskracht) om uit te zoeken welke afnemer de beste voorwaarden geeft. Vijf coöperaties geven aan dat ze hiermee problemen hebben.

De overige zeven windcoöperaties, waaronder de vier geprofessionaliseerde, hebben geen problemen bij het vinden van voldoende menskracht. Een bestuurder van één van de geprofessionaliseerde coöperaties gaf aan: *'In tegenstelling tot andere coöperaties en verenigingen hadden wij al vanaf het begin door dat dit soort werk een zekere professionaliteit vereist. We hebben mensen op kantoor werken, zodat er continue aandacht besteed wordt aan onze projecten en niet zoals een vrijwilliger als zijn pet ernaar staat of als hij wat uurtjes over heeft. Dan ben je ook geloofwaardig'*.

Aangezien zeven van de tien windcoöperaties die volledig met vrijwilligers werken met gebrek aan menskracht kampen, en de vier geprofessionaliseerde coöperaties aangeven hier geen gebrek aan te hebben, kan gesteld worden dat het werken met betaalde krachten voor minder belemmeringen zorgt bij de uitvoering van projecten. Door één of meerdere professionele krachten aan te stellen, wordt het knelpunt met betrekking tot het gebrek aan menskracht verholpen, omdat er gedurende een vast aantal uren per week medewerkers aanwezig zijn. Ook kan er bij de aanstelling worden gezocht naar medewerkers met voldoende kennis, wat bij vrijwilligers minder eenvoudig gedaan kan worden. Geprofessionaliseerde coöperaties hebben meer mogelijkheid om actief leden te werven of voorlichting te verschaffen dan bijvoorbeeld een coöperatie met slechts weinig actieve vrijwilligers. Het gevolg hiervan is weer dat deze coöperaties mogelijk een groter maatschappelijk en bestuurlijk draagvlak hebben, wat het plaatsen van windmolens vergemakkelijkt. Dit wordt bevestigd door het feit dat de geprofessionaliseerde windcoöperaties Deltawind, Kennemerwind, Noordenwind en

Zeeuwind meer molens hebben geplaatst, meer opgesteld vermogen en meer leden hebben dan niet-geprofessionaliseerde windcoöperaties (zie figuur 5.2). De figuur geeft weer welk aandeel in molens, vermogen en leden een windcoöperatie heeft ten opzichte van het totaal dat windcoöperaties hebben (zie bijlage XII voor de cijfers). De niet-

geprofessionaliseerde windcoöperaties Waterland, Meerwind en De Windvogel hebben ongeveer evenveel leden als de geprofessionaliseerde windcoöperaties. Dit komt doordat de Windvogel met name door fusies veel leden heeft gekregen en de coöperaties Meerwind en Waterland veel actieve ledenwervingsactiviteiten hebben.

Figuur 5.2 Aantal leden, vermogen en molens per coöperatie ten opzichte van hun totaal

Onduidelijk is echter of windcoöperaties succesvoller worden door hun professionalisering of dat ze succesvol zijn en daardoor professionaliseren. Voor de helft van de geprofessionaliseerde coöperaties geldt namelijk dat ze na hun professionalisering geen projecten meer hebben uitgevoerd. Voor de andere twee coöperaties geldt dat ze dit wel hebben gedaan. Zeeuwind is zelfs in de allereerste beginjaren geprofessionaliseerd en heeft na de professionalisering alle twintig molens geplaatst. In tabel 5.3 staat aangegeven in welk jaar professionele krachten zijn aangesteld en wanneer de laatste molen door de coöperatie is geplaatst. Wat betreft de datum van laatst geplaatste molens verschillen de geprofessionaliseerde windcoöperaties niet veel van niet-geprofessionaliseerde windcoöperaties, met

uitzondering van Zeeuwind en Deltawind. Ze behoren wel alle vier tot de zeven windcoöperaties die het laatst windmolens hebben geplaatst (zie tabel 4.2 in hoofdstuk 4).

W.C.	Datum	Laatste molen
Kennemerwind	01-08-98	maart 1996
Noordenwind	01-01-96	december 1995
Zeeuwind	In 1989 1 medewerker, snel daarna iemand anders tot 1999. Vervolgens 1 medewerker in 2000 en 2 in 2001.	maart 2002
Deltawind	01-09-00	februari 2003

Tabel 5.3 Professionalisering en laatst geplaatste molen

5.2.2 Organisatie

Naast gebrek aan menskracht kampen windcoöperaties met andere problemen die het gevolg zijn van bepaalde organisatorische keuzes.

Ten eerste werken de doelstellingen van twee windcoöperaties, namelijk Noord-Brabant en ZEK, belemmerend voor de uitvoering van nieuwe projecten. Deze windcoöperaties hadden zich ten doel gesteld een demonstratieproject te plaatsen. Nieuwe projecten zaten daardoor niet in de planning van de bestuurders. Op dit moment zouden deze windcoöperaties wel nieuwe windmolens willen plaatsen, omdat het leven uit de coöperatie loopt. Het is echter moeilijk om mensen in de organisatie actief te krijgen voor een tweede project.

Voor één windcoöperatie, namelijk windcoöperatie Delft, werkt het belemmerend dat zij de keuze heeft gemaakt om de leden aan de molen te koppelen en niet aan de coöperatie zelf. Dit betekent dat er voor een nieuw project ook nieuwe leden geworven moeten worden, wat de drempel om tot een nieuw project over te gaan, verhoogt. Deze coöperatie heeft, mede om deze reden, tot nog toe slechts één molen kunnen plaatsen.

Een knelpunt voor twee andere windcoöperaties is dat zij ervoor hebben gekozen om een bepaald percentage van de kosten van een project uit de investeringen van de leden te halen, bijvoorbeeld 10%. Dit vormt een belemmering omdat het slagen van een project afhangt van de investeringen door leden. De andere twaalf windcoöperaties ondervinden hier geen belemmering van: zij kunnen desnoods het hele bedrag voor een project bij de bank lenen.

Bij een viertal windcoöperaties werkt het sterk lokale of regionale karakter belemmerend. In het werkgebied van deze coöperaties is geen maatschappelijk en/of bestuurlijk draagvlak aanwezig waardoor ze geen windprojecten kunnen plaatsen. Deze coöperaties kunnen alleen maar wachten op een gunstiger politiek en sociaal klimaat

met betrekking tot windenergie. Indien deze coöperaties een grotere regio tot werkgebied hadden gehad, hadden ze mogelijk meer kans gehad om tot de uitvoering van een windproject te komen.

Een ander organisatorisch knelpunt ervaren drie coöperaties. Deze coöperaties verschaffen een dermate hoge rente over de lening van de leden dat ze in veel gevallen geld moeten toelagen, indien het geld van een lid niet onmiddellijk in een nieuw project gestoken kan worden. De drie windcoöperaties krijgen zelf namelijk minder rente van de bank dan ze aan de leden moeten betalen. Een gevolg van dit gegeven is dat deze coöperaties een maximum hebben gesteld aan het te investeren bedrag door leden. Hierdoor krijgen ze weer minder geld binnen van de leden. De andere windcoöperaties geven aan dat zij geen problemen met het rentebeleid in de coöperatie hebben: *'Wij zijn nu met de leden overeengekomen dat we ze geen 5% meer kunnen geven, omdat we maar 3% van de banken terugkrijgen. We gaan de leden weer 5% geven, zodra er een nieuw project is, want dan krijgen we tenminste geld binnen'*. En: *'We hebben een heel goede penningmeester, die precies uitrekenet hoeveel rente we kunnen geven per jaar en daar hoeven de leden dan alleen nog maar ja op te zeggen bij de algemene vergadering... we kunnen natuurlijk geen verlies gaan draaien op de leden...'* Tenslotte is een groot organisatorisch knelpunt voor tien windcoöperaties dat deze coöperaties niet meer actief leden werven. Dit werkt niet met zekerheid direct belemmerend voor de uitvoering van projecten, maar mogelijk heeft het wel invloed op het succes van een windproject. Deze tien windcoöperaties doen weinig aan publiciteit, waardoor mensen niet meer worden voorgelicht over het bestaan van de windcoöperatie. Hierdoor komen er bijna geen nieuwe leden meer in de organisatie en vergrijsst de coöperatie. Er vindt op deze manier geen verdere draagvlakvergroting van de coöperatie plaats. Uit onderzoek is daarnaast gebleken dat nieuwe (leden)aanwas in een organisatie door het enthousiasme van de nieuwelingen voor meer activiteit zorgt (Meadowcroft, 2002).

6. Conclusies

In de voorgaande hoofdstukken zijn de verschillende aspecten van de ontwikkeling van en de stand van zaken van windcoöperaties beschreven. In dit hoofdstuk wordt op basis van deze gegevens een antwoord op de probleemstelling geformuleerd in paragraaf 6.2. Dit gebeurt in de vorm van een zevental aanbevelingen voor zowel windcoöperaties als overheden. De probleemstelling luidt: *'Op welke manier kunnen windcoöperaties een grotere betekenis hebben voor de duurzame energievoorziening in Nederland?'* Om tot dit antwoord te komen worden in paragraaf 6.1 eerst de vier onderzoeksvragen beantwoord.

6.1 Beantwoording van de onderzoeksvragen

6.1.1 Hoe zijn windcoöperaties in Nederland te typeren?

Windcoöperaties voldoen aan alle kenmerken van coöperaties op twee kenmerken na: ze hebben geen economisch gerichte doelstelling en ze komen niet voort uit een bepaalde sector. Door de voornamelijk ideële doelstelling behoren windcoöperaties tot de later ontstane coöperaties. Coöperaties met een voornamelijk ideële doelstelling zijn in de jaren tachtig ontstaan als gevolg van een toegenomen milieubesef in de samenleving. Windcoöperaties zijn wat betreft doelstelling het best vergelijkbaar met voedselcoöperaties. Ook voedselcoöperaties komen niet voort uit een bepaalde sector en hebben geen zuiver economische doelstelling, zoals de meeste coöperaties wel doen en hebben.

6.1.2 Wat is de huidige stand van zaken van Nederlandse windcoöperaties?

Anno 2003 zijn in Nederland 14 windcoöperaties actief in met name de kustprovincies van Nederland en in Utrecht en Noord-Brabant. Aangezien windcoöperaties lokaal of regionaal opereren, een uitzondering daargelaten, zijn de 85 ¹/₇ turbines van windcoöperaties voornamelijk in de noordelijke en westelijke provincies te vinden.

Organisatie

De meeste Nederlandse windcoöperaties worden geleid door vrijwillige bestuursleden. Slechts bij vier van de veertien windcoöperaties zijn betaalde krachten aangesteld, die taken van het bestuur overnemen. Leden hebben veel zeggenschap in de windcoöperatie. Op de algemene vergadering hebben de leden inspraak in beleidsplannen en hebben ze het recht de bestuursleden te kiezen. Niet alle huidige windcoöperaties hebben voor de juridische coöperatievorm gekozen voor de ontplooiing van hun activiteiten. Een viertal windcoöperaties zijn juridisch gezien vereniging. Voor de uitvoering van activiteiten maakt het echter geen verschil of een windcoöperatie daadwerkelijk een coöperatie is of een vereniging. Een nieuwe trend bij windcoöperaties is dat ze steeds vaker gaan samenwerken met andere projectontwikkelaars en voor deze samenwerking een vennootschap oprichten. De reden voor de oprichting van een andere rechtspersoon voor de samenwerking met projectontwikkelaars is het feit dat de

windcoöperatie bij faillissement van het vennootschap niet zelf ook failliet kan gaan. Wat betreft de financiering van de coöperatie spelen leden nog steeds dezelfde rol die ze in de beginjaren van de coöperatie ook hadden. Leden investeren in de coöperatie, waardoor hun lidmaatschap geldig wordt. Naast deze gelden worden andere investeerders, zoals banken, gezocht voor de nodige extra financiering van de activiteiten.

De interne communicatie in windcoöperaties tussen het bestuur en/of het bestuur en de leden vindt plaats aan de hand van vergaderingen, nieuwsbrieven en de website. Daarnaast onderhouden de vrijwilligers en eventueel de medewerkers telefonisch en digitaal contact met elkaar. Ook de communicatie tussen windcoöperaties vindt plaats aan de hand van vergaderingen, nieuwsbrieven en in sommige gevallen persoonlijk en via excursies.

Leden

Windcoöperaties hadden in februari 2002 gezamenlijk 5879 leden. Zowel particulieren als gemeenten, scholen, bedrijven, politieke partijen en (milieu)verenigingen zijn lid, maar bij alle windcoöperaties is veruit het grootste aantal leden particulier. De meeste leden worden uit ideële en niet uit economische motieven lid, hoewel er de laatste jaren wel meer leden lijken te komen die een investering in een windcoöperatie als belegging interessant vinden.

Voor 1995 hadden alle windcoöperaties een stijgend aantal leden. Acht van de veertien coöperaties geven aan dat ze vanaf ca. 1995 een stabiel tot een licht dalend aantal leden hebben. Bij deze coöperaties komen er nauwelijks leden bij, terwijl er -vaak door overlijden- wel leden wegvallen. Bij coöperatie Waterland en ZEK treedt het wegvallen van de leden pas vanaf respectievelijk 1998 en 2000 op.

Activiteiten

Windcoöperaties hebben zowel productie als non-productie activiteiten. De producerende activiteiten zijn de benutting van wind- en zonne-energie. Windenergie wordt door alle windcoöperaties, met uitzondering van Uwind, benut. Daarnaast produceren zes windcoöperaties zonne-energie. De non-productie activiteiten van windcoöperaties zijn ledenwerving, voorlichting en lobby. Ledenwerving gebeurt door alle windcoöperaties, met uitzondering van Meerwind, passief. Indien er nieuwe projecten in zicht zijn werven alle windcoöperaties ook actief leden. Elf coöperaties zeggen in een bepaalde mate aan voorlichting over duurzame energie te doen, waarvan drie windcoöperaties zich ook specifiek op voorlichting over energiebesparing richten. De voorlichting is zowel op de 'plaatselijke' bevolking als op de politiek gericht. Op die manier proberen windcoöperaties zowel maatschappelijk als bestuurlijk draagvlak te creëren. Elf windcoöperaties lobbyen bij gemeenten en provincies om op die manier duurzame energie op de agenda van de overheden te krijgen. De landelijke lobby wordt overgelaten aan ODE en de windcoöperaties Kennemerwind en de Windvogel. Drie

coöperaties hebben meegeschreven aan windnotities van gemeentelijke of provinciale overheidsinstanties.

6.1.3 Wat is de betekenis van Nederlandse windcoöperaties voor de duurzame energie voorziening?

Windcoöperaties zijn op verschillende manieren van betekenis voor de duurzame energievoorziening in Nederland. De betekenis van windcoöperaties kan worden onderscheiden in een directe en in een indirecte betekenis. De directe betekenis is afhankelijk van de hoeveelheid duurzame energie die windcoöperaties feitelijk produceren. De indirecte betekenis is de betekenis die windcoöperaties kunnen hebben op het gebied van voorlichting en lobby bijvoorbeeld.

Directe betekenis

De directe betekenis van windcoöperaties op de duurzame energiemarkt in Nederland is zowel wat betreft zonne-energie als wat betreft windenergie niet groot. Windcoöperaties bezitten in totaal 5,9% van het totaal aantal windmolens in Nederland. Ze hebben een aandeel van 5,7% in het totaal aantal geplaatst windvermogen. Jaarlijks produceren windcoöperaties ongeveer 4,2% van het totale aanbod Nederlandse windenergie. Hiermee kunnen jaarlijks 0,16% van de huishoudens in Nederland worden voorzien van elektrische stroom. Op basis van deze percentages kan geconcludeerd worden dat windcoöperaties een geringe directe bijdrage leveren aan de duurzame energiemarkt. Wel is bijna 80% van de windcoöperaties bezig met nieuwe projecten. Aangezien ook andere projectontwikkelaars windprojecten in de pijpleiding hebben kan echter niet met zekerheid gesteld worden dat de directe betekenis van windcoöperaties in de toekomst groter zal worden. Wel kan geconcludeerd worden dat windcoöperaties hun (marginale) directe betekenis zullen behouden voor de duurzame energievoorziening.

Windcoöperaties produceren jaarlijks ongeveer 0,09% van de totale hoeveelheid zonne-energie die in Nederland geproduceerd wordt. De directe betekenis van windcoöperaties voor de energievoorziening door middel van zonnestroom is daarmee bijna nihil.

Indirecte betekenis

De indirecte betekenis van windcoöperaties is af te leiden uit hun non-productie activiteiten en hun doelstelling. Dit zijn voorlichting, lobby en informatieverschaffing aan gemeenten en provincies. De betekenis die deze activiteiten hebben voor de duurzame energievoorziening in Nederland is niet goed te kwantificeren. Wel is duidelijk dat windcoöperaties voorlichting verschaffen aan burgers over windenergie en deze voorlichtingsavonden goed bezocht worden. Doordat er op verschillende manieren voorlichting wordt gegeven, bestaat er een grotere kans dat meer mensen in aanraking komen met de informatie. In hoeverre mensen de informatie over duurzame energie overnemen of opnemen is niet duidelijk. Wel blijkt dat windcoöperaties er leden bij

krijgen zodra ze actief leden werven. De leden van windcoöperaties komen uiteraard met duurzame energie in aanraking. Dit is echter slechts 0,05% van de Nederlandse bevolking. Aangezien windcoöperaties zich niet op de hele Nederlandse bevolking richten, ligt het percentage leden in de gebieden waar windcoöperaties actief zijn hoger. Windcoöperaties verschaffen ook informatie over duurzame energie aan gemeenten en provincies, waardoor mogelijk een gunstiger klimaat gekweekt wordt voor toekomstige plaatsing van windturbines.

Daarnaast is het voor windcoöperaties duidelijk dat omwonenden van windpark of molen positiever tegenover molens van een coöperatie staan dan tegenover molens van een andere projectontwikkelaars. Volgens de windcoöperaties komt dit door de manier waarop windcoöperaties windenergie exploiteren, waarbij burgers de mogelijkheid hebben te participeren in een windproject. Indien dit waar is, dan is de indirecte betekenis van windcoöperaties groot, aangezien veel windprojecten stuiten op weerstand van de bevolking. Omdat dit onderzoek zich tot de windcoöperaties beperkt is niet duidelijk in hoeverre omwonenden echt positiever tegenover windcoöperaties staan dan ten opzichte van andersoortige projectontwikkelaars. De feitelijke indirecte betekenis die windcoöperaties hebben met betrekking tot het draagvlak van de bevolking ten opzichte van windenergie blijft in die zin dan ook onduidelijk. Aannemelijk is echter wel dat huishoudens die lid zijn van een windcoöperatie op een andere manier naar de windmolens kijken dan huishoudens die geen enkele financiële of andere binding hebben met de molens.

Windcoöperaties spelen in ieder geval een grote rol van betekenis in de continuïteit van de productie van windenergie in Nederland. Aangezien windcoöperaties uit ideële en niet uit economische motieven windmolens plaatsen, zullen windcoöperaties niet stoppen met de productie van windenergie en de plaatsing van windmolens zodra het economisch klimaat daarvoor minder gunstig wordt. Wat betreft andere projectontwikkelaars is het maar de vraag of deze niet zullen stoppen met windenergie, zodra de productie van windenergie minder rendabel wordt.

6.1.4 Welke factoren beïnvloeden de uitvoering van windprojecten door windcoöperaties?

Gedurende het hele proces rond de uitvoering van een windenergieproject komen windcoöperaties factoren tegen die belemmerend werken op de uitvoering van hun project. Dit zijn zowel externe factoren, die buiten de eigen organisatie liggen, als interne factoren, die worden veroorzaakt door of in de eigen organisatie. Alleen de knelpunten die windcoöperaties tegenwoordig ervaren zijn onderzocht. Deze knelpunten worden belicht vanuit het standpunt van windcoöperaties. Voor een meer interdisciplinaire kijk op de knelpunten die windcoöperaties ervaren, zouden ook andere betrokken actoren, zoals bijvoorbeeld energiebedrijven, bij het onderzoek moeten worden betrokken.

Externe factoren

Windcoöperaties ondervinden de grootste belemmeringen van sociale en beleidsmatige factoren. Daarnaast werkt een aantal economische factoren vertragend bij de uitvoering van projecten. Dit laatste komt voornamelijk doordat projectkosten hoger worden, als gevolg van duurdere grondprijzen en doordat windcoöperaties inkomsten mislopen door ouderdomsverschijnselen van hun molen. Vertragingen worden daarbij vooral opgelopen door windcoöperaties die ook te maken hebben met intern belemmerende factoren. Tegenwoordig is er geen enkele technische factor meer die ervoor zorgt dat projecten niet uitgevoerd kunnen worden. Sommige technische factoren zorgen er wel voor dat windprojecten duurder worden.

Alle windcoöperaties geven aan dat de grootste belemmerende factor voor het niet realiseren van een windproject het gebrek aan maatschappelijk en/of bestuurlijk draagvlak is. Door bezwaren van de bevolking en van lokale natuur- en milieugroepen worden vergunningen geweigerd en gaan windprojecten niet door. Ook door gemeenten of provincies worden projecten van windcoöperaties tegengehouden. Aangezien gemeenten en provincies respectievelijk het bestemmingsplan of het streekplan moeten wijzigen voor een windproject, hebben ze wat dat betreft grote macht ten opzichte van windcoöperaties: indien in het bestemmingsplan of streekplan niet is of wordt opgenomen dat een windturbine op een bepaalde locatie kan worden geplaatst, wordt een bouwvergunning niet afgegeven.

Alle windcoöperaties geven aan dat de plaatsing van windprojecten wel eens is stukgelopen op de onwelwillendheid van gemeenten om er aan mee te werken. Waarom gemeenten niet meewerken aan windprojecten van windcoöperaties kan liggen aan het feit dat gemeenten windcoöperaties niet voor vol aan zien. Naast de onwelwillendheid van gemeentebesturen om mee te werken aan windenergieprojecten geldt dat ook de ondeskundigheid van ambtenaren met betrekking tot windenergie voor belemmeringen zorgt. Als gevolg van onwetendheid van ambtenaren over te volgen procedures kunnen grote vertragingen optreden.

Ook concurrentie van andere projectontwikkelaars zorgt ervoor dat sommige projecten niet kunnen worden uitgevoerd. In hoeverre de concurrentiestrijd op locaties negatief uitpakt voor een windcoöperatie, hangt in veel gevallen af van de menskracht en deskundigheid van de coöperatie, alsook van de omvang van de coöperatie. Kleinere windcoöperaties worden door hun geringe omvang in een aantal gevallen niet serieus genomen door zowel gemeenten en grondeigenaars als energiebedrijven.

Windcoöperaties ervaren ook knelpunten in het beleid met betrekking tot de stimuleringsmaatregelen voor duurzame energie. Daarnaast ondervinden ze belemmeringen door slechte afstemming van beleid tussen de verschillende overheden. Voor windcoöperaties gelden de financiële stimuleringsregelingen van de overheid niet in zo hoge mate als voor andere projectontwikkelaars, omdat de subsidies voor het grootste deel gebaseerd zijn op de profit-sector, waartoe windcoöperaties niet behoren.

De financiële stimuleringsmaatregelen van de overheid werken daardoor deels belemmerend voor windcoöperaties, omdat ze voor oneerlijke concurrentie zorgen. Niet elke projectontwikkelaar wordt op dezelfde manier gestimuleerd, waarbij windcoöperaties aan het kortste eind trekken. Daarnaast worden windcoöperaties, evenals andere projectontwikkelaars op het gebied van windenergie, belemmerd bij de uitvoering van projecten door de slechte afstemming van beleid tussen de verschillende overheden. Gemeenten doen de deur op slot voor windenergie uit angst voor de chaos die ze in 'hun' landschap aantreffen in de vorm van her en der verspreid staande molens. Indien ze hun beleid beter op andere gemeenten en met de provincie zouden afstemmen, zou dit voorkomen kunnen worden. Tenslotte is het nog afwachten in hoeverre de nieuwe beleidsplannen van de landelijke overheid (MEP) daadwerkelijk zullen zorgen voor een stimulering van de productie van duurzame energie in Nederland. Met een nieuwe formatie van de regering in aantocht is nog niets zeker.

Interne factoren

Twaalf windcoöperaties kampen naast externe belemmeringen ook met interne moeilijkheden. Deze interne belemmeringen komen voort uit gebrek aan menskracht en bepaalde organisatorische keuzes. Externe belemmeringen werken extra belemmerend, wanneer er belemmeringen in de eigen organisatie zijn. Zeven windcoöperaties geven aan dat ze door gebrek aan menskracht niet of bijna niet tot de uitvoering van projecten komen. Drie van deze coöperaties liggen helemaal stil wat betreft de uitvoering van activiteiten. Al deze coöperaties draaien volledig op vrijwilligers. Te weinig menskracht en/of deskundigheid zorgt voor onvoldoende mogelijkheid tot het regelen van een goede terugleververgoeding met afnemers en ook voor te weinig mogelijkheid tot het onderhouden van contact met gemeenten en concurrenten. Daarnaast hebben windcoöperaties met te weinig mensen niet de mogelijkheid om veel te doen aan ledenwerving en voorlichting, waardoor het draagvlak van de windcoöperatie niet wordt vergroot. Aangezien dit draagvlak juist de kracht van een windcoöperatie is, is dit ongunstig.

Betaalde krachten zorgen voor een professionalisering van de coöperatie, doordat er geen gebrek aan menskracht in de organisatie is en doordat er meer deskundigheid in de coöperatie kan zijn, welke van vrijwilligers niet altijd verwacht kan worden.

Naast gebrek aan menskracht kampen zeven windcoöperaties met problemen die het gevolg zijn van bepaalde organisatorische keuzes. Zo dragen de doelstellingen van de coöperatie in een zestal gevallen niet bij aan de uitvoering van nieuwe projecten. Daarnaast werkt de financiële organisatie van enkele coöperaties belemmerend voor de uitvoering van nieuwe projecten. Tenslotte vormt het voor 71% van de windcoöperaties indirect een belemmering dat ze geen actieve ledenwervingsactiviteiten meer hebben. Hierdoor wordt het draagvlak van de coöperatie niet vergroot en vindt er geen nieuwe aanwas van actieve (bestuurs)leden plaats.

Beantwoording van de probleemstelling

In hoofdstuk 1 is de probleemstelling van dit onderzoek als volgt geformuleerd: *'Op welke manier kunnen windcoöperaties een grotere betekenis hebben voor de duurzame energievoorziening in Nederland?'*

Een aantal factoren werkt voor windcoöperaties zodanig belemmerend dat windprojecten niet kunnen worden uitgevoerd of sterk worden vertraagd. Deze factoren komen zowel door de organisatie van de windcoöperatie zelf, als door externe factoren. Zodra deze belemmerende factoren worden weggenomen of verminderd, hebben windcoöperaties meer mogelijkheid om projecten uit te voeren. Hierdoor zal zowel de directe als de indirecte betekenis van windcoöperaties voor de duurzame energievoorziening toenemen. Zodra meer projecten gerealiseerd worden, neemt het geplaatst windvermogen toe, alsook de hoeveelheid door windcoöperaties geproduceerde windenergie, waardoor de directe bijdrage groter wordt. Tegelijkertijd komen er meer mensen in aanraking met de windcoöperatie en de voorlichting van windcoöperaties, doordat er meer projecten op de rails staan: uit de gegevens blijkt dat windcoöperaties meer leden werven en verkrijgen, zodra nieuwe projecten van start gaan, waardoor meer mensen in aanraking komen met duurzame energie en dus de indirecte betekenis eveneens wordt vergroot.

In het volgende wordt eerst aangegeven op welke wijzen windcoöperaties hun interne organisatie kunnen veranderen waardoor ze van meer betekenis kunnen worden voor de duurzame energievoorziening. Vervolgens wordt aangegeven op welke manier belemmerende factoren van buitenaf kunnen worden weggenomen, waardoor windcoöperaties makkelijker kunnen komen tot het uitvoeren van projecten.

6.2.1 Aanbevelingen voor het wegnemen of verminderen van interne belemmerende factoren

Windcoöperaties hebben zelf door middel van een goede organisatie en het zorgen voor voldoende menskracht sterke middelen in de hand waarmee ze een aantal knelpunten op zijn minst kunnen verminderen en mogelijk zelfs kunnen oplossen.

1. Regelen van een goed bestuur

Windcoöperaties moeten ervoor zorgen dat ze voldoende en deskundige mensen in de coöperatie hebben.

Voor het gebrek aan menskracht in de organisatie van windcoöperaties is een eerste mogelijke oplossing het actief zoeken naar nieuwe leden en specifiek naar nieuwe bestuurders en/of vrijwillige medewerkers. Daartoe moeten de actieve bestuursleden die er nog zijn, al hun tijd en moeite stoppen in het werven van deze mensen.

Windcoöperaties zijn te weinig op zoek naar goede bestuursleden of vrijwillige medewerkers en gokken of hopen erop dat deze één dezer dagen 'aan komen waaien'.

Het scala van wervingsactiviteiten moet worden uitgebreid. Windcoöperaties moeten zich op een bredere doelgroep richten dan ze nu doen. Een optie kan zijn dat windcoöperaties zich meer op jongeren, vrouwen en allochtonen richten. Deze groepen zijn ondervertegenwoordigd in de Nederlandse windcoöperatie, terwijl er mogelijk ook in deze groepen geïnteresseerde mensen te vinden zijn, die zich graag willen bezighouden met de organisatie van een windcoöperatie. Windcoöperaties kunnen hun ledenwervingsactiviteiten op deze doelgroepen aanpassen door bijvoorbeeld te adverteren in andersoortige tijdschriften of kranten of meer voorlichtingsactiviteiten te ontplooiën op universiteiten, hogescholen en middelbare scholen.

Een tweede mogelijke oplossing voor het gebrek aan menskracht in een windcoöperatie is hulp van ODE of een andere overkoepelende organisatie bij het vinden van nieuwe bestuurskracht voor de inactieve windcoöperatie. Ook zouden andere windcoöperaties kunnen helpen bij het vinden van nieuwe goede bestuurskracht voor een windcoöperatie. Een knelpunt voor ODE hierin is echter een eigen gebrek aan menskracht en financiën.

Een tweede mogelijke oplossing voor het gebrek aan menskracht is professionalisering. Vier windcoöperaties zijn geprofessionaliseerd, waardoor er altijd menskracht aanwezig is in de coöperatie die bezig kan zijn met het zoeken naar locaties voor projecten, ledenwerving en voorlichting en de administratie. Ook heeft het veel voordelen om als coöperatie voor buitenstaanders, zoals gemeenten en energiebedrijven, een vast en vooral bereikbaar aanspreekpunt voor vragen of opmerkingen te hebben. Een nadeel van het aanstellen van een professionele kracht is dat deze voor hogere overheadkosten zorgt. Volgens de geprofessionaliseerde windcoöperaties zorgt een vaste medewerker echter voor zoveel meer lucht in de coöperatie, dat er daardoor meerdere activiteiten uitgevoerd kunnen worden. Hierdoor zou een betaalde medewerker voor meer opbrengsten in de coöperatie kunnen zorgen. Uit de gegevens blijkt dat dit maar voor de helft van de geprofessionaliseerde coöperaties het geval is. De geprofessionaliseerde coöperaties Noordenwind en Kennemerwind hebben respectievelijk sinds eind 1995 en begin 1996 geen molens meer geplaatst. Wel behoren deze coöperaties samen met de twee andere geprofessionaliseerde coöperaties tot de vier grootste coöperaties. Professionalisering kan daardoor zowel benoemd worden als een voorwaarde voor succes als een gevolg van succes. Zowel Kennemerwind, Noordenwind alsook Deltawind behoorden voor hun professionalisering al tot de grootste coöperaties. Doordat coöperaties steeds meer hinder ondervinden van concurrentie van andere projectontwikkelaars is het wel aan te raden om te professionaliseren. Met name omdat betaalde medewerkers een vast aantal uren tijd hebben voor de coöperatie, wat bij vrijwilligers per week sterk kan verschillen. Door het hebben van een professionele staf worden windcoöperaties mogelijk ook zakelijker, waardoor ze mogelijk een geloofwaardiger partij worden voor grondeigenaren, gemeenten en afnemers, en projecten op minder weerstand zullen stuiten.

Een derde mogelijke oplossing voor een gebrek aan menskracht is fusie. Windcoöperaties die een vrijwel non-actief bestuur hebben, kunnen door middel van fusie met andere coöperaties zorgen voor een voltallig en enthousiast bestuur, waardoor nieuwe projectplannen mogelijk wel kunnen worden uitgevoerd. Door fusies gaat echter het lokale karakter van de windcoöperatie verloren en het is aan de windcoöperatie of ze dit wil of niet.

Door één respondent is geopperd dat één grote windcoöperatie naar zijn idee veel meer van de grond zou krijgen dan al deze kleinere windcoöperaties die er nu zijn. Op dit moment is zo'n grote landelijke coöperatie echter onhaalbaar. Ten eerste hechten acht windcoöperaties te sterk aan hun lokale of regionale karakter. Daarnaast zitten windcoöperaties wat betreft doelstelling, rentebeleid en lokale oriëntatie niet op dezelfde lijn, waardoor een algehele samenwerking bemoeilijkt wordt. Tenslotte zijn windcoöperaties lang niet allemaal in elkaar geïnteresseerd. Eenderde van de windcoöperaties komt nooit of bijna nooit op de overkoepelende vergaderingen bij ODE.

2. Zorgen voor groter draagvlak

Ook windcoöperaties die wel een actief bestuur hebben zouden meer aan actieve ledenwerving moeten doen. Wat windcoöperaties onderscheidt van andere projectontwikkelaars is het feit dat windcoöperaties een bepaald draagvlak in de regio hebben waar ze windprojecten uit (willen) gaan voeren. Windcoöperaties zouden er echter voor moeten zorgen dat ze een nog groter draagvlak krijgen. Slechts één windcoöperatie, Kennemerwind, heeft zich een flinke stijging in het aantal leden ten doel gesteld voor de komende twee jaar (stijging van 700 naar 1000 leden). Deze coöperatie gaat zijn activiteiten hier ook op toespitsen. Voor een groot deel van de coöperaties zijn de leden iets dat de coöperatie met zich meedraagt uit het verleden. Het hebben van veel leden is echter van groot belang voor het draagvlak van de coöperatie in een bepaalde regio. Daartoe zouden alle coöperaties meer en vaker ledenwervingsactiviteiten moeten ontplooiën. Op die manier wordt potentiële weerstand in de regio waar de windcoöperatie werkzaam is mogelijk weggenomen. Belemmerende sociale factoren zouden op die manier ondervangen kunnen worden. Uit nader onderzoek zou moeten blijken of windcoöperaties met veel leden daadwerkelijk minder weerstand ondervinden. Uit dit onderzoek blijkt dat de windcoöperaties die meer dan 10% van het totaal aantal leden van windcoöperaties hebben ook de meeste molens hebben, met uitzondering van de Windvogel en Deltawind. Deltawind heeft niet meer dan 10% van de leden, maar wel het grootste aantal molens. De Windvogel heeft veel leden en niet veel molens. Er is daardoor wel een verband tussen aantal leden en aantal geplaatste molens. Het is echter niet duidelijk of de oorzaak van het plaatsen van veel molens het grote draagvlak is of dat er doordat er veel molens geplaatst worden, veel leden bijkomen. Een ander onderzoek, wat zich meer toespitst op dit onderwerp zou hier meer over kunnen concluderen.

Naast ledenwerving kan een groter draagvlak verkregen worden door het geven van (nog) meer voorlichting. Door vijf coöperaties wordt voorlichting gegeven op scholen. Meerdere windcoöperaties zouden dit kunnen doen. Coöperatie Waterland heeft een lespakket samengesteld over duurzame energie voor scholen. Andere coöperaties kunnen dit educatieve voorlichtingspakket overnemen en in de eigen regio bij scholen langsaan. Windcoöperaties kunnen sowieso meer van elkaar leren dan ze tot nu toe doen. Vooral de goed bezette windcoöperaties kunnen een rol spelen in deskundigheidsbevordering, bijvoorbeeld met betrekking tot vergunningprocedures. Dit wordt nu ook in beperkte mate gedaan, maar dit zou veel meer gestructureerd aangepakt kunnen worden.

Tenslotte kan een groter draagvlak verkregen worden door samenwerking met andere organisaties, zoals bijvoorbeeld natuur- en milieuorganisaties en dorpsmolenverenigingen, waardoor de weerstand die bij deze coöperaties mogelijk bestaat op het gebied van windenergie, wordt ondervangen. Kennemerwind geeft aan dat zij meer projecten van de grond krijgen, omdat ze zitting hebben genomen in een regionale overleggroep met een grote verscheidenheid aan verenigingen, partijen en organisaties. Door samenwerking met andere verenigingen ontstaat er meer goodwill tussen de organisaties, waardoor onenigheden op andere manieren kunnen worden opgelost dan in de vorm van een bezwaarschrift. Ook met andere verenigingen, die ongeveer dezelfde doelstellingen hebben, zoals PV-verenigingen en dorpsmolens moet meer en beter contact worden onderhouden. Door middel van samenwerking kan mogelijk meer bereikt worden, waardoor de bijdrage aan de productie van duurzame energie vergroot wordt.

3. Regelen van een goedlopende organisatie

Windcoöperaties moeten ervoor zorgen dat zij bij de uitvoering van projecten niet belemmerd worden door de eigen organisatie. Oplossingen voor de meeste organisatorische knelpunten zijn te halen uit de manier waarop andere windcoöperaties, die dezelfde knelpunten niet ondervinden, zijn georganiseerd.

Bij een aantal windcoöperaties zijn de doelstellingen van dien aard dat windprojecten niet of moeizamer kunnen worden uitgevoerd. Leden aan een molen koppelen is bijvoorbeeld niet raadzaam, omdat er voor een nieuw te plaatsen molen weer veel leden moeten worden bijgezocht. Zo ook moeten windcoöperaties die zich ten doel hadden gesteld een demonstratiemolen te plaatsen, heroverwegen of ze wel of niet meerdere molens willen gaan plaatsen en daar hun doelstelling op aanpassen. Daarnaast heeft een aantal windcoöperaties bepaalde keuzes gemaakt met betrekking tot de hoogte van de rente. Een oplossing voor de coöperaties die met dit probleem kampen is het verlagen van de rente voor de leden. Indien leden daadwerkelijk uit ideële motieven lid zijn, zullen niet veel leden op grond daarvan de coöperatie verlaten.

4. Overgaan tot pioniersactiviteiten

Hoewel windcoöperaties geen pioniers zijn geweest op het gebied van windenergie hebben ze wel een pioniersrol vervuld in het uitdragen van de coöperatieve vorm waarin deze windenergie wordt geproduceerd. Windcoöperaties zouden zich weer meer kunnen richten op pioniersactiviteiten. Zo zouden ze zich in grotere mate kunnen gaan bezighouden met zonne-energie en andere duurzame energievormen, die nog niet in zo'n mate als windenergie zijn overgenomen door bedrijven. Daarnaast zouden windcoöperaties zich meer kunnen richten op nieuwe initiatieven met betrekking tot de techniek van windmolens, zoals bijvoorbeeld laag-bij-de-grondse windmolens en ondergrondse windmolens. De stichting Veenkolonie en Natuur (SVEN) is onder andere bezig met het ontwikkelen van een nieuw soort lage molen, die vanuit een geheel andere constructie windenergie opwekt (Kruize, 2002). Een lage windmolen neemt veel knelpunten weg wat betreft maatschappelijke weerstand als gevolg van horizonvervuiling en hinder voor vogels.

5. Meer samenwerking tussen windcoöperaties

Uit het onderzoek blijkt dat windcoöperaties in het algemeen een vertekend beeld van elkaar hebben. Ze zijn niet goed op de hoogte van elkaars activiteiten, maar denken dit wel te zijn. Hierdoor wordt de samenwerking en communicatie tussen windcoöperaties bemoeilijkt. Ook wordt de samenwerking tussen windcoöperaties bemoeilijkt, doordat een aantal windcoöperaties een negatief beeld van elkaar heeft. Een aantal kleinere windcoöperaties vindt van de grotere, geprofessionaliseerde windcoöperaties dat deze zich teveel richten op het maken van winst en daarmee hun doelstelling verloochenen. Een aantal grote windcoöperaties vindt dat de kleine windcoöperaties een te hoog 'geitenwollensok-gehalte' hebben waardoor ze nooit groter zullen worden. Uit het onderzoek blijkt echter dat de doelstellingen van zowel de kleine als de grote windcoöperaties gelijk zijn, maar dat alleen de methoden van aanpak verschillen. Windcoöperaties doen elkaar meer recht door aan te nemen dat andere windcoöperaties vanuit dezelfde motivatie hun activiteiten ontplooiën. Alleen een betere communicatie tussen windcoöperaties kan dit vertekende beeld recht krijgen. Ook kan een sterke overkoepelende organisatie ervoor zorgen dat onenigheid en onduidelijkheid tussen windcoöperaties wordt weggenomen. Het is van belang dat windcoöperaties meer en beter met elkaar samenwerken, omdat ze op die manier sterker komen te staan tegenover andere projectontwikkelaars en ook tegenover gemeenten. Vooral voor een aantal windcoöperaties die in de eigen regio geen projecten meer kunnen uitvoeren is samenwerking een uitkomst. Aan deze windcoöperaties kan bijvoorbeeld door andere windcoöperaties worden doorgegeven waar interessante locaties zijn voor windenergieprojecten, wanneer deze andere coöperatie op die locatie toch niet zelf aan de slag gaat. Dit kan bijvoorbeeld het geval zijn bij windcoöperaties die met te weinig menskracht kampen of met windcoöperaties die al enkele projecten hebben lopen. Een windcoöperatie, die in de eigen regio geen project kan doen, kan dan het project in de

andere regio oppakken. Tussen de twee windcoöperaties kan dan vervolgens een overeenkomst worden gemaakt over de werving van leden in de regio van de ander en op wiens naam dat gebeurt.

Een betere samenwerking tussen windcoöperaties kan totstandkomen door het instellen van een goed functionerend overkoepelend orgaan. ODE is vooral in de beginjaren een goed overkoepelend orgaan geweest. Door gebrek aan menskracht en middelen is ODE de laatste jaren steeds meer een dienstverlenend orgaan geworden en steeds minder een overkoepelend orgaan. In een sterkere organisatie, wat betreft menskracht en middelen, kan mogelijk een betere samenwerking tussen windcoöperaties bereikt worden.

6.2.2 Aanbevelingen voor het wegnemen of verminderen van externe belemmerende factoren

Ook vanuit de overheid kunnen belemmerende factoren worden tegengegaan of opgelost. Zowel het gemeentelijk en provinciaal als het landelijk overheidsbeleid werken op een aantal punten belemmerend voor de uitvoering van projecten door windcoöperaties.

6. Financiële stimulering door de overheid

De landelijke overheid heeft zich in 2001 in de Bestuursvereenkomst Landelijke Ontwikkeling Windenergie (BLOW) ten doel gesteld in 2010 1500 MW aan windvermogen geïnstalleerd te hebben op land. In 2003 is er pas 640 MW aan windvermogen opgesteld op land. Dit betekent dat de nodige maatregelen genomen moeten worden, willen de cijfers over zeven jaar niet weer tot teleurstelling leiden: in 2000 zou de overheid voor 1000 MW aan windvermogen hebben opgesteld, hetgeen bij lange na niet is gehaald. De overheid moet ervoor zorgen dat exploitanten van duurzame energie financieel worden gestimuleerd en niet worden tegengewerkt. Ook windcoöperaties zouden meer moeten kunnen meeprofiteren van de financiële stimuleringsmaatregelen die de overheid aan producenten van duurzame energie verschaft. Door de huidige gang van zaken zijn windcoöperaties nog teveel afhankelijk van hun afnemers voor de doorsluiting van subsidies. Ook ondervinden windcoöperaties door de huidige gang van zaken belemmeringen als gevolg van oneerlijke concurrentie: andere projectontwikkelaars komen voor meer financiële stimuleringsmaatregelen in aanmerking dan windcoöperaties. Windcoöperaties zorgen voor een continuïteit in de productie van windenergie. Hierdoor zouden windcoöperaties op zijn minst net zo goed gestimuleerd moeten worden als andere exploitanten van windenergie. Daarnaast zorgen windcoöperaties voor een draagvlak ten opzichte van windenergie, iets wat over andere projectontwikkelaars, met uitzondering van dorpsmolenverenigingen, niet gezegd kan worden. De overheid zou windcoöperaties eigenlijk extra moeten stimuleren in plaats van belemmeren, omdat

windcoöperaties de productie van windenergie in een veel socialer jasje stoppen dan andere producenten van windenergie doen.

7. Afstemming tussen landelijk en gemeentelijk beleid

De landelijke overheid dient ervoor te zorgen dat gemeenten de landelijke doelstellingen met betrekking tot windenergie serieuzer nemen en zich welwillender opstellen ten aanzien van windenergieprojecten. Dit alles vraagt om een betere afstemming van het landelijke milieubeleid op het provinciale en gemeentelijke ruimtelijke ordeningsbeleid. Alle provincies hebben een taakstelling met betrekking tot een bepaald windvermogen. Gemeenten zijn echter nog steeds autonoom in het bepalen of windenergie in hun gemeente mogelijk is of niet. De landelijke overheid zou alle gemeenten moeten verplichten om locaties voor windenergie in hun bestemmingsplannen opnemen. Daarbij kunnen gemeenten worden gestimuleerd om met elkaar samen te werken bij grote windparken. Om ervoor te zorgen dat de locaties die gemeenten in het bestemmingsplan toewijzen aan windenergie goede windenergie locaties zijn, kunnen gemeenten deskundigheid inroepen van verscheidene organisaties die veel bezig zijn met windenergie, waaronder ook de windcoöperaties.

Met het zicht op een nieuw kabinet blijft het van belang in de gaten te houden hoe de nieuwe regering zich opstelt ten opzichte van duurzame energie. Op dit moment is niet aan te geven hoe de toekomst eruit zal zien voor de duurzame energiesector. Wel is duidelijk dat de overheid doelstellingen heeft lopen ten opzichte van windenergie, die zonder extra stimulerende maatregelen niet zullen worden gehaald.

Literatuurlijst

Agterbosch, S. 2002 *Interview met windcoöperatie Zeeuwind* Niet toegankelijk voor derden.

Asser, C. 1997 *Vertegenwoordiging en rechtspersoon 2-II, De rechtspersoon tot en met de zevende druk* bewerkt door W.C.L. van der Grinten, achtste druk bewerkt door J.M.M. Maijer, achtste druk W.E.J. Tjeenk Willink, Zwolle.

Becht, H.Y. 1984 *Energievoorziening en nutsbedrijven* in Basisboek milieukunde door Boersema, J.J., Copius Peereboom, J.W. en W.T. de Groot, vijfde druk Boom Meppel, Amsterdam nieuwere druk

Blom, M., Klimbie, B. en M. Davidson 2002 *Besluiten over energieprojecten - knelpunten bij realisatie van gaswinnings - en windprojecten*- CE, Delft.

Boer, De P., Koetzier, W. en M.P. Brouwers 1998 *Basisboek Bedrijfseconomie* Wolters-Noordhof

CBS (Centraal Bureau voor Statistiek) november 2002
<http://www.cbs.nl/nl/zoeken/default.asp>

Cramer, J.M. *Milieu als maatschappelijk probleem in Nederland* in Boersema, J.J., Copius Peereboom, J.W. en W.T. de Groot 1994 *Basisboek Milieukunde* Boom, Meppel, vijfde druk

Dijk, P.L. en Van der Ploeg, T.J. 2002 *Van vereniging en stichting, coöperatie en onderlinge waarborgmaatschappij*. vierde herziene druk, Gouda Quint, Deventer.

DTe (Dienst Toezicht Elektriciteitsmarkt) november 2002 <http://www.nma-dte.nl/>

Engelaar M.E. 1998 *Juridische fusie van coöperaties* Stichting en Vereniging

Engelaar, M.E. 2000 *Organisatie en financiering van de coöperatie* Ars Aequi Libri, Nijmegen.

EZ (Ministerie van Economische Zaken) december 2002,
http://www.minez.nl/beleid/ext_frame.asp?site=/beleid/home_ond/duurzenergie/duurzaam.htm

Glasbergen, P. 2000 *The environmental Cooperative: Self-governance in Sustainable Rural Development* Universiteit Utrecht

Gool, J.C.M. van 1938 *Het coöperatisme* Uitgave van de federatie der diocesane bonden van katholieke coöperatieve verenigingen, Rijksuniversiteit Utrecht, Utrecht.

Greenprices, november 2002 <http://www.greenprices.com/nl/index.asp>

Horlings, L.M. 1996 *Duurzaam boeren met beleid. Innovatiegroepen in de Nederlandse landbouw* Katholieke Universiteit Nijmegen, Nijmegen

Kamp, L.M. 2002 *Learning in wind turbine development - A comparison between the Netherlands and Denmark* Universiteit Utrecht, Utrecht.

Kema oktober 2002 <http://www.kema.nl/>

Kema januari 2003 *De voorlopige cijfers zoals ze bij de Kema bekend zijn op 1 januari 2003.*

Kruize, E. november 2002 telefonisch gesprek met de heer Kruize van Stichting Veenkolonie en Natuur svencompas@zonnet.nl

Meadowcroft, J. 16 september 2002 *Lezing in het kader van Duurzame ontwikkeling in het Wentgebouw van de Universiteit Utrecht.*

Nielsen, K.H. 2002 *Translating Wind Power Policies. The construction of frames of meaning for wind technologies in Denmark, 1976-2002.* Sustainable studies, University of Salzburg, Austria.

NOVEM (Nederlandse organisatie voor energie en milieu) november 2002 <http://www.novem.nl/>

NOVEM januari 2003 <http://www.novem.nl/default.asp?documentId=18419>

ODE (Organisatie voor Duurzame Energie) november 2002 <http://www.duurzameenergie.org/>

PDE (Projectbureau Duurzame Energie) oktober 2002 <http://www.duurzame-energie.nl/>

PDE januari 2003 <http://www.duurzame-energie.nl/>

Schreurs-Engelaar, M.E. 1995 *Organen van de coöperatie* Kluwer, Eindhoven

SGEP (Samenwerkende Groene Energie Producenten) januari 2003 <http://www.sgep.nl/>

Soren Krohn 2000: *Danish Wind Turbines: An industrial success story* Danish Wind Turbine Manufacturers Association

Wolsink, M. 2000 *Windpower and the NIMBY-myth: institutional capacity and the limited significance of public support* Elsevier Science Ltd. Renewable Energy 21.

Woorst, G.J. ter 1984 *Coöperatie, een bijzondere ondernemingssoort* inaugurele rede Landbouwniversiteit Wageningen, Wageningen.

Woorst, G.J. ter 1988 *De grondslagen van de coöperatieve onderneming (een economische analyse)* TVVS

WSH (Wind Service Holland) november 2002
<http://home.planet.nl/~windsh/inhoud.html>

Zwaan, C.J. van der 2003 *e-mail contact met deze medewerkster van Kema op 7 januari 2003*

Nawoord

Na veel perfectionistisch gemiermel kan ik dan nu toch met trots zeggen dat mijn scriptie af is. Ik zie nog steeds punten waar ik het beter had kunnen doen of waar ik bijvoorbeeld minder chaotisch te werk had kunnen gaan, maar zoals Menno zegt: 'Loes, het kan altijd beter, maar op een moment is het gewoon goed'. En inderdaad, voor een afstudeerscriptie denk ik dat ik meer dan voldoende heb onderzocht en uitgevogeld. Het onderwerp windenergie zal me waarschijnlijk mijn hele leven blijven interesseren en wie weet ga ik ooit werken in de windenergiesector of doe ik nog eens een onderzoek naar windenergie. De toekomst zal het zeggen. Voor het moment ben ik tevreden met wat jij of U nu gelezen hebt en heb ik vooral veel behoefte aan niks doen en niet meer dagen, weken, maanden achtereen in het computerhok van mijn huis zitten.

Ik hoop vooral dat ik een duidelijke scriptie heb geschreven, die mensen prikkelt tot het nadenken over windenergie en de verschillende vormen die er zijn om windenergie te exploiteren. Wie weet worden lezers van mijn scriptie wel zo enthousiast over windcoöperaties dat ze zelf in het bestuur van een coöperatie gaan of er lid van worden. Mijn Limburgse vrienden en familie zal het dan teleurstellen dat er in onze contreien geen windcoöperatie te vinden is, maar.... wat let je om er één op te richten? Ook hoop ik dat mijn onderzoek een positieve bijdrage levert aan de duurzame energievoorziening in Nederland, doordat zowel windcoöperaties als gemeentelijke en landelijke ambtenaren de aanbevelingen van harte overnemen.

Tenslotte nog een aantal dank-je-wels. Ik ga niet iedereen op papier bedanken, maar van wat uitzonderingen houd ik wel, dus allereerst wil ik Menno bedanken, die me de meest heerlijke eetbare verrassingen tijdens mijn zittende uren achter de computer heeft gebracht en me daarnaast vele malen heeft opgepept, wanneer ik bijna door mannen in witte pakken moest worden opgehaald. Daarnaast mijn papa die me heel erg heeft geholpen met de laatste loodjes en zelf ook van veel geprojecteerd perfectionisme blijk gaf in de laatste week van mijn schrijven. En tenslotte tien hoera's voor Muriël en Anne-marie, die mijn scriptie tot een (hopelijk) foutloos en structureel heerlijk leesbaar werk gemaakt hebben met een prachtige kaft. En natuurlijk een dank-jullie-wel aan alle mensen van windcoöperaties alsook van ODE, die me veel hebben geholpen met het vinden van gegevens en altijd tijd voor me vrijmaakten. Ik zal jullie aan iedereen als respondent aanraden!

Loes van Loenen.

Bijlagen

Bijlage I: De windcoöperaties

1. **Coöperatie Deltawind u.a.:** Postbus 311, 3240 AH Middelharnis, t: 0187-470544, f: 0187-470538, www.deltawind.nl
2. **Coöperatieve Vereniging tot Collectief Bezit Windmolens Noord-Brabant u.a.:** stationsstraat 15, 5038 EB Tilburg, 013-5351535.
3. **Coöperatieve Vereniging 'De Windvogel':** Molenring 127, 2741 MZ Waddinxveen, 0182-614245, www.windvogel.nl
4. **Coöperatieve Windenergie Vereniging Kennemerwind u.a.:** Postbus 9185, 1800 GD Alkmaar, 072-5764113, www.kennemerwind.nl
5. **Coöperatieve Windenergie Vereniging Meerwind u.a.:** Van de Berghlaan 281, 2132 AH Hoofddorp, 023-5616357 of 023-5611847, <http://members.lycos.nl/Meerwind/>
6. **Coöperatieve Windenergie Vereniging Waterland:** Postbus 162, 1140 AD Monnickendam, 0299-423341, www.cwww.nl
7. **Coöperatieve Windmolen Vereniging Delft:** V.L. van Sandenburgstraat 5, 2613 CJ Delft, 015-2133822.
8. **Coöperatieve Windmolen Vereniging Zeeuwind:** Postbus 334, 4460 AS Goes, 0118-474187, www.zeeuwind.nl
9. **Heldersche Coöperatieve Windmolen Vereniging De Eendragt u.a.:** Bassingracht 150, 1781 CK Den Helder, 0223-658582, www.ecn.nl/society/eendragt/info.html
10. **Noordenwind, vereniging tot collectief bezit windmolens in Noord Nederland:** Postbus 577, 9200 AN Drachten, 0512-511713, www.noordenwind.org
11. **Uwind u.a.:** Postbus 15108, 3501 BC Utrecht, 030-2545577, www.uwind.com
12. **Westfriese Windmolen Coöperatie u.a. (WWC):** Papiermolen 30, 1622 KV Hoorn, 0229-244121, <http://www.ecn.nl/society/wwc/>
13. **Win Duurzame Energie (WDE):** Herenweg 242, 3648 CR Wilnis, 0297-285222, <http://home-11.tiscali.nl/~wttvdlee/>
14. **Zaanse Energie Koöperatie u.a. (ZEK):** Stationsstraat 38, 1506 DH Zaandam, 075-6353580.

Bijlage II De 'ex-windcoöperaties'

1. **Frisse Wind:** Eerste Helmerstraat 88B, 1054 EG Amsterdam, 020-6120746.
2. **De Hof van Heden:** Geuzenland 34, 3994 TG Houten, 030-6361015.
3. **Vereniging voor Duurzame Energie Betuwind:** Molenhofstraat 4, 6669 DM Dodewaard, 0488-411904.
4. **Windenergievereniging De Amstelmolen:** Jan de Beyerhof 6, 1191 EP Ouderkerk a/d Amstel, 020-4964257.

Bijlage III: Vragenlijst windcoöperaties

De vragenlijst invullen kost u ongeveer 20 minuten.

U kunt bij de vragen, indien gewenst, meerdere vakjes aankruisen. Als u voor beantwoording van een vraag meer ruimte nodig heeft dan door mij is ingeschat, schrijf dan gerust uw antwoord op de achterzijde van deze enquête. Beide zijden van de vragenlijst zijn bedrukt.

Ik wil nogmaals benadrukken dat de informatie, die ik uit deze vragenlijst krijg, alleen gebruikt wordt voor mijn onderzoek.

A Invuller vragenlijst

Wat is de naam van uw windcoöperatie?

Wat is uw naam?

Wat is uw functie bij de coöperatie?

B Vragen over de windcoöperatie

1. Wat is/zijn de doelstellingen van de windcoöperatie?

2. Wat is de precieze datum van oprichting van de windcoöperatie?

3. Wat is de juridische status van de windcoöperatie?

Vereniging
 Stichting
 Zowel vereniging als stichting
 Anders, nl. -----

4. Waarom is er voor de betreffende organisatievorm gekozen?

5. Wat is de aanleiding geweest om de windcoöperatie op te richten?
- -----

6. Door wie is de coöperatie opgericht?
-
7. Wat is het ledenaantal in januari 2002?
-
8. Hoe is de ontwikkeling in ledenaantal vanaf het ontstaan? (lieft jaarlijkse cijfers)
- -----

9. Wie zijn lid van de windcoöperatie?
- Particulieren
 Gemeenten
 Organisaties, nl. -----
 Bedrijven, nl. -----
 Anders, nl. -----
10. Welke activiteiten heeft de windcoöperatie?
- Exploitatie windenergie
 Exploitatie zonne-energie
 Exploitatie andere duurzame energievorm, nl. -----
 Lobby bij -----
 Voorlichting, nl. -----
 Anders, nl. -----
11. Hoeveel kWh produceerde(n) de windturbine(s) in 2001?
- Niet van toepassing

12. Hoeveel kWh produceerden andere duurzame energiebronnen in 2001?
- Niet van toepassing

13. Hoeveel kWh duurzame energie heeft de coöperatie in totaal geproduceerd?
(zowel uit windenergie als uit mogelijke andere duurzame bronnen)
- Niet van toepassing

14. Op welke locaties zijn de windprojecten uitgevoerd? (plaatsnamen graag)
- Niet van toepassing
 - Project 1 -----
 - Evt. project 2 -----
 - Evt. project 3 -----
 - Evt. project 4 -----
15. Op welke manier(en) wordt er binnen de coöperatie gecommuniceerd?
- Niet
 - Vergaderingen (----- keer per jaar)
 - Nieuwsbrief (-----keer per jaar)
 - Anders, nl. -----
16. Hoe vindt communicatie plaats met andere windcoöperaties?
- Niet
 - Overleg of vergaderingen (----- keer per jaar)
 - Telefonisch
 - Nieuwsbrieven
 - Anders, nl. -----
17. Met welke organisaties en/of individuen wordt samengewerkt?
- Geen
 - Bevolkingsgroepen
 - Gemeenten
 - Provincies
 - Milieugroeperingen
 - Energiebedrijven
 - Deskundigen op het gebied van duurzame energie
 - Andere bedrijven, nl. -----
 - Anders, nl. -----
18. Op grond van welke criteria worden nieuwe windturbines aangeschaft?
- Niet van toepassing
 - Omvang vermogen
 - Prijs
 - Duurzaamheid
 - Land van herkomst, nl -----
 - Anders, nl. -----

19. Hoeveel rente krijgen leden jaarlijks uitgekeerd? (gemiddeld)
-
20. Wat is de grootste moeilijkheid die de coöperatie is tegengekomen bij de uitvoering van projecten?
- -
 -
21. Op welke manier is die moeilijkheid opgelost
- Niet
 -
 -
 -
22. Is de coöperatie nog op andere moeilijkheden gestuit?
- Nee
 - Ja, nl. -----
 -
 -
23. Op welke manier zijn die moeilijkheden opgelost?
- Niet van toepassing
 - Niet
 -
 -
 -
24. Wat is het grootste succes dat de coöperatie heeft behaald bij de uitvoering van projecten?
- Geen succes behaald
 -
 -
 -
25. Waarom was dit het grootste succes?
- Niet van toepassing
 - Omdat, -----
 -
 -
26. Zijn er nog andere successen behaald?
- Niet van toepassing
 - Nee
 - Ja, nl. -----
 -
 -

27. Wilt u meewerken aan het vervolginterview?

- Nee
- Ja

28. Heeft u opmerkingen die u graag kwijt wilt naar aanleiding van de aan u gestelde vragen?

- Nee
- Ja, -----

Bedankt voor uw medewerking

Bijlage IV : Vragenlijst 'ex-windcoöperaties'

De vragenlijst invullen kost u ongeveer 20 minuten.

U kunt bij de vragen, indien gewenst, meerdere vakjes aankruisen. Als u voor beantwoording van een vraag meer ruimte nodig heeft dan door mij is ingeschat, schrijf dan gerust uw antwoord op de achterzijde van deze enquête. Beide zijden van de vragenlijst zijn bedrukt.

Ik wil nogmaals benadrukken dat de informatie, die ik uit deze vragenlijst krijg, alleen gebruikt wordt voor mijn onderzoek.

A Invuller vragenlijst

Wat was de naam van uw windcoöperatie?

Wat is uw naam?

Wat was uw functie bij de coöperatie?

B Vragen over de windcoöperatie

1. Wat waren de doelstellingen van de windcoöperatie?

2. Wat was de precieze datum van oprichting van de windcoöperatie?

3. Wat was de juridische status van de windcoöperatie?

Vereniging
 Stichting
 Zowel vereniging als stichting
 Anders, nl. -----

4. Waarom was er voor de betreffende organisatievorm gekozen?

5. Wat was de aanleiding geweest om de windcoöperatie op te richten?
- -----

6. Door wie was de coöperatie opgericht?
-
7. In welk jaar is de windcoöperatie gestopt?
-
8. Wat was het ledenaantal in dat jaar?
-
9. Hoe was de ontwikkeling in ledenaantal vanaf het ontstaan? (liefst jaarlijkse cijfers)
- -----

10. Wie waren lid van de windcoöperatie?
- Particulieren
 Gemeenten
 Organisaties, nl. -----
 Bedrijven, nl. -----
 Anders, nl. -----
11. Welke activiteiten had de windcoöperatie?
- Exploitatie windenergie
 Exploitatie zonne-energie
 Exploitatie andere duurzame energievorm, nl. -----
 Lobby bij -----
 Voorlichting, nl. -----
 Anders, nl. -----
12. Hoeveel kWh produceerde(n) de windturbine(s) in het jaar dat gestopt werd?
- Niet van toepassing

13. Hoeveel kWh produceerden andere duurzame energiebronnen in dat jaar?
- Niet van toepassing

14. Hoeveel kWh duurzame energie was er in totaal door de coöperatie geproduceerd? (zowel uit windenergie als uit mogelijke andere duurzame bronnen)
- Niet van toepassing

15. Op welke locaties waren de windprojecten uitgevoerd? (plaatsnamen graag)
- Niet van toepassing
 - Project 1 -----
 - Evt. project 2 -----
 - Evt. project 3 -----
 - Evt. project 4 -----
16. Op welke manier(en) werd er binnen de coöperatie gecommuniceerd?
- Niet
 - Vergaderingen (----- keer per jaar)
 - Nieuwsbrief (-----keer per jaar)
 - Anders, nl. -----
17. Hoe vond communicatie plaats met andere windcoöperaties?
- Niet
 - Overleg of vergaderingen (----- keer per jaar)
 - Telefonisch
 - Nieuwsbrieven
 - Anders, nl. -----
18. Met welke organisaties en/of individuen werd samengewerkt?
- Geen
 - Bevolkingsgroepen
 - Gemeenten
 - Provincies
 - Milieugroeperingen
 - Energiebedrijven
 - Deskundigen op het gebied van duurzame energie
 - Andere bedrijven, nl. -----
 - Anders, nl. -----
19. Op grond van welke criteria werden nieuwe windturbines aangeschaft?
- Niet van toepassing
 - Omvang vermogen
 - Prijs
 - Duurzaamheid
 - Land van herkomst, nl -----
 - Anders, nl. -----

20. Hoeveel rente kregen leden jaarlijks uitgekeerd? (gemiddeld)
- -----
21. Wat was de grootste moeilijkheid die de coöperatie is tegengekomen bij de uitvoering van projecten?
- -----

22. Op welke manier was die moeilijkheid opgelost
- Niet
- -----

23. Was de coöperatie nog op andere moeilijkheden gestuit?
- Nee
- Ja, nl. -----

24. Op welke manier waren die andere moeilijkheden opgelost?
- Niet van toepassing
- Niet
- -----

25. Wat was het grootste succes dat de coöperatie heeft behaald bij de uitvoering van projecten?
- Geen succes behaald
- -----

26. Waarom was dit het grootste succes?
- Niet van toepassing
- Omdat, -----

27. Waren er nog andere successen behaald?
- Niet van toepassing
- Nee
- Ja, nl. -----

Wilt u (of uw coöperatie) meewerken aan het vervolginterview?

- Nee
- Ja

28. Heeft u opmerkingen die u graag kwijt wilt naar aanleiding van de gestelde vragen?

- Nee
- Ja, -----

Bedankt voor uw medewerking!

Bijlage V: Respondenten enquête

Respondenten van de vragenlijsten

1. *Amstelmolen*: A. Wiggers (bestuurslid).
2. *Coöperatie Deltawind u.a.*: Andries Middelbos (beleidsmedewerker).
3. *Coöperatieve Vereniging tot Collectief Bezit Windmolens Noord-Brabant u.a.*: Wim Kersten (penningmeester).
4. *Coöperatieve Vereniging 'De Windvogel'*: Arnoud Verhulst (secretaris).
5. *Coöperatieve Windenergie Vereniging Kennemerwind u.a.*: Wim Bart Stoop (secretaris).
6. *De Hof van Heden*: F. Heijntink (bestuurslid).
7. *Frisse Wind*: A. Abema (bestuurslid/liquidateur).
8. *Heldersche Coöperatieve Windmolen Vereniging De Eendragt u.a.*: F. van Vliet (secretaris/molenaar).
9. *Noordenwind, vereniging tot collectief bezit windmolens in Noord Nederland*: Guido Kap (projectcoördinator).
10. *Uwind u.a.*: Jan Coelingh (secretaris).
11. *Vereniging voor Duurzame Energie Betuwind*: Hans van Wichen (voorzitter).
12. *Westfriese Windmolen Coöperatie u.a.*: Kees Schouten (penningmeester).
13. *Win Duurzame Energie*: Willem van der Lee (adviseur bestuur WDE).
14. *Zaanse Energie Koöperatie u.a.*: Dick Beets (secretaris).

Respondenten per telefoon of e-mail

1. *Coöperatieve Windenergie Vereniging Meerwind u.a.*: E. Bruijnesteijn (vice-voorzitter en Public Relations).
2. *Coöperatieve Windenergie Vereniging Waterland*: A. Marsman (secretaris).
3. *Coöperatieve Windmolen Vereniging Delft*: I. Stam (beleidsmedewerker).
4. *Coöperatieve Windmolen Vereniging Zeeuwind*: Willem Scheurman (beleidsmedewerker).

Respondenten van de open vragenlijsten

1. *Heldersche Coöperatieve Windmolen Vereniging De Eendragt u.a.*: F. van Vliet (secretaris/molenaar).
2. *Westfriese Windmolen Coöperatie u.a.*: Kees Schouten (penningmeester).

Bijlage VI: Open vragenlijst

1. Uit mijn vooronderzoek blijkt dat er een groot verschil is tussen de grootte van de Nederlandse windcoöperaties en dan bedoel ik voornamelijk qua molens en ledenaantal. Sommige coöperaties lukt het veel beter om molens te plaatsen dan anderen. Waaraan ligt dat, denkt u?
2. Hoe kunnen kleinere windcoöperaties er mogelijk voor zorgen dat ze groter worden?
3. Wat zou er moeten gebeuren om ervoor te zorgen dat de Nederlandse windcoöperaties een veel grotere rol van betekenis kunnen gaan spelen in de productie van duurzame energie?
4. Denkt u dat de coöperatievorm ook in deze tijd nog de juiste vorm is om duurzame energie te produceren? En waarom denkt u dat?
5. Denkt u dat windcoöperaties in het verleden een andere rol hadden in het wereldje van energie dan tegenwoordig? En waarom denkt u dat?
6. Welke toekomst ziet u voor zich voor de windcoöperaties?
7. Hoe kan die toekomst volgens u bereikt worden?

Bijlage VII: Itemlijst diepte-interviews

Interviews met windcoöperaties

De volgende items zijn in willekeurige volgorde in de interviews met de windcoöperaties aan de orde gekomen:

- Geschiedenis coöperatie
- Knelpunten die windcoöperaties tegenkomen
- Mogelijke oplossingen voor die knelpunten
- Succesfactoren voor windcoöperaties
- Ledenwerving, voorlichting en lobby activiteiten
- Betekenis van windcoöperaties (nu en in het verleden)
- Samenwerking (met andere windcoöperaties en andere organisaties)
- Financiële deel van coöperatie
- Toekomst

Interviews met gemeenten

De volgende items zijn in willekeurige volgorde in de interviews met de gemeenten aan de orde gekomen:

- Opstelling ten aanzien van windenergie (reactief of actief)
- Opstelling van provincie ten aanzien van windenergie
- Afstemming beleid met andere gemeenten
- Tevredenheid over windenergiebeleid
- Opstelling ten aanzien van windcoöperaties
- Knelpunten ten aanzien van het plaatsen van windmolens
- Draagvlak bevolking ten aanzien van windenergie

Bijlage VIII: Respondenten van de interviews:

Respondenten van de operationele windcoöperaties

1. *Coöperatie Deltawind u.a.*: Marco Tieleman (secretaris).
2. *Coöperatieve Vereniging tot Collectief Bezit Windmolens Noord-Brabant u.a.*: Wim Kersten (penningmeester).
3. *Coöperatieve Vereniging 'De Windvogel'*: Arnoud Verhulst (secretaris) en Jaap Hoogendoorn (projectmedewerker).
4. *Coöperatieve Windenergie Vereniging Kennemerwind u.a.*: Wim Bart Stoop (secretaris).
5. *Coöperatieve Windmolen Vereniging Zeeuwind*: John Springer (projectontwikkelaar).
6. *Noordenwind, vereniging tot collectief bezit windmolens in Noord Nederland*: Guido Kap (projectcoördinator).
7. *Uwind u.a.*: Jan Coelingh (secretaris).
8. *Win Duurzame Energie*: Willem van der Lee (adviseur bestuur WDE).
9. *Zaanse Energie Koöperatie u.a.*: Dick Beets (secretaris).

Respondent van de onlangs opgeheven windcoöperatie

1. *Vereniging voor Duurzame Energie Betuwind*: Hans van Wichen (voorzitter).

Respondenten van gemeenten

1. *Gemeente Wunseradiel*: Dhr. De Haan (beleidsmedewerker).
2. *Gemeente Zijpe*: Dhr. Paasman (beleidsmedewerker ruimtelijke ordening).

Respondenten van betrokken instanties

1. *Organisatie Duurzame Energie*: Frank Wiezer (beleidsmedewerker).
2. *Samenwerkende Groene Energie Producenten*: Dick van Elk (voorzitter).

Bijlage IX: Werkgebieden van windcoöperaties

1. Coöperatie Deltawind u.a.: *Goeree-Overflakkee*
2. Coöperatieve Vereniging tot Collectief Bezit Windmolens Noord-Brabant u.a.:
Noord-Brabant
3. Coöperatieve Vereniging 'De Windvogel': *Nederland*
4. Coöperatieve Windenergie Vereniging Kennemerwind u.a.: *Deel van Noord-Holland dat gelegen is tussen het Noordzeekanaal en de kop van Noord-Holland, met uitzondering van West-Friesland, De Zaanstreek en Waterland.*
5. Coöperatieve Windenergie Vereniging Meerwind u.a.: *Haarlemmermeer*
6. Coöperatieve Windenergie Vereniging Waterland: *Waterland*
7. Coöperatieve Windmolen Vereniging Delft: *Delft en omstreken*
8. Coöperatieve Windmolen Vereniging Zeeuwind: *Provincie Zeeland*
9. Heldersche Coöperatieve Windmolen Vereniging De Eendragt u.a.: *Ten Noorden van de lijn Medemblik-Schagen*
10. Noordenwind, vereniging tot collectief bezit windmolens in Noord Nederland:
Friesland, Groningen, Drenthe, Noord-Overijssel en Flevoland
11. Uwind u.a.: *Provincie Utrecht*
12. Westfrieze Windmolen Coöperatie u.a.: *De driehoek Enkhuizen, Medemblik, Hoorn*
13. Win Duurzame Energie: *Omgeving Mijdrecht*
14. Zaanse Energie Koöperatie u.a.: *Zaanstreek*

Bijlage X: Windcoöperaties en hun molens

Windcoöperatie	Locatie	Vermogen in kW	Aantal molens	Totaal vermogen in kW	Datum in gebruik
De Eendragt ¹	Den Helder	75	1	75	juli-93
De Eendragt	Anna Paulowna	80	21/7 ²	171	mei-95
De Eendragt	Den Helder	225	1	225	oktober-02
WDE	Mijdrecht	80	1	80	november-92
Kennemerwind	Camperduin	75	1	75	januari-90
Kennemerwind	Zijpe	75	3	225	maart-92
Kennemerwind	Zijpe	80	3	160	oktober-94
Kennemerwind	Zijpe	80	1	80	november-95
Kennemerwind	Zijpe	80	2	160	maart-96
Delft	Delft	75	1	75	september-87
Deltawind	Ooltgensplaat	75	1	75	juni-90
Deltawind	Oude Tonge	75	1	75	december-90
Deltawind	Battenoord	80	1	80	februari-93
Deltawind	Oude Tonge	80	1	80	februari-93
Deltawind ³	Nieuwe Tonge	750	1	750	maart-93
Deltawind	Nieuwe Tonge	600	6	3600	maart-96
Deltawind	Sluishaven	1650	12	19800	april-03
Noordenwind	Zürich	75	1	75	januari-88
Noordenwind	Herbajum	75	1	75	juni-88
Noordenwind	Holwerd	75	1	75	oktober-88
Noordenwind	Holwerd	75	1	75	augustus-89
Noordenwind	Groningen	75	1	75	april-90
Noordenwind	Zurich	75	1	75	april-90
Noordenwind	Birdaard	75	1	75	augustus-90
Noordenwind	Ternaard	80	1	80	april-93
Noordenwind	Hallum	225	1	225	mei-95
Noordenwind	Hornhuizen	225	1	225	december-95
Noord-Brabant	Halsteren	75	1	75	april-91
WWC	Andijk	75	2	150	januari-89
WWC	Enkhuizen	75	1	75	januari-90
WWC	Medemblik	80	2	160	februari-95
ZEK	Assendelft	80	1	80	oktober-94
Zeeuwind	Oostburg	75	1	75	februari-90
Zeeuwind	Het Sas	250	1	250	februari-91
Zeeuwind	Westkapelle	250	2	500	april-92
Zeeuwind	Kats	250	4	1000	maart-94
Zeeuwind	Stavenisse	225	3	675	juli-95
Zeeuwind	Dreischor	225	4	900	juni-96
Zeeuwind	Borssele	600	1	600	februari-97
Zeeuwind	Bath	660	2	1320	februari-00
Zeeuwind	Nieuwdorp	660	2	1320	maart-00
De Windvogel	Ouderkerk a/d Amstel	80	1	80	juli-92

De Windvogel	Bodegraven	80	1	80	januari-94
Windcoöperatie	Locatie	Vermogen in kW	Aantal molens	Totaal vermogen in kW	Datum in gebruik
De Windvogel	Monster	80	1	80	januari-96
De Windvogel	Gouda	600	1	600	januari-00
Meerwind	Haarlemmermeer	250	1	250	december-93
Meerwind	Burgerveen	225	1	225	oktober-96
Waterland	Marken	250	1	250	januari-92
Waterland	Marken	250	1	250	januari-93
Waterland	Marken	250	1	250	januari-94
TOTALEN		10.935	85 1/7	36.086	

¹ De molen van 'De Eendragt' wordt binnenkort afgebroken. Deze molen is vervangen door een andere molen van 'De Eendragt'.

² De Eendragt heeft een aandeel in het windpark 'Anna Paulowna', waardoor ze in het bezit zijn van een deel van een molen.

³ De molen nabij Nieuwe Tonge is een proefturbine en in het bezit van Lagerwey. Deltawind neemt de molen over zodra Lagerwey klaar is met zijn proeven.

Bijlage XI : verloop in ledenaantal*

Verloop in ledenaantal van 1986 tot 1994

Peildatum 1-1	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Delft	50	60	80	80	80	75	75	75	75
Deltawind	0	0	0	50	100	150	200	300	375
De Eendragt	0	0	0	25	30	40	50	60	70
Kennemerwind	0	0	110	138	211	353	408	460	490
Meerwind	0	0	0	50	70	150	250	300	350
Noord-Brabant	0	60	80	120	130	140	152	151	150
Noordenwind	50	10	150	200	250	300	400	500	662
		0							
UWIND	0	0	0	20	30	40	50	60	150
Waterland	0	60	100	150	175	200	250	300	350
WDE	0	0	0	0	0	9	61	79	89
De Windvogel	0	0	0	0	0	36	150	210	280
WWC	0	73	115	202	240	271	268	267	285
Zeeuwind	0	50	250	500	600	700	850	875	900
ZEK	0	0	15	20	20	20	25	25	55

Verloop in ledenaantal van 1995 tot 2002

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Delft	75	75	75	73	72	72	72	72
Deltawind	400	420	425	430	460	475	550	550
De Eendragt	80	90	90	90	90	90	90	90
Kennemerwind	547	590	600	600	600	643	675	675
d								
Meerwind	550	550	550	550	550	550	550	550
Noord-Brabant	149	148	147	146	145	144	143	142

* Van niet elke windcoöperatie zijn de exacte cijfers van het aantal leden per jaar bekend. Alle coöperaties hebben wel in grote lijnen aangegeven of zich een daling of een stijging in het aantal leden voordeed. Uit deze tabel is daardoor wel op te maken welke coöperaties met een dalend en welke met een stijgend aantal leden te maken hebben, maar niet in welk jaar bijvoorbeeld de meeste mensen lid zijn geworden.

Noordenwind	864	881	861	850	854	857	850	834
UWIND	240	240	230	80	80	100	110	120
Waterland	375	400	450	468	465	460	455	450
WDE	99	102	101	100	99	98	97	99
De Windvogel	350	450	510	573	615	673	753	753
WWC	301	299	292	281	279	273	270	266
Zeeuwind	925	950	975	1000	1025	1050	1100	1150
ZEK	60	80	100	115	125	130	125	125

Bijlage XII: Leden, molens en vermogen

Windcoöperaties	Aantal leden	Leden %	Vermogen	Vermogen %	Aantal molens	Molens %
Delft	72	1%	75	0,2%	1	1%
Deltawind	550	9%	24460	67,8%	23	27%
De Eendragt	90	1%	471	1,3%	4 1/7	5%
Kennemerwind	675	12%	700	1,9%	10	12%
Meerwind	550	9%	475	1,3%	2	2%
Noord-Brabant	142	2%	75	0,2%	1	1%
Noordenwind	834	15%	1055	3,0%	10	12%
UWIND	120	2%	0	0,0%	0	0%
Waterland	450	8%	750	2,1%	3	4%
WDE	99	2%	80	0,2%	1	1%
De Windvogel	753	13%	840	2,3%	4	5%
WWC	266	5%	385	1,1%	5	6%
Zeeuwind	1150	20%	6640	18,4%	20	23%
ZEK	128	2%	80	0,2%	1	1%
Totaal	5879	100%	36086	100,0%	85 1/7	100%

Bijlage XIII: Alle gegevens in tabelvorm

WC	Datum oprichting	Medewerkers	Aantal leden	Lidmaatschap aan
Delft	1986	Vrijwillig	72	inwoners van Delft
Deltawind	1989	1 betaald	550	inwoners van Goeree-Overflakkee
De Eendragt	07-12-89	Vrijwillig	90	iedereen
Kennemerwind	02-09-88	1 betaald	675	iedereen
Meerwind	03-04-89	Vrijwillig	550	iedereen
Noord-Brabant	16-03-87	Vrijwillig	142	iedereen
Noordenwind	27-06-86	2 betaald	834	iedereen
Uwind	13-02-89	Vrijwillig	120	iedereen
Waterland	1987	Vrijwillig	450	iedereen
WDE	28-12-90	Vrijwillig	99	iedereen
De Windvogel	18-06-91	Vrijwillig	753	iedereen
WWC	02-05-86	Vrijwillig	266	iedereen
Zeeuwind	23-01-87	4 betaald	1150	iedereen
ZEK	01-07-88	Vrijwillig	128	iedereen

WC	Wie lid?	Ledenverloop	Juridische status
Delft	Particulieren	stabiel/dalend	Coöperatieve vereniging u.a.
Deltawind	Particulieren, Gemeenten, lokale bedrijven	stijgend	Coöperatie u.a.
De Eendragt	Particulieren	stabiel/dalend	Vereniging
Kennemerwind	Particulieren, gemeenten en bedrijven	stijgend	Coöperatieve vereniging
Meerwind	Particulieren	stabiel/dalend	Coöperatieve vereniging u.a.
Noord-Brabant	Particulieren en organisaties, nl. Milieuverenigingen afdeling politieke partijen, zuiveringsschap	stabiel/dalend	Vereniging
Noordenwind	Particulieren	stabiel/dalend	Vereniging
Uwind	Particulieren	stabiel tot licht stijgend	Coöperatieve vereniging u.a.
Waterland	Particulieren	stabiel	Coöperatieve vereniging u.a.
WDE	Particulieren, organisaties, nl. 3 verenigingen, 2 scholen en 1 politieke partij	stabiel/dalend	coöperatie
De Windvogel	Particulieren en gemeenten	stijgend	Coöperatieve vereniging
WWC	Particulieren, 1 gemeente, 1 windmolencoöperatie, 1 bedrijf	stabiel/dalend	Coöperatieve vereniging u.a.
Zeeuwind	alle Zeeuwse gemeenten (zegt niet perse veel), particulieren, bedrijven, verenigingen en scholen	stijgend	Coöperatieve vereniging u.a.
ZEK	Particulieren	stabiel/dalend	Vereniging u.a. (uitgezonderd aansprakelijkheid)

WC	Activiteiten
Delft	productie windenergie, passieve ledenwerving
Deltawind	productie windenergie, productie zonne-energie, stimulering zonne-energie, voorlichting over duurzame energie, voorlichting op scholen, lobby, passieve ledenwerving, actieve ledenwerving
De Eendragt	productie windenergie, productie zonne-energie, stimulering zonne-energie, voorlichting over duurzame energie, voorlichting over energiebesparing, lobby, passieve ledenwerving
Kennemerwind	productie windenergie, stimulering zonne-energie, voorlichting over duurzame energie, voorlichting op scholen, lobby, landelijke lobby, passieve ledenwerving, actieve ledenwerving, meeschrijven aan beleid
Meerwind	productie windenergie, productie zonne-energie, stimulering zonne-energie, voorlichting over duurzame energie, lobby
Noord-Brabant	productie windenergie, lobby, passieve ledenwerving, meeschrijven aan beleid
Noordenwind	productie windenergie, productie zonne-energie, stimulering zonne-energie, duurzame energieprojecten in andere landen, voorlichting over duurzame energie, lobby, verhuur mast voor telefonie, passieve ledenwerving
Uwind	productie windenergie, productie zonne-energie, stimulering zonne-energie, voorlichting over duurzame energie, lobby, passieve ledenwerving
Waterland	productie windenergie, duurzame energieprojecten in andere landen, voorlichting over duurzame energie, lobby, passieve ledenwerving
WDE	productie windenergie, productie zonne-energie, stimulering zonne-energie, duurzame energieprojecten in andere landen, voorlichting over duurzame energie, voorlichting over energiebesparing, voorlichting op scholen, passieve ledenwerving
De Windvogel	productie windenergie, voorlichting over duurzame energie, lobby, landelijke lobby verhuur mast voor telefonie, passieve ledenwerving, actieve ledenwerving
WWC	productie windenergie, verhuur mast voor telefonie, passieve ledenwerving
Zeeuwind	productie windenergie, stimulering zonne-energie, exploitatie windenergie, voorlichting over duurzame energie, lobby, passieve ledenwerving, actieve ledenwerving
ZEK	productie windenergie, duurzame energieprojecten in andere landen, voorlichting over duurzame energie, voorlichting over energiebesparing, voorlichting op scholen, lobby, passieve ledenwerving, meeschrijven aan beleid

WC	Interne communicatie
Delft	vergadering
Deltawind	5 vergaderingen per jaar, 4 tot 5 nieuwsbrieven, e-mail
De Eendragt	2 vergaderingen per jaar, 2 nieuwsbrieven, website met nieuwsbrief
Kennemerwind	vergaderingen: 7 keer bestuur Algemeen Bestuur, 7 keer Dagelijks Bestuur, 1 ALV, 3 nieuwsbrieven, website, telefonisch en e-mail
Meerwind	vergaderingen, nieuwsbrief, website
Noord-Brabant	1 ALV, 3 nieuwsbrieven, 4 keer vergadering bestuur
Noordenwind	2 vergaderingen per jaar, bestuursvergaderingen maandelijks, 4 nieuwsbrieven, veel informeel contact tussen de twee medewerkers en de 6 bestuursleden, ook gezamenlijk bezoek aan o.a. bijeenkomsten en vergaderingen, website
Uwind	10 keer per jaar, 4 keer per jaar nieuwsbrieven, per telefoon, e-mail, website
Waterland	12 vergaderingen bestuur, 1 ALV, website, e-mail, persoonlijk contact en via locale pers, nieuwsbrief
WDE	2 ALV, 6 bestuursvergaderingen, 4 projectvergaderingen, 4 nieuwsbrieven, website
De Windvogel	8 vergaderingen, 2 nieuwsbrieven, telefonisch, per e-mail, website
WWC	vergadering, website
Zeeuwind	6 vergaderingen, 2 ALV, 2 nieuwsbrieven, website, telefonisch,
ZEK	10 keer bestuursvergadering, 2 keer nieuwsbrief, 1 of 2 keer ALV

WC	Samenwerking (externe communicatie)
Delft	niet
Deltawind	schriftelijk contact, ODE vergaderingen, telefonisch, website, e-mail
De Eendragt	schriftelijk contact, soms ODE vergaderingen, telefonisch, website, e-mail
Kennemerwind	schriftelijk contact, ODE vergaderingen, uitstapjes naar andere coöperatie, telefonisch, website, e-mail
Meerwind	schriftelijk contact, ODE vergaderingen, telefonisch, website, e-mail
Noord-Brabant	schriftelijk contact, telefonisch
Noordenwind	schriftelijk contact, ODE vergaderingen, telefonisch, website, e-mail
Uwind	website
Waterland	schriftelijk contact, ODE vergaderingen, uitstapjes naar andere coöperatie, telefonisch, website, e-mail
WDE	schriftelijk contact, ODE vergaderingen, website
De Windvogel	schriftelijk contact, ODE vergaderingen, telefonisch, website, e-mail
WWC	schriftelijk contact, soms ODE vergaderingen, website
Zeeuwind	schriftelijk contact, ODE vergaderingen, telefonisch, website, e-mail
ZEK	schriftelijk contact, ODE vergaderingen, uitstapjes naar andere coöperatie, telefonisch

WC	Aantal turbines	Vermogen in kW	Wind in 2001	Zon in 2001
Delft	1	75	44.610	0
Deltawind	23	24460	8.500.000	1987
De Eendragt	4 ¹ / ₇	471	3.000.000	5000
Kennemerwind	10	700	1.600.000	0
Meerwind	2	475	720.000	6120
Noord-Brabant	1	75	60.780	0
Noordenwind	10	1055	2.000.000	140
Uwind	0	0	0	500
Waterland	3	750	1.371.007	0
WDE	1	80	117.993	480
De Windvogel	4	840	1.250.000	0
WWC	5	385	536.000	0
Zeeuwind	20	6640	15.178.000	0
ZEK	1	80	148.000	0
Totaal	85 ¹/₇	36.086	34.526.390 kWh	14227 kWh

WC	Laatst geplaatste molen	Toekomstproject(en)	Hoogte rente 2001
Delft	september 1987	met project bezig	4%
Deltawind	april 1991	Opschaling nieuwste windpark	7%
De Eendragt	november 1992	opschaling windpark Anna Paulowna	4%
Kennemerwind	januari 1994	opschaling bouw van nieuw park	7%
Meerwind	oktober 1994	participatie in park van 6 of 8 molens	6%
Noord-Brabant	februari 1995	geen	4%
Noordenwind	december 1995	6 mogelijke locaties voor parken worden onderzocht	5%
Uwind	nvt	windpark in Houten	0%
Waterland	maart 1996	aandeel in windpark van max. 9 turbines	7%
WDE	oktober 1996	geen	8%
De Windvogel	januari 2000	met 23 projecten bezig	5%
WWC	maart 2000	geen	6%
Zeeuwind	oktober 2002	aandeel in windpark Annapolder	7%
ZEK	februari 2003	2 mogelijke locaties voor enkele molens plaatsing van zonnecollectoren	5%

WC	Economische belemmeringen
Delft	molen (vaak) in storing, molen ouder dan 10 jaar
Deltawind	grondprijzen, molens ouder dan tien jaar
De Eendragt	
Kennemerwind	molens ouder dan 10 jaar
Meerwind	
Noord-Brabant	molen (vaak) in storing, molen ouder dan 10 jaar
Noordenwind	grondprijzen, molens ouder dan 10 jaar
Uwind	
Waterland	molen ouder dan 10 jaar
WDE	grondprijzen,
De Windvogel	molen ouder dan 10 jaar
WWC	molens ouder dan 10 jaar
Zeeuwind	molens ouder dan 10 jaar
ZEK	grondprijzen

WC	Sociale belemmeringen
Delft	maatschappelijk en bestuurlijk draagvlak, deskundigheid bij gemeenten
Deltawind	maatschappelijk en bestuurlijk draagvlak, deskundigheid bij gemeenten, concurrentie
De Eendragt	maatschappelijk en bestuurlijk draagvlak, deskundigheid bij gemeenten, concurrentie
Kennemerwind	maatschappelijk en bestuurlijk draagvlak, deskundigheid bij gemeenten
Meerwind	maatschappelijk en bestuurlijk draagvlak, deskundigheid bij gemeenten
Noord-Brabant	maatschappelijk en bestuurlijk draagvlak, deskundigheid bij gemeenten
Noordenwind	maatschappelijk en bestuurlijk draagvlak, deskundigheid bij gemeenten, concurrentie
Uwind	maatschappelijk en bestuurlijk draagvlak, deskundigheid bij gemeenten
Waterland	maatschappelijk en bestuurlijk draagvlak, deskundigheid bij gemeenten, concurrentie
WDE	maatschappelijk en bestuurlijk draagvlak, deskundigheid bij gemeenten
De Windvogel	maatschappelijk en bestuurlijk draagvlak, deskundigheid bij gemeenten, concurrentie
WWC	maatschappelijk en bestuurlijk draagvlak, deskundigheid bij gemeenten
Zeeuwind	maatschappelijk en bestuurlijk draagvlak, deskundigheid bij gemeenten, concurrentie
ZEK	maatschappelijk en bestuurlijk draagvlak, deskundigheid bij gemeenten

WC	Beleidsmatige belemmeringen
Delft	financiële regelingen, afstemming tussen overheden, wet van remmende voorsprong
Deltawind	financiële regelingen, afstemming tussen overheden
De Eendragt	financiële regelingen, afstemming tussen overheden
Kennemerwind	financiële regelingen, afstemming tussen overheden
Meerwind	financiële regelingen, afstemming tussen overheden
Noord-Brabant	financiële regelingen, afstemming tussen overheden
Noordenwind	financiële regelingen, afstemming tussen overheden, wet van remmende voorsprong
Uwind	financiële regelingen, afstemming tussen overheden
Waterland	financiële regelingen, afstemming tussen overheden, wet van remmende voorsprong
WDE	financiële regelingen, afstemming tussen overheden
De Windvogel	financiële regelingen, afstemming tussen overheden
WWC	financiële regelingen, afstemming tussen overheden
Zeeuwind	financiële regelingen, afstemming tussen overheden
ZEK	financiële regelingen, afstemming tussen overheden

WC	Belemmeringen door interne gang van zaken
Delft	gebrek aan menskracht, koppeling leden aan molen, sterk regionale karakter, niet actieve ledenwerving
Deltawind	-
De Eendragt	gebrek aan menskracht, niet actieve ledenwerving
Kennemerwind	hoge renteverschaffing
Meerwind	niet actieve ledenwerving
Noord-Brabant	gebrek aan menskracht, doelstelling: demonstratieproject, niet actieve ledenwerving
Noordenwind	niet actieve ledenwerving
Uwind	gebrek aan menskracht, percentage uit leden, niet actieve ledenwerving
Waterland	sterk regionale karakter, niet actieve ledenwerving
WDE	gebrek aan menskracht, sterk regionale karakter, hoge renteverschaffing, niet actieve ledenwerving
De Windvogel	-
WWC	gebrek aan menskracht, sterk regionale karakter, hoge renteverschaffing, niet actieve ledenwerving
Zeeuwind	niet actieve ledenwerving
ZEK	gebrek aan menskracht, doelstelling: demonstratieproject, percentage uit leden

WC	Overige eigenschappen
Delft	sterke hechting aan eigen regio
Deltawind	grote deskundigheid
De Eendragt	grote deskundigheid, sterke hechting aan eigen regio
Kennemerwind	grote deskundigheid
Meerwind	sterke hechting aan eigen regio
Noord-Brabant	grote deskundigheid
Noordenwind	grote deskundigheid
Uwind	sterke hechting aan eigen regio
Waterland	grote deskundigheid, sterke hechting aan eigen regio
WDE	sterke hechting aan eigen regio
De Windvogel	grote deskundigheid
WWC	sterke hechting aan eigen regio
Zeeuwind	grote deskundigheid
ZEK	grote deskundigheid, sterke hechting aan eigen regio

De verspreiding van dit rapport kwam tot stand dankzij de financiële bijdrage van de coöperatie Deltawind.

Deltawind is de windmolencoöperatie van en voor inwoners van Goeree-Overflakkee. Deltawind heeft als coöperatie met zo'n 24 MW het grootst gerealiseerde vermogen windenergie van Nederland. Ongeveer 700 leden steunen Deltawind.

Deltawind produceert jaarlijks ruim 50 miljoen kWh schone stroom en dat is voldoende om alle 15.000 huishoudens op Goeree-Overflakkee te voorzien van duurzame elektriciteit.

Meer weten over Deltawind? Kijk op www.deltawind.nl.